

Framover.

Andreutkast til Stortingsvalgprogram for Venstre 2025-29

11. november 2024

2 Innledning

3 Venstre er Norges sosialliberale parti og representerer den liberale
4 idétradisjonen i norsk politikk. Vi vil at du skal få bestemme mer over ditt
5 eget liv og ha frihet til å velge hvem du vil være, hvordan du vil leve og
6 hvordan du vil bidra til samfunnet.

7 Verden står overfor store utfordringer i årene som kommer. Klima- og
8 naturkrisen vil gjøre det vanskeligere å bo over store deler av kloden, og
9 skape mer fattigdom, mer nød og mer ufrie liv om vi ikke klarer å omstille
10 oss til et bærekraftig samfunn på kort tid. Venstre mener at friheten skal
11 gjelde for alle, også de som kommer etter oss. Derfor jobber vi hver dag
12 for å sikre en klode med ren luft, rent vann og hvor dyr og planter trives.

13 Over hele verden er det liberale demokratiet under stadig sterkere press.
14 Frihetskampen for både oss som lever nå, og for fremtidens generasjoner,
15 står i dag i Ukraina og andre steder der friheten er under angrep fra
16 diktatorer og autoritære bevegelser som forsøker å undertrykke folk for å
17 styrke sin egen makt. Venstre står kompromissløst på frihetens og
18 demokratiets side, og vil alltid søke internasjonalt samarbeid for å løse
19 våre felles utfordringer, som klima, miljø og global fattigdom.

20 For oss handler frihet om mange ting som spiller sammen for å skape gode
21 liv. Kunnskap, økonomisk handlefrihet for individer og familier, innovasjon
22 og bærekraft går hånd i hånd når vi skal skape morgendagens
23 velferdssamfunn. Skolen skal gi alle nok kunnskap til å få et godt og fritt liv,
24 uansett hvem foreldrene dine er og hvor du kommer fra. Vi tror at gode og
25 motiverte lærere er viktigst for å få til dette. Vi vil også gjøre alt vi kan for
26 at alle som kan jobbe, får jobbe, fordi å ha en jobb betyr flere muligheter
27 for hver enkelt. Venstre vil arbeide mot alle former for diskriminering,
28 enten det er kjønn, seksualitet, etnisitet, religion, funksjonsdyktighet eller
29 alder.

30 Norge skal gjennom store endringer de kommende tiårene. Vi skal gå bort
31 fra en økonomi basert på olje og gass, og over til en sirkulær og fornybar
32 økonomi basert på bærekraftig ressursutnyttelse og global rettferdighet.
33 Sammen med endringene som skjer i befolkningssammensetningen vår,
34 der stadig flere lever lenger og andelen av oss som er i arbeid blir lavere,
35 stiller dette store krav til en mer ansvarlig offentlig pengebruk i Norge.

36 Venstre vil at Norge også i fremtiden skal være et godt land å bo i med et
37 sosialt sikkerhetsnett som favner bredt og treffer dem som trenger det
38 mest. For å oppnå dette må vi sørge for gode, internasjonale
39 konkurransevilkår for næringslivet vårt, og prioritere den offentlige
40 pengebruken hardere enn det norske politikere har gjort de siste tiårene.

41 Venstre tar Norge framover.

Innhold

Innledning	2
Kapittel 1 – Klima og natur	8
Natur	8
Klima	11
Energi	13
Sirkulær økonomi	15
Samferdsel	17
Dyrevelferd	21
Kapittel 2 – Kunnskap	23
Barnehage	23
Grunnskole	24
Videregående opplæring	29
Lærersatsning	32
Høyere utdanning	34
Forskning	37
Kapittel 3 – Arbeid og velferd	40
Arbeidsliv	40
Velferd	43
NAV	45
Sosial boligpolitikk	46
Integrering	47
Kapittel 4 – Helse og omsorg	51
Forebygging	51
Bemanning og utdanning	52
Fastleger	54
Kjønn, seksualitet og helse	54
Psykisk helse	56
Rus	59
Tannhelse	61

Eldre	61
Sykehus og spesialisthelsetjeneste	63
Private og ideelle helsetjenester	64
Etikk og bioteknologi	65
Kapittel 5 – Næring og skatt	68
Små og mellomstore bedrifter	68
Industri	71
Fiskeri og havbruk	72
Landbruk	73
Skatt	76
Statsfinanser, statlig eierskap og fondsforvaltning	78
Kapittel 6 – Justis og beredskap	81
Politiet, påtale og kriminalitetsforebygging	81
Domstolene	83
Straff og soning	84
Beredskap	85
Mennesker på flukt	86
Kapittel 7 – Kultur, idrett og frivillighet	89
Kultur	89
Idrett	93
Frivillighet, tro og livssyn	94
Kapittel 8 – Barn, familie og likestilling	96
Oppvekst	96
Barnevern	99
Familie	100
Likestilling og mangfold	101
Kapittel 9 – Demokrati og medborgerskap	104
Lokaldemokratiet	104
Teknologi	106
Kapittel 10 – Utenriks og forsvar	111
Utenriks	111

Europa	114
Sikkerhet	115
Utviklingspolitikk.....	117
Forsvar.....	119

42 **Kapittel 1 – Klima og natur**

43 **Klima- og naturkrisen er den største utfordringen verden står overfor.**
44 **Det er nødvendig med en gjennomgripende omstilling av verdens**
45 **energisystemer, forbruksmønstre og naturforvaltning. Venstre mener et**
46 **samfunn som tar bedre vare på naturen og slipper ut mindre klimagasser,**
47 **er et bedre samfunn for alle. Både klimakrisen og naturkrisen er**
48 **internasjonale, og kan bare løses gjennom forpliktende samarbeid**
49 **mellom nasjonalstater. Samtidig kan mange av løsningene innføres**
50 **lokalt. Venstre vil at Norge skal ta vår del av ansvaret for å skape en**
51 **fremtid der vi alle lever innenfor naturens tålegrense.**

52 **Natur**

53 Naturen har en egenverdi, og er hjem for de artene vi deler jorden med.
54 Dette biologiske mangfoldet er vårt eksistensgrunnlag. Naturen er også
55 en kilde til livskvalitet og gode opplevelser i hverdagen. Derfor må vi ta
56 vare på naturen, både for oss selv og dem som kommer etter oss. Venstre
57 vil ha en nullvisjon for tap av naturmangfold.

58 Gjennom vår tilslutning til Kunming-Montreal-avtalen er Norge forpliktet
59 til å verne og bevare minst 30 % av naturen innen 2030, restaurere minst
60 30 prosent innen samme tid, og ha mer natur både på land og i sjøen innen
61 2050. Venstre mener at 30 %-målet må gjelde for arealer i Norge, og at
62 dette må sikres formell vernestatus. Det krever at vi både bevarer mer av
63 den naturen vi har, og restaurerer natur som tidligere er blitt bygget ned.

64 Skal vi ta vare på naturen for framtida, er det en forutsetning at nye
65 generasjoner blir kjent med og blir glad i naturen. Venstre vil bevare og
66 grunnlovsfeste allemannsretten og styrke friluftslivet.

67 Deponering av utslipp fra gruveindustrien i fjordbunnen er en trussel mot
68 fjordmiljø, gyteområder og sjømattrygghet. Venstre vil innføre et forbud
69 mot nye sjødeponier og gå mot gruvedrift på havbunnen.

70 Inntektssystemet for kommuner må endres slik at naturvern og -
71 restaurering belønnes, istedenfor å legge til rette for vekst gjennom økt
72 arealbruk. Venstre vil innføre en arealavgift for nedbygging av natur og
73 stille krav om at alle kommuner lager egne arealregnskap. Utbygginger må
74 skje på en arealnøytral måte over hele landet. Det vil si at man må fortette

75 og gjenbruke arealer som allerede er bebygd i stedet for å bruke nye
76 naturarealer, og at natur som bygges ned blir erstattet med restaurering av
77 tilsvarende arealer.

78 Rovdyrene hører hjemme i norsk natur. Naturmangfoldloven skal ligge fast
79 og beskytte det biologiske mangfoldet, inkludert rovdyrene, i norsk natur.
80 Bestandene av ulv, bjørn, gaupe og jerv er i dag for lave. Vi vil ha
81 levedyktige bestander av alle de store rovdyrene, i tråd med naturfaglige
82 anbefalinger. Vi mener det er mulig å redusere konfliktnivået mellom
83 beitedyr og rovdyr, blant annet gjennom bedre soneforvaltning og støtte
84 til avbøtende tiltak, samtidig som vi får større rovdyrstammer. Dagens
85 soneforvaltning må opprettholdes der vi har beiteprioriterte og
86 rovdyrprioriterte soner, men noen soner bør utvides for å ivareta
87 rovdyrenes naturlige bevegelser.

88 Rovviltnemdene har, i motsetning til sin hensikt, vært med på å øke
89 konfliktnivået i den nasjonale debatten om rovdyr. Venstre vil derfor
90 avvikle rovviltnemdene i dagens form og innføre faglig forvaltning av
91 rovdyr.

92 For byene er «nærnatur», i form av parker, grønne lunger, vassdrag,
93 nærskog og fjorder, viktig for rekreasjon og psykisk og fysisk helse. Stat
94 og kommune må jobbe sammen for å bevare natur i disse områdene, som
95 er under stort press for utbygging.

96 **Venstre vil:**

- 97 ● Legge fram en nasjonal plan for å nå målene i Naturavtalen
98 (Montreal-avtalen) om 30% vern og 30% restaurering av natur.
- 99 ● Etablere flere nasjonalparker, naturreservater og andre
100 verneområder.
- 101 ● Grunnlovsfeste allemannsretten og styrke friluftslivet.
- 102 ● Slå fast arealnøytralitet som et styrende mål som både staten og
103 kommunene må forholde seg til.
- 104 ● Unngå nedbygging av skog der det ikke er strengt nødvendig.
105 Strengt nødvendig nedbygging av skog må kompenseres med
106 etablering av tilsvarende skogsverdier i område valgt ut etter
107 etablerte naturkriterier.

- 108 ● Verne og bevare mer nærnatur.
- 109 ● Styrke statsforvalterens myndighet i arealsaker og senke
110 terskelen for å fremme innsigelser.
- 111 ● Stille krav om at naturkartlegginger og øvrige
112 konsekvensutredninger utføres av kvalifiserte og uavhengige
113 aktører.
- 114 ● Innføre forbud mot etablering av nye hyttefelt med mulighet for
115 lokale unntak, etter modell fra strandsonelovgivningen.
- 116 ● Fortsette vår nasjonale og internasjonale satsing på å bekjempe
117 forsøplingen av havet, herunder sikre at bistandsprogrammet
118 mot marin forsøpling videreføres.
- 119 ● Styrke vernet til havs med langt flere og større marine
120 verneområder, utvide naturmangfoldloven til å gjelde i hele
121 Norges økonomiske sone og sikre flere fiskerifrie soner.
- 122 ● Innføre forbud mot nye sjødeponier for gruveavfall og gå mot
123 gruvedrift på havbunnen.
- 124 ● Bevare strandsonevernet.
- 125 ● Bidra til å rense og restaurere Oslofjorden og andre fjorder og
126 vassdrag med dårlig miljøtilstand, blant annet ved å innføre
127 rensekrav til nitrogen og avrenning fra landbruket.
- 128 ● Innføre strengere restriksjoner på bunntåling, forby bunntåling i
129 Oslofjorden og etablere nullfiskeområder der dette er nødvendig
130 for å bevare og styrke fiskebestander.
- 131 ● Sikre våre vernede vassdrag og gjennomføre en ny utvidelse av
132 verneplanen for norske vassdrag.
- 133 ● Øke innsatsen for å revidere vassdragskonsesjoner for å ta bedre
134 vare på villaksen og vassdragsnaturen.
- 135 ● Verne minst 10 prosent av skog innen 2030, og styrke ordningen
136 med frivillig vern.
- 137 ● Forby hogst av gammelskog og kompensere skogeiere gjennom
138 ordningen for frivillig skogvern.
- 139 ● Avvikle rovviltnemndene i dagens form og innføre faglig

- 140 forvaltning av rovdyr.
- 141 ● Sikre villreinens leveområder, og forvalte arten slik at bestandene
- 142 styrkes.
- 143 ● Styrke arbeidet for pollinerende insekter.
- 144 ● Forby nedbygging og omdisponering av myr.
- 145 ● Følge opp motorferdselslovutvalget om å jobbe for ytterligere
- 146 redusert motorisert ferdsel i naturen.
- 147 ● Jobbe for å fjerne den invaderende arten Pukkellaks fra norsk
- 148 fauna.

149 Klima

150 Innen 2050 skal Norge være et tilnærmet nullutslippssamfunn. Det krever

151 en systematisk tilnærming og tydelig ledelse slik at alle sektorer kutter

152 egne utslipp, og tilstrekkelig tilgang på fornybar energi. Som et rikt,

153 industrielt samfunn med særegne, naturgitte fortrinn, har Norge alle

154 muligheter til å gå foran og bidra til å utvikle teknologi og andre løsninger

155 som kan tas i bruk internasjonalt.

156 Venstre vil sørge for at Norge når de klimamålene vi har satt, og som vi er

157 forpliktet til gjennom internasjonale avtaler. Den samlede globale

158 temperaturstigningen må begrenses til 1,5 grader.

159 Den beste måten å få fortgang i det grønne skiftet er å produsere mer

160 fornybar energi, regulere utslipp strengere, stille krav i offentlige

161 anskaffelser, styrke forskningen og forsterke de økonomiske insentivene

162 til å kutte utslipp for både næringsliv og privatpersoner. Venstre vil gjøre

163 det dyrere å forurense og billigere å velge miljøvennlig, blant annet

164 gjennom en raskere opptrapping av CO₂-avgiften. Vi vil i tillegg innføre

165 målrettede tiltak for å redusere utslippene fra de største utslippskildene i

166 landet. For å sikre konkurransekraften i norsk næringsliv, vil Venstre

167 snarest mulig slutte Norge til EUs program for klimatoll (CBAM), fjerde

168 energimarkedspakke og annen relevant lovgivning innen miljø og klima.

169 Mye av utslippene fra Norge er indirekte utslipp. Dette gjelder for

170 eksempel når vi importerer, kjøper og forbraker varer som er produsert i

171 andre land. Venstre vil utvikle systemer for å måle og redusere de indirekte

172 utslippene Norge bidrar til.

173 Samtidig som vi jobber med å kutte utslipp må vi ruste opp infrastrukturen
174 vår for å håndtere klimaendringer som allerede finner sted. Vi vil derfor
175 styrke kommunenes finansiering av klimatilpasningstiltak som
176 flomsikring, åpne bekkeløsninger, vannsparing og grønne lunger i
177 bebyggede strøk.

178 Norge er et lite land, men på enkelte områder har vi forutsetninger for å
179 utvikle og rulle ut ny klimateknologi som kan være viktig i et globalt
180 perspektiv. Elbilsatsningen er et godt eksempel på dette. Det samme er
181 karbonfangst og -lagring. Venstre mener Norge bør bruke betydelige
182 ressurser der slike satsninger kan ha en global effekt.

183 **Venstre vil:**

- 184 ● Legge 1,5-gradersmålet til grunn for vår politikk.
- 185 ● Legge fram en klimaplan for å kutte Norges klimagassutslipp med
186 55 % innen 2030 og 95 % innen 2050 (sammenlignet med 1990),
187 der det planlegges for at målene nås gjennom nasjonale tiltak.
- 188 ● Følge opp anbefalingen fra Klimautvalget 2050 om at
189 klimamålene skal legge føringene for alle politikkområder.
- 190 ● Forlenge klimaavtalen med EU til 2040.
- 191 ● At Norge skal produsere mer fornybar energi, og produsere og
192 forbruke mindre fossil energi.
- 193 ● Gi kommunene adgang til å ta i bruk effektive klimatiltak, som å
194 stille krav til nullutslipp fra bygge- og anleggsplasser, innføre
195 nullutslippssoner og stille krav om lokal energiproduksjon i nye
196 bygg.
- 197 ● Innføre et forbruksbasert klimaregnskap for å få bedre oversikt
198 over klimautslipp som i dag ikke inngår i norsk klimaregnskap.
- 199 ● Styrke Enova og Klimasats som virkemidler for å nå klimamålene.
- 200 ● Ta initiativ til et samarbeid med raskt voksende økonomier for å
201 overføre teknologi og sikre finansiering for at disse landene ikke
202 låser inn investeringer i et kullbasert energisystem og
203 industriproduksjon.

- 204 • Øke satsingen på CO₂-fangst og -lagring gjennom nasjonale
205 virkemidler og forutsigbare støtteordninger.

206 Energi

207 Innen 2050 skal Norge fase ut fossil energi. I dag kommer omtrent
208 halvparten av energien vi bruker fra fossile kilder. Det grønne skiftet gir
209 behov for nye industrielle verdikjeder, som også er energiintensive.
210 Samlet gir dette oss et stort behov for å produsere mer fornybar energi,
211 samtidig som vi bruker energien vår mer effektivt.

212 Vindkraft er en viktig fornybar energikilde der Norge har særlig gode
213 ressurser på land og til havs. Samtidig kan vindkraft gå på bekostning av
214 viktige naturverdier. Venstre vil derfor ha tydelige rammer for bygging av
215 landbasert vindkraft. Utbyggingen må ta hensyn til natur, dyreliv,
216 lokalbefolkningens ønsker og samiske interesser. På land må det være en
217 plan for tilbakeføring av områdene til natur.

218 For å sikre at norsk leverandørindustri er i posisjon til å utnytte de store
219 mulighetene havvind gir, kan det være behov for offentlige midler i
220 startfasen. Venstre vil satse videre på bunnfast havvind, og legge til rette
221 for at flytende havvind med tiden kan bli lønnsomt. Bygging av
222 hybridkabler er vesentlig for å få lønnsomhet i prosjektene og utvikle et
223 mer effektivt kraftsystem rundt Nordsjø-bassenget. Krav til miljø- og
224 naturhensyn må ivaretas i konsesjonssystemet.

225 Gjennom oppgradering av vannkraft kan vi øke installert effekt til en lavere
226 kostnad enn det landene rundt oss har mulighet til. Solkraft er en
227 energikilde som takket være kostnadsreduksjoner vil spille en stadig
228 viktigere rolle også i Norge, både i private husholdninger og for
229 næringslivet, mens hydrogen kan være en viktig energibærer særlig innen
230 samferdselssektoren og i industrien.

231 For å få full nytte av nye fornybare energikilder må Norge øke bruken av
232 lagring og energistyring. I tillegg trengs det forskning, utvikling og
233 kommersialisering innen en rekke fornybare energikilder som ikke er i
234 utstrakt bruk i dag. Venstre mener at kjernekraft er en viktig del av
235 løsningen på klimakrisen, og vil at Norge skal ta en mer aktiv rolle i
236 internasjonalt forsknings samarbeid på kjernekraft.

237 Verden har allerede funnet mer fossil energi enn klimaet tåler at vi
238 utvinner. Derfor må vi slutte å lete etter mer olje og gass, ikke tildele nye
239 lisenser på norsk sokkel, ikke tillate bygging av ny infrastruktur som binder
240 oss til utslipp mot og forbi 2050 og utvikle en plan for slutfasen av norsk
241 petroleumsindustri. Omstillingen vil skje gradvis ettersom eksisterende
242 olje- og gassfelt vil medføre produksjon på norsk sokkel i lang tid. Norge
243 må være en internasjonal pådriver for vern av arktiske områder fra
244 petroleumsaktivitet.

245 Elektrifisering av sokkelen er et sentralt virkemiddel for å kutte norske
246 utslipp, men kraftbehovet for sokkelen kan ikke dekkes utelukkende av
247 kraft fra land. Både havvind og karbonfangst og -lagring kan spille viktige
248 roller. Ved nye søknader om elektrifisering skal det stilles krav om at
249 aktørene selv stiller til veie erstatningskraft som tilsvarer det økte
250 forbruket.

251 Venstre vil:

- 252 ● Legge til rette for produksjon av mer fornybar energi, uten at
253 dette går på bekostning av viktige naturverdier.
- 254 ● Ikke tildele nye lisenser på norsk sokkel og utvikle en plan for
255 slutfasen av norsk petroleumsindustri.
- 256 ● Innføre varig vern mot petroleumsaktivitet i spesielt sårbare
257 områder, inkludert i og ved iskantsonen, Jan Mayen, Lofoten,
258 Vesterålen og Senja, Skagerrak, Mørefeltene, Jærkysten og
259 kystnære områder av Finnmark.
- 260 ● Definere SVO-er (særlig sårbare og verdifulle områder) som
261 petroleumsfrie områder.
- 262 ● Satse på energieffektivisering (ENØK) i alle sektorer, særlig
263 bygg/anlegg og i hjemmet, for å nå måle om 10TWh
264 effektivisering innen 2030.
- 265 ● Innføre tidsfrister for konsesjonsbehandling av energiprojekter
266 for å redusere unødvendig lang behandlingstid.
- 267 ● Bygge flere mellomlandsforbindelser for kraftutveksling for å
268 styrke forsyningssikkerheten og sikre forutsigbare priser.

- 269 • Jevne ut prisforskjellene mellom prissonene og bidra til økt
270 krafttilgang ved å bedre overføringskapasiteten i strømmettet.
- 271 • Legge til rette for at det skal lønne seg å spare energi og drive
272 egenproduksjon av energi, både i private hjem og i
273 næringseiendom.
- 274 • Kartlegge potensialet for jord-/bergvarme i kommunene og stille
275 krav om bruk der dette egner seg.
- 276 • Øke produksjonen av biogass basert på avfallsressurser og bruke
277 den til å erstatte fossil energi.
- 278 • Avvikle strømstøtteordningen i dagens form, og sørge for at
279 eventuell fremtidig strømstøtte ikke motvirker strømsparing.
- 280 • At det ved leveranse av store mengder strøm til industriaktører
281 bør legges vekt på modenhet i prosjektene, nasjonale
282 sikkerhetspolitiske interesser og potensialet for kutt i
283 klimagassutslipp.

284 Sirkulær økonomi

285 Vi har bare én klode, men forbruker ressurser som om vi hadde tre. Venstre
286 vil opprettholde en velfungerende økonomi og samtidig holde oss
287 innenfor planetens tålegrense. Da er vi nødt til å bevege oss fra dagens
288 lineære økonomi basert på bruk og kast, og over til en sirkulær økonomi
289 basert på gjenbruk og gjenvinning. Vi må redusere bruken av ikke-
290 fornybare ressurser, kutte bruk av skadelige stoffer, ta vare på materialene
291 lengst mulig, minimere utslipp og energiforbruk og unngå å produsere
292 unødvendig avfall.

293 Venstre mener omstilling til sirkulær økonomi må være en sentral løsning
294 på klima- og naturkrisen, og at Norge må legge seg tett opp til EUs politikk
295 på området. Alle ressurser, både energi, metaller, mineraler og andre
296 råvarer, er knappe og må brukes smartest mulig.

297 Byggsektoren bruker på verdensbasis om lag 40 prosent av alle ressurser,
298 inkludert energi og materialer. En av hindringene for en mer sirkulær
299 økonomi, er at både innretningen på dokumentavgiften og kravene som
300 stilles til energieffektivitet m.m., gjør det mer lønnsomt å rive og bygge
301 nytt enn å rehabilitere eksisterende bygg. Venstre vil sikre at bygg lar seg

302 bruke på nytt, gjøre det lettere å gjenvinne og gjenbruke byggematerialer,
303 og at det blir brukt klimavennlige og gjenbrukte bygningskomponenter.
304 Om få år må alle byggeplasser være avfalls- og utslippsfrie.

305 **Venstre vil:**

- 306 ● Gjennomføre tiltak for å oppnå 55 prosent materialgjenvinning
307 innen 2030.
- 308 ● Sette et nasjonalt mål om å redusere materialforbruket i Norge i tråd
309 med planetens tålegrenser, og innføre årlig rapportering på dette i
310 statsbudsjettet.
- 311 ● Fjerne avgifter og reguleringer som er til hinder for en sirkulær
312 økonomi, som MVA på reparasjoner og gjenbruk.
- 313 ● Gradvis øke kravet til andelen resirkulert materiale i ulike
314 produktkategorier og innføre en avgift på nyprodusert plast,
315 inkludert på plast brukt i tekstiler.
- 316 ● Redusere plastforurensing, særlig spredning av mikroplast fra f.eks.
317 kunstgressbaner og bildekk
- 318 ● Styrke forbrukerrettighetene knyttet til reparasjon og kjøp av brukte
319 varer, og videreutvikle miljømerkeordninger slik at forbrukerne kan
320 ta mer miljøvennlige valg.
- 321 ● Sikre at bygg lar seg bruke på nytt, at byggematerialer lar seg
322 gjenvinne, og at det blir brukt klimavennlige og gjenbrukte
323 bygningskomponenter.
- 324 ● At staten skal etterspørre lavere utslipp fra materialer i store
325 utbyggingsprosjekter, og bruke innkjøpsmakten til å fremme
326 sirkulære løsninger.
- 327 ● Sikre gode rammevilkår for aktører som ønsker å etablere
328 gjenbrukssentraler for byggematerialer og byggekomponenter.
- 329 ● At staten i egne prosjekter i størst mulig grad gjenbruker
330 eksisterende bygningsmasse og minimerer areal- og materialbruk.
- 331 ● Heve kompetansen til offentlige innkjøpere for å bygge tverrfaglige
332 fagmiljøer med kompetanse på klima, miljø og sirkulærøkonomi.

- 333 ● Stille krav til at produkter skal ha reservedeler og være reparerbare i
334 hele levetiden til produktet.
- 335 ● Innføre en matkastelov etter modell fra Frankrike.
- 336 ● Halvere matsvinnet i Norge innen 2030 og legge til rette for at
337 restprodukter kan brukes som blant annet dyrefôr, biodrivstoff,
338 biokull eller gjødsel.
- 339 ● Heve den øvre grensen for skattefritak på inntekt fra utleie av egen
340 fritidsbolig.
- 341 ● Gjennomføre en «Sirkulærkur» etter modell av «Klimakur» for å
342 utrede tiltak og virkemidler som kan bidra til en rask sirkulær
343 omstilling, med et særlig blick på industrien.

344 Samferdsel

345 Venstre vil at alle skal ha frihet til å komme seg dit man vil på en enkel og
346 miljøvennlig måte. Målet er et moderne og miljøvennlig transportsystem
347 som gjør det enkelt og billig å reise, samtidig som det kutter utslipp og tar
348 vare på naturen.

349 Utslippene fra transport er en stor kilde til klimagassutslipp i Norge, og til
350 lokal luftforurensning i byene våre. For å kutte utslippene vil Venstre at det
351 alltid skal lønne seg å velge klimavennlige kjøretøy. Alle nye personbiler
352 som selges skal være nullutslippsbiler. Venstre vil sørge for at summen av
353 elbilfordeler og miljøavgifter alltid skal gjøre det lønnsomt å ta et
354 miljøvennlig valg.

355 Billettprisene, reisetiden og avgangsfrekvensen i kollektivtrafikken må bli
356 mer konkurransedyktig mot personbil. Venstre vil satse på og styrke
357 kollektivtransporten i hele landet. All kollektivtransport må baseres på
358 nullutslippsteknologi. Venstres mål er et moderne og effektivt
359 transportsystem som ikke beslaglegger store arealer eller gir store
360 klimagassutslipp.

361 Dagens bilbaserte trafikksystem skaper kø, kork og kaos i byområdene
362 våre, og krever altfor store arealer og inngrep i natur og matjord over hele
363 landet. Venstre prioriterer derfor å bygge ut tog- og kollektivtransport
364 rundt og mellom de store byene, fremfor å utvide veikapasiteten, og å

365 bedre samferdselsløsningene innad i bo- og arbeidsregioner. Nye
366 veiprosjekter må skaleres ned for å ta vare på mer natur og matjord.

367 I dag er det fremdeles et stort etterslep på vedlikehold av jernbanen.
368 Venstre vil hente inn etterslepet og samtidig styrke jernbanetilbudet
369 gjennom flere dobbeltspor og kryssningsspor. For å få mest mulig jernbane
370 for pengene vil vi prioritere de tiltakene som gir mest effekt først,
371 organisere jernbaneutbyggingen etter modell fra Nye Veier og åpne for
372 større bruk av offentlig-privat samarbeid i utbygging. Reisetidene på
373 jernbanen mellom de store byene i Norge må reduseres betydelig for å
374 kunne konkurrere med fly. Høyhastighetstog er aktuelt på strekninger som
375 kan binde Norge tettere sammen med Europa.

376 Mer av godstransporten må flyttes over på sjø og bane, og godsterminaler
377 i hovedsak legges utenfor de store byene. Behovet for mer gods på
378 jernbane må tas hensyn til ved dimensjonering av banestrekninger, og det
379 må legges til rette for at mer gods kan gå utenom byene.

380 Veistandarden er for dårlig mange steder i Norge, spesielt på fylkesveiene.
381 Venstre vil vedlikeholde, rassikre og oppgradere eksisterende veier, og
382 etablere flere riksveier med gul midtstripe. Der mange mennesker plages
383 av luftforurensning og støy fra vei bør det vurderes tiltak som
384 fartsreduksjon, støyskjerming eller om veien bør legges i tunnel. For å
385 gjøre det mer attraktivt og trygt å velge sykkel eller gange på
386 hverdagsreiser, vil Venstre redusere fartsnivået på biltrafikken i byer og
387 tettsteder og bygge flere gangveier og sammenhengende sykkelveier.

388 I tillegg til å finansiere strekningsvis utbygging av veier, er bompenger et
389 viktig virkemiddel for å redusere biltrafikk og finansiere bedre
390 kollektivtilbud i byområdene våre. Dagens bompengesystem er lite
391 fleksibelt og lite målrettet. Derfor vil Venstre innføre et nytt system for
392 veiprising som samtidig ivaretar personvernet for de kjørende.

393 Norge er et stort land der folk bor spredt. For at alle skal ha gode
394 muligheter for å komme seg dit man skal, må ferjer og hurtigbåter gå
395 hyppig og til en overkommelig pris. Deler av landet er også avhengig av
396 flyruter, og Venstre mener derfor at det offentlige fortsatt skal kjøpe
397 flyruter der det ikke finnes gode alternativer til fly. For at også disse
398 reisene skal være miljøvennlige, må kortbanenettet over på nullutslippsfly
399 i løpet av få år.

400 **Venstre vil:**

- 401 ● Styrke de eksisterende byvekstavtalene og åpne for nye avtaler.
- 402 ● At staten skal forplikte seg til minst 70% finansiering for viktige
- 403 kollektivprosjekter i byvekstavtalene.
- 404 ● Utvide målet om reduksjon i biltrafikken rundt byene til å gjelde flere
- 405 byområder og inkludere næringstransport.
- 406 ● At barn og unge skal kunne reise gratis eller til redusert pris med
- 407 kollektivtrafikk i hele landet, slik at det blir enklere for familier å reise
- 408 miljøvennlig.
- 409 ● Øke antall togavganger gjennom tiltak som å bygge flere
- 410 kryssningsspor og velge ruteplaner som gir mer kapasitet.
- 411 ● Åpne for å knytte flere deler av landet til jernbanenettet der dette vil
- 412 oppnå synergieffekter i form av økt persontransport på bane,
- 413 bærekraftig turisme og beredskap.
- 414 ● Jobbe for avganger med nattog til Europa og mer sømløse
- 415 overganger på internasjonale togreiser.
- 416 ● Prioritere å bygge ut bedre veistandard med gul midtstripe og
- 417 forbikjøringsfelt, fremfor kostbare flerfelts motorveier.
- 418 ● Oppgradere fylkesveiene og redusere vedlikeholdsetterslepet.
- 419 ● Styrke forskning og utvikling på nye, innovative rassikrings- og
- 420 rasvarslingsmetoder i Norge.
- 421 ● Bygge ut lade- og fyllestasjoner for både personbiler og
- 422 tungtransport i hele landet.
- 423 ● Innføre flere insentiver for å få varetransporten mye raskere over på
- 424 nullutslippskjøretøy.
- 425 ● Legge til rette for grønn skipsfart gjennom å etablere flere
- 426 miljøfyllestasjoner for både skip, tungtransport og fritidsbåter.
- 427 ● Stille krav om nullutslipp for cruisetrafikk langs hele kysten og legge
- 428 til rette for landstrøm og fyllestasjoner.
- 429 ● Gå mot en tredje rullebane på Oslo lufthavn.

- 430 ● Gjennomgå og samordne offentlige kjøp av transporttjenester, slik
431 som skoleskyss, TT-transport og pasienttransport, sett i lys av
432 kunstig intelligens og ny teknologi, for å sikre gode og effektive
433 tjenester.

434 **Dyrevelferd**

435 Dyr har egenverdi ut over den nytteverdien de har for oss mennesker og
436 for samfunnet, og skal behandles med respekt.

437 Det er dyrevelferdsutfordringer i norsk landbruk, og dette gjelder særlig i
438 de mest intensive næringene. Venstre mener at dyrehold i størst mulig
439 grad skal ta hensyn til dyrenes naturlige adferd og behov. Millioner av dyr
440 kan få et bedre liv dersom minimumskravene til dyrevelferd heves. Derfor
441 vil vi styrke dyrevelferdskravene for hold av landbruksdyr og prioritere
442 velferdsforbedringer som bidrar vesentlig til å forbedre livet for kylling,
443 storfe og gris.

444 Vi vil bruke insentiver for at best mulig dyrevelferd skal lønne seg, og forby
445 dyreavl som fører til helseplager hos dyr. Mattilsynet må styrkes for å
446 kunne utføre sin tilsynsoppgave for dyrevelferd.

447 **Venstre vil:**

- 448 ● Klargjøre dyrs egenverdi i lovgivningen, slik at vold mot dyr blir
449 betraktet som mer alvorlig enn skade på eiendom.
- 450 ● Styrke dyrevelferdskravene i regelverket for hold av landbruksdyr for
451 å sikre bedre samsvar med kunnskap om dyrs behov.
- 452 ● At storfe og småfe må så langt som mulig føres på gras og beite.
- 453 ● Gi kommuner adgang til å regulere og eventuelt forby bruk av privat
454 fyrverkeri, blant annet av hensyn til kjæledyr og øvrig dyreliv.
- 455 ● Fase ut bruken av hurtigvoksende raser i kyllingproduksjon.
- 456 ● Innføre forbud mot CO₂-bedøvelse av dyr i slakteri og mot kverning
457 av hanekyllinger, såkalt maserasjon, som avlivingsmetode i
458 eggindustrien.
- 459 ● Innføre importforbud mot produkter fra pelsdyroppdrett.
- 460 ● Innføre obligatorisk id-merking av hund og katt.

461

- Innføre krav til mer etisk avl av hund.

462

- Stille krav om høy dyrevelferd i alle offentlige innkjøp.

463

Kapittel 2 – Kunnskap

464

Kunnskap gir frihet, både for mennesker og for samfunnet. Venstres mål er at alle barn skal få en god utdanning og mulighet til å skape seg et godt liv, uansett hvor de kommer fra, hvor de bor og hvilken bakgrunn de har. For å skape kunnskapen vi trenger i fremtidens samfunn, vil Venstre også satse mer på forskning. Dette gjelder både grunnforskningen som skjer på universiteter og andre forskningsinstitusjoner, og den anvendte forskningen som finner sted i skjæringspunktet mellom akademia og næringslivet.

465

466

467

468

469

470

471

472

Barnehage

473

474

475

476

477

478

Barnehagen er for de fleste barn den første opplevelsen av å være del av et fellesskap utenfor familien. Et godt barnehagetilbud med tilstrekkelig bemanning, pedagogisk innhold på riktig nivå og stor nok plass både inne og ute, er den beste starten på livet vi kan gi barna våre. Alle småbarnsforeldre skal føle seg trygge på at barna deres blir ivaretatt, sett og får mulighet til å vokse i sitt eget tempo i barnehagen.

479

480

481

482

483

484

For at alle barn skal få et barnehagetilbud som lar dem utvikle seg gjennom fri lek, fellesskap og pedagogisk arbeid, må kommunene og barnehagene sikres gode rammevilkår. Dette er ikke bare en investering i fremtiden til hvert enkelt barn, det er også en investering som kommer hele samfunnet til gode. Tidlig innsats kan avdekke utfordringer og forebygge at barn får sosiale problemer senere i livet.

485

486

487

488

489

Vi har i dag mangel på barnehagelærere i store deler av landet. Søkertallene til barnehagelærerutdanningen har gått ned de siste årene, og mange kommuner makter ikke å innfri krav om utvidede åpningstider og flere og yngre barn i barnehagene. Dette er den største utfordringen for å sikre høy kvalitet i barnehagene i tiden fremover.

490

491

492

493

494

495

Venstre dyrker mangfold, og vil gi foreldre størst mulig valgfrihet i barnehagetilbudet. Kommunale og private barnehageplasser må likebehandles, og finansieringen må være forutsigbar for at barnehagene skal kunne satse langsiktig på et tilbud som gir høy kvalitet. Venstre vil ha flere temabarnehager som for eksempel satser spesielt på naturopplevelser, sang og musikk eller idrett.

496 **Venstre vil:**

- 497 ● Innføre løpende barnehageopptak for å sikre alle familier
498 barnehageplass fra barnet fyller ett år.
- 499 ● Likebehandle kommunale og private barnehager.
- 500 ● Støtte tiltak og pedagogiske opplegg som skaper mer robuste barn.
- 501 ● Fortsette kompetanseheving for å hjelpe barn med spesielle behov.
- 502 ● Intensivere utdanning i spesialpedagogikk i barnehager for å hjelpe
503 sårbare barn.
- 504 ● Redusere skjermbruk i barnehagen.
- 505 ● Bedre overgangen mellom barnehage og skole.
- 506 ● Støtte mangfold i barnehage tilbudet, for eksempel temabarnehager.
- 507 ● Åpne for døgnåpent omsorgstilbud for barn som har foreldre som
508 arbeider kveld, natt og helg, som supplement til ordinært
509 barnehage tilbud, med begrensning på oppholdstid tilsvarende en
510 heltidsplass.
- 511 ● Gjøre det mer attraktivt å ta utdanning som barnehagelærer.
- 512 ● Tilby gode utviklingsmuligheter f.eks. ved fagskoletilbud for
513 fagarbeidere i barnehagene.
- 514 ● Tilby barnehageansatte gode muligheter for kompetanseutvikling.
- 515 ● Sette i gang tiltak for å redusere sykefraværet i barnehagen.
- 516 ● Sikre tilstrekkelig kapasitet på Arbeidsplassbasert
517 barnehageutdanning og styrke oppfølgingen av nyutdannede
518 barnehagelærere for å sikre at flere blir værende i sektoren.

519 **Grunnskole**

520 Den obligatoriske skolegangen skal bidra til å gi alle barn kunnskapen og
521 ferdighetene de trenger for å lykkes i livet. Den viktigste forutsetningen
522 for å lære hele livet og forstå samfunnet vi lever i, er at alle lærer seg å lese,
523 skrive og regne på grunnleggende nivå.

524 Leselyst er viktig for dannelse og for deltakelse i arbeidslivet. De fleste
525 skolefag og mange yrkesveier krever også en grunnleggende
526 tallforståelse. Grunnlaget for utvikling og læring blir lagt i barnas første
527 leveår. Venstre vil derfor bruke mer ressurser tidligere i skoleløpet for å
528 sikre at alle barn får med seg disse grunnleggende ferdighetene videre i
529 livet.

530 Barn er forskjellige, og lærer på forskjellige måter. Derfor er det viktig at
531 skolene også gir dem mulighet til å dyrke praktiske og kunstneriske sider
532 ved seg selv, både gjennom den delen av undervisningen som er felles for
533 alle, og gjennom valgfag.

534 Alle barn har rett til tilpasset opplæring. Dette gjelder også elever med
535 stort læringspotensial.

536 Venstre vil gi alle elever større frihet til å velge mellom ulike fag. Kreativitet
537 og valgfrihet hører sammen. Når elevene får mer valgfrihet, må også
538 skolene få muligheten til å skreddersy et godt lokalt undervisningstilbud.
539 For at kreative, praktiske og estetiske fag skal få større plass i skolen, må
540 elevene få muligheten til å ta flere valgfag. Venstre vil utvide
541 valgfagtilbudet på ungdomsskolen, innføre valgfagordningen på
542 mellomtrinnet, og sørge for at alle grunnskoler utstyres med et
543 skoleverksted som gir mulighet til å arbeide praktisk med ulike materialer
544 og digitale verktøy. I tillegg vil vi innføre flere språkfag tidligere i
545 skoleløpet.

546 Avstanden mellom barn som driver mye med fysisk aktivitet og barn som i
547 mindre grad er fysisk aktive er blitt større. De sosiale ulikhetene vil øke
548 hvis færre barn får mulighet til å drive med fysisk aktivitet. Konsekvensen
549 av mindre fysisk aktivitet i hverdagen er blant annet mer overvekt blant
550 barn og unge, dårligere helse, dårligere læring og færre opplevelser av
551 mestring i oppveksten. Den beste muligheten vi har som samfunn til å snu
552 denne trenden, er gjennom mer fysisk aktivitet i skolen. Derfor mener
553 Venstre at vi må legge til rette for fysisk aktivitet for alle elever, ikke bare
554 som valgfag.

555 Venstre vil ha mer kunnskap om årsakene til at trendene for motivasjon og
556 oppmøte ser ut til å gå i feil retning. For å snu denne utviklingen, vil vi blant
557 annet gjennomføre forskningsprosjekter i nært samarbeid med skoler som
558 har lyktes og skoler som har utfordringer på dette området.

559 Fremveksten av ny teknologi gir betydelige muligheter og utfordringer i
560 samfunnet, arbeidslivet og skolen. De nyeste verktøyene, som kunstig
561 intelligens eller maskinlæring, har allerede endret skolehverdagen
562 betydelig, og elevenes evne til konsentrasjon og stadig mer skjermbruk
563 utfordrer leseutholdenhet og dype lese- og skriveferdigheter.

564
565 Venstre mener utgangspunktet bør være at skolen skal være mobilfri.
566 Digitale verktøy kan være en nyttig ressurs til undervisningen, men bruk av
567 skjerm skal begrenses til der læreren mener det er et godt pedagogisk
568 verktøy. For å motvirke konsentrasjonskrisen i skolen vil vi prioritere lesing
569 i alle deler av undervisningen, og vil sørge for finansiering til å kjøpe inn
570 flere fysiske lærebøker.

571
572 KI-verktøy brukt riktig kan gi store muligheter til å skape nye pedagogiske
573 verktøy som gir mer læring og motivasjon. Det er viktig at læreren har
574 kunnskap om teknologiens utfordringer og muligheter i skolehverdagen.
575 Kursing og oppdatering må derfor tilbys systematisk, og ikke bare som et
576 tilbud i tillegg til den daglige jobben. Elevene må få trygg opplæring i bruk
577 av KI og god kildekritikk, selvstendig refleksjon og kritisk tenkning.

578 Barn og unge har rett til et trygt og inkluderende læremiljø. Mobbing og
579 utenforskap, skolevegring og frafall forebygges i et forpliktende og tett
580 samarbeid med hjem og skole. Læreren har ansvar for at en klasse fungerer
581 både for læring og trivsel. Lærerens autoritet i klasserommet må styrkes,
582 administrasjonsbyrden må reduseres, og det må gis rom for å formidle.
583 Ressursene til skoleledelse må styrkes slik at det mer tid til
584 utviklingsarbeid og ledelse.

585 Det er viktig at elever og lærerne får god støtte fra andre profesjoner i
586 skolen, som miljøarbeidere, minoritetsrådgivere og helsepersonell.
587 Venstre mener at mest mulig støtteundervisning bør flyttes til
588 småskoletrinnet, for å unngå at læringsvansker og andre utfordringer
589 vokser.

590 Venstre mener at det skal være rom for flere friskoler i Norge. Friskoler
591 med viktige fagtilbud eller ulike pedagogiske opplegg gir mer mangfold
592 og valgfrihet for elevene. I tillegg gir det viktig inspirasjon, og det utgjør et
593 sterkt supplement til det offentlige skoleverket.

594 **Venstre vil:**

- 595 ● Styrke leseopplæringen og lesingens plass gjennom hele
596 skoleløpet.
- 597 ● Innfri retten alle elever har til tilpasset opplæring.
- 598 ● At skjermbruk skal være pedagogisk begrunnet.
- 599 ● Gi større anledning til bruk av fleksible skoleløp, blant annet
600 gjennom utsatt skolestart og at skoler skal kunne tilby flere
601 forseringsmuligheter for elever på alle skoletrinn.
- 602 ● Bevare lærernes og skolenes metodefrihet, inkludert frihet til å gi
603 lekser eller la være.
- 604 ● Styrke kommunene og skolenes mulighet til å tilby elever alternative
605 opplæringsarenaer.
- 606 ● Ha mer lekbasert læring i småskolen.
- 607 ● Ha mer valgfag i ungdomsskolen.
- 608 ● Innføre valgfag på mellomtrinnet, blant annet et 2. fremmedspråk.
- 609 ● Styrke sidemålsordningen i skolen, blant annet ved å begynne den
610 tidlige.
- 611 ● Sørge for at det lages mer undervisningsmateriale på samisk og de
612 andre minoritetsspråkene i Norge, og sikre lik tilgang på digitale
613 læremidler og læringsressurser i begge målformer.
- 614 ● Tilrettelegge for mer fysisk aktivitet for alle i grunnskolen.
- 615 ● Gi praktisk-estetiske fag en sterkere plass i skolen.
- 616 ● Styrke bemanningen i skolebibliotekene, og sørge for at de har
617 mulighet til å kjøpe tilstrekkelig med bøker.
- 618 ● Ha en kraftinnsats for å forebygge og hindre vold og trusler i skolen.
- 619 ● Beskytte elevenes personvern og eksponering for uønsket innhold
620 ved bruk av digitale verktøy i skolen.

621 Videregående opplæring

622 Det er viktig at flere fullfører og består videregående opplæring. For å øke
623 gjennomføringsgraden i den videregående skolen, vil Venstre blant annet
624 ha systematisk og tidlig oppfølging av elever, og vurdere tiltak som gjør
625 det enklere å kombinere skole og arbeidsliv. Venstre vil legge til rette for
626 at fylkeskommuner kan innføre tilbud til elever som ønsker å oppnå en
627 kombinasjon av studiekompetanse og fagopplæring.

628 Alle elever har rett til opplæring på sitt nivå. Det er ikke mulig å
629 gjennomføre dersom de enkelte klassene blir for store. I dag er det ikke
630 uvanlig med faste undervisningsgrupper med over 30 elever. Det gir
631 dårligere fysiske arbeidsforhold, dårligere mulighet for tilpasset
632 opplæring og stor vurderingsbyrde for dem som underviser. Venstre
633 ønsker derfor et tak på antall elever i hver klasse i videregående skole, slik
634 man har det i grunnskolen.

635 Vi ser også at det er stor forskjell i det faglige nivået elevene befinner seg
636 på når de begynner i videregående skole. Venstre ønsker derfor
637 forsøksordninger med nivådeling i flere fag, slik det i dag gjøres i
638 matematikk.

639 Det første året på studiespesialiserende linje i den videregående
640 opplæringen, har elevene opptil åtte fag parallelt. Dette kan gå på
641 bekostning av dybdelæringen i de viktigste fagene, og gå utover elevenes
642 motivasjon. Venstre vil derfor innføre større bruk av modulfag, der elevene
643 får undervisning i færre fag per termin. Noen fag kan gjerne gå gjennom
644 alle tre årene. Her må fagekspertisen på skolene og i fagorganisasjonene
645 tas med på råd. Venstre vil gi elevene større frihet, sikre større faglig dybde
646 og skape en mer motiverende skole. Derfor bør det vurderes en viss
647 reduksjon av antall fellesfag og økning i antallet programfag.

648 **Dissens:**

649 *Et mindretall i programkomiteen, Omar Svendsen-Yagci, Jens Håkon*
650 *Birkeland, Håvard Sandvik og Even Aronsen, vil endre siste setning i*
651 *avsnittet ovenfor til: «Derfor mener Venstre at alle elever på videregående*
652 *skole må ha norsk, engelsk og matematikk, men at man utover dette skal*
653 *ha frihet til å velge fagsammensetning selv.»*

654 Venstre mener avsluttende eksamener spiller en viktig rolle i den
655 videregående opplæringen, både fordi de har en pedagogisk verdi for
656 elevene og fordi de motvirker mulige urettferdigheter i
657 standpunktkarakterene. Dagens trekkordning har imidlertid flere uheldige
658 sider, blant annet at den er uforutsigbar for elevene og kan virke
659 urettferdig. Den bør erstattes med obligatorisk avsluttende eksamen i alle
660 fag. Med en mer modulbasert undervisning der fagene samles til enkeltår
661 eller -semestre vil det være mulig å spre disse eksamenene utover hele
662 skoleløpet fremfor å samle dem i tredje klasse. Samtidig bør det være rom
663 for å ta i bruk ulike eksamensformer for å sikre en god og rettferdig
664 vurdering av elevenes kunnskaper.

665 Flere som fullfører yrkesfaglig opplæring må få læreplass. Venstre mener
666 derfor det er nødvendig å gi lærebedrifter større fordeler av å ta inn
667 lærlinger. Tilsvarende må det stilles krav til bedrifter til oppfølging av
668 lærlingene. Dette bør skje i samspill mellom utdanningsinstitusjonene og
669 bedriftene. Også staten, fylkeskommunene og kommunene må forplikte
670 seg til å ta imot flere lærlinger enn de gjør i dag.

671 Mange skoler som tilbyr yrkesfaglige studieretninger, har ikke tilgang på
672 moderne utstyr som tilsvarer det elevene vil bruke når de er lærlinger.
673 Venstre vil derfor innføre en gaveforsterkningsordning der næringslivet
674 kan bidra til å heve kompetansen til de elevene som skal bli lærlinger
675 gjennom gaver til fylker og skoler, og beløpet som gis utløser en
676 tilleggsbevilgning fra staten.

677 Et år på folkehøgskole er for mange som går ut av videregående
678 undervisning et viktig bidrag til læring, modning og bevissthet rundt
679 fremtidige valg. Folkehøgskolene er også viktige arenaer for inkludering.
680 Venstre vil opprettholde dette tilbudet, og er positive til opprettelse av
681 nye folkehøgskoler med ulike profiler. Vi vil tilrettelegge for at
682 folkehøgskoler blir brukt i arbeid med å integrere enslige mindreårige,
683 blant annet som et alternativ til asylmottak, og gi bedre informasjon til
684 minoritetsgrupper om folkehøgskoler for å øke rekrutteringen fra denne
685 gruppen.

686 **Venstre vil:**

- 687 ● Innføre en modulstrukturert videregående skole, med obligatorisk
688 avsluttende eksamen i alle fag.

- 689 ● Innføre nasjonalt fritt skolevalg med reisetidsgaranti.
- 690 ● Styrke dybdelesingen og arbeidet med konsentrasjon gjennom hele
691 skoleløpet, slik at elevene blir studieforbredte.
- 692 ● Innføre et tak for antall elever i faste undervisningsgrupper.
- 693 ● Innføre forsøksordninger med nivåinndelinger i flere fag enn
694 matematikk.
- 695 ● Beholde en egen karakter i sidemål.
- 696 ● Styrke rådgivningstjenesten på videregående skoler.
- 697 ● Øke lærlingtilskuddet til bedrifter som tar inn lærlinger.
- 698 ● Sørg for at private bedrifter, kommuner, fylkeskommuner og staten
699 tar inn flere lærlinger.
- 700 ● Gjøre treparts bransjeprogram til standard for yrkesbasert
701 kompetanseheving.
- 702 ● Gi oppfølging ved overgangen til videregående undervisning og
703 læreplass for de elevene som trenger det.
- 704 ● Stanse vilkårlige narkotikarazziaer og ulovlig rustesting i skolen.
- 705 ● Etablere en støtteordning for bygging av elevhybler, slik man har for
706 studentboliger.

707 **Lærersatsning**

708 Lærerne er den aller viktigste faktoren for å gi alle barn en god skolegang.
709 Faglig kvalifiserte og personlig egnede lærere med pedagogisk trygghet
710 kan utgjøre forskjellen på om en barneskoleelev lærer det som skal til for å
711 mestre overgangen til ungdomsskolen, eller blir hengende etter på en
712 måte som er svært krevende å ta igjen i tenårene. Venstre vil derfor støtte
713 lærerne og skolelederne ved å gi dem tillit til å utføre jobben på den måten
714 som passer best på deres skole og for deres elever.

715 Alle lærere må ha mulighet til å ta nødvendig etter- og videreutdanning,
716 og dette tilbudet må tilpasses bedre til skolesituasjonen enn det som er
717 tilfelle i dag. Venstre går inn for å lovfeste retten til å få undervisning av
718 utdannet personell. Dette er blant annet viktig for å øke skolenes evne til å
719 motvirke reproduksjon av sosiale forskjeller. Læreryrket må sertifiseres, og

720 Venstre vil også beskytte undervisningstitlene lærer, barnehagelærer,
721 adjunkt og lektor.

722 For mange lærere, barnehagelærere, adjunkter og lektorer forlater skolen
723 og barnehagen. De siste årene har også søkningen til lærerutdanningene
724 gått ned. Venstre tar lærernes krav om bedre lønns- og arbeidsvilkår på
725 alvor, og har som mål å reversere bemanningsproblemene i norske
726 barnehager og skoler. Vi vil derfor bygge ut satsingen på praktisk-
727 pedagogisk utdanning for å sørge for tilgang til flere faglig kvalifiserte
728 lærere med ulik faglig bakgrunn. I tillegg vil vi bidra til å skape nye
729 karriereveier som er koblet til aktivitet på skolen, for at ikke lærere etter 16
730 år må forlate klasserommet for å få faglig påfyll eller høyere lønn.

731 **Venstre vil:**

- 732 ● Sertifisere læreryrket og beskytte titlene barnehagelærer, lærer,
733 adjunkt og lektor.
- 734 ● Styrke etter- og videreutdanningstilbudet til lærerne, og sørge for at
735 tilbudet som gis er relevant for fagene det undervises i.
- 736 ● Innføre kompetansekrav for lærere i flere fag i grunnskolen.
- 737 ● Øke kompetansekravene for lærerne i videregående opplæring.
- 738 ● Gi lærere bedre tid til å være kontaktlærere.
- 739 ● Øke mengden praksis i lærerutdanningen.
- 740 ● Utvide PPU-ordningen med flere plasser for å bøte på
741 lærermangelen og for å ha en «rask» vei inn i yrket med allerede
742 opparbeidet fagkompetanse.
- 743 ● Supplere masterkravet til PPU med alternativt krav om tre års
744 praksis.
- 745 ● Jobbe for at inkludering av elever med nedsatt funksjonsevne blir
746 vektlagt i læreplanen for lærerstudenter.
- 747 ● Utvide ordningen med sletting av studielån for lærere til å omfatte
748 også barnehagelærere og alle andre med godkjent lærerutdanning.
- 749 ● Styrke kompetansen på seksuell helse, relasjons-, kjønns- og
750 kulturmangfold i skolen.

751 Høyere utdanning

752 Norge skal være et land der muligheten til å ta høyere utdanning er
753 tilgjengelig for alle deler av befolkningen. Enten det handler om å løse
754 klimakrisen, bidra til bærekraftig omstilling, skape nye grønne
755 arbeidsplasser med internasjonal konkurransekraft, forebygge pandemier
756 eller løse konflikter mellom nasjoner og interessegrupper, er kunnskap,
757 kompetanse og forskning avgjørende virkemidler. Venstre vil at alle skal ha
758 mulighet til å ta høyere utdanning, uavhengig av bosted, økonomiske
759 forutsetninger og sosial bakgrunn.

760 Den høyere utdanningen har en rekke mål som er viktige for både
761 samfunnet og enkeltindividet. Blant annet skal den sette mennesker i
762 bedre stand til å nå sine egne mål for karriereutvikling og livskvalitet, bidra
763 til å gi næringslivet tilgang på kompetansen bedriftene har behov for, og
764 gi oss kunnskap til å videreutvikle samfunnet i en mer bærekraftig retning.
765 At alle studenter får undervisning av høy kvalitet, er avgjørende for å nå
766 alle disse målene.

767 Venstre vil modernisere opptakssystemet til høyere utdanning, slik at 20 %
768 av studieplasser tildeles etter en mer sammensatt vurdering enn
769 karaktersnitt alene. Innenfor denne kvoten bør universiteter og høyskoler
770 for eksempel kunne vekte karakterer fra de forskjellige fagene ulikt i
771 beregningen av gjennomsnittet, samt bruke opptaksprøver og andre
772 metoder for å vurdere søkere på et mer individuelt grunnlag. Det kan også
773 åpnes for å prioritere søkere på bakgrunn av kjønn der kjønnsmangfold er
774 et viktig og uttalt mål i den aktuelle profesjonen.

775 På de forskningsbaserte studieinstitusjonene er det i dag forskere som
776 står for en stor del av undervisningen. Dette bidrar til å gi studentene
777 kunnskap som ligger i front av utviklingen, men det går også på
778 bekostning av forskernes tid til å forske. Det er ikke nødvendigvis en
779 sammenheng mellom hvem som er de beste forskerne og de beste
780 pedagogene. Venstre vil derfor åpne for at høyskolelektorer står for en
781 større del av undervisningen også på universiteter, basert på
782 studieopplegg som er utarbeidet av forskningsmiljøene ved disse
783 undervisningsinstitusjonene.

784 For at høyere utdanning skal være tilgjengelig for alle, må studentenes
785 økonomiske situasjon bedres. Å ha en deltidsjobb ved siden av studiene

786 kan for mange være en god måte å skaffe seg yrkeserfaring og en
787 romsligere økonomi, men det må også være mulig å studere på heltid.
788 Venstre vil derfor feste studiestøtten til 1,5 G, og sikre ordninger som gir
789 studielån til påfyll av kunnskap og kompetanseheving. Studenter som har
790 eller får barn i studietiden, bør også få økt studiestøtte. Studenter med
791 rett på dagpenger bør kunne motta dette også mens de studerer, og
792 denne støtten bør inngå som en del av inntektsgrunnlaget deres i
793 Lånekassen.

794 Undersøkelser av studenters helsesituasjon, særlig utviklingen i psykisk
795 helse, gir grunn til bekymring. Venstre vil sikre Studentsamskipnadene
796 forutsigbar finansiering slik at de kan tilpasse nivået på helse- og
797 mestringstjenestene de tilbyr etter behovet som finnes, og styrke
798 bevilgningene til det psykiske helsetilbudet til studenter.

799 Det må bygges langt flere studentboliger for å dekke en større del av
800 behovet, både i de store byene og på mindre steder med høyskoler eller
801 universiteter. For å få fart på utbyggingen av studentboliger, vil Venstre gi
802 studentsamskipnadene fritak fra kommunal eiendomsskatt, heve
803 tilskuddssatsen og gjøre studentbolig til et eget reguleringsformål etter
804 Plan- og bygningsloven. Det bør også gis tilskudd til oppgradering av
805 eldre studentboliger. Venstres mål er at det bygges minst 3 000 nye
806 studentboliger i året, og at det på sikt blir mulig å tilby studentbolig til 20
807 % av alle studenter i Norge.

808 Norske studenter som tar hele eller deler av utdanningen sin i utlandet,
809 bidrar med nye perspektiver, oppdatert kunnskap og erfaringer som kan
810 komme hele samfunnet vårt til gode. Venstre vil gjøre det enklere å få
811 godkjent en utenlandsk grad i Norge, og sørge for at alle studenter ved
812 norske universiteter og høyskoler får mulighet til å gjennomføre et
813 utvekslingsprogram.

814 At studenter fra andre land velger å komme til Norge er en ubetinget
815 fordel for både vår egen kunnskapssektor og for studentene det gjelder.
816 For å tiltrekke oss flere utenlandske studenter vil Venstre gjeninnføre
817 gratisprinsippet for studenter fra land utenfor EØS, og gjøre det enklere å
818 fullføre påbegynt utdanning fra andre land i Norge.

819 Venstre vil legge til rette for at flere kan ta videreutdanning og få
820 kunnskapspåfyll gjennom et langt arbeidsliv. Flere desentraliserte
821 utdanningstilbud på alle nivåer er nødvendig for å lykkes med å utvikle

822 kunnskap, fremme næringsutvikling og gjøre det mulig å skape seg et
823 godt liv over hele landet. Venstre vil bruke arbeidslivet som
824 utdanningsarena ved å videreutvikle og styrke bransjeprogramordningen,
825 og gi småbedrifter skattefradrag for å finansiere videreutdanning for
826 bedriftens ansatte.

827 Fagskolene har en nøkkelrolle i å dekke arbeidslivets behov for ny og
828 endret kompetanse for fagarbeidere. For å dekke behovet for høyt
829 kvalifisert fagpersonell i det norske arbeidslivet, og gi fagarbeidere
830 mulighet til å styrke sin kompetanse jevnlig gjennom hele karrieren, vil
831 Venstre åpne for å godkjenne høyere yrkesfaglig utdanning til nivå 8
832 (tilsvarende doktorgrad) i det nasjonale kvalifikasjonsrammeverket for
833 livslang læring (NKR).

834 **Venstre vil:**

- 835 ● Feste studiestøtten til 1,5 G.
- 836 ● Innføre en kvote på 20 % av studieplassene som tildeles etter en mer
837 sammensatt vurdering enn karakterer alene.
- 838 ● Gi studenter flere sosiale rettigheter og økt studiestøtte til foreldre.
- 839 ● Gjøre lærerutdanningen mer relevant ved å gi lærerutdannerne mer
840 praksis i skolen.
- 841 ● Øke antall studieplasser innenfor IKT i høyere utdanning.
- 842 ● Gjøre det enklere for utenlandskutdannede, både norske og andre, å
843 få jobb i Norge.
- 844 ● Gjeninnføre gratisprinsippet for studenter fra land utenfor EØS.
- 845 ● Sikre at studenter som utdanner seg i utlandet har forutsigbarhet i å
846 få utdanningen godkjent i Norge.
- 847 ● Integrere den norske høyere fagutdanningen med det europeiske
848 systemet, herunder European Credit Transfer System (ECTS).
- 849 ● Styrke satsingen på fagskolene og bygge ut høyere yrkesfaglig
850 utdanning til øverste nivå i det nasjonale kvalifikasjonsrammeverket.
- 851 ● Gi Universitetene tilbake myndigheten til å opprette og avvikle
852 studiesteder.

- 853 • Gi studentsamskipnadene fritak fra kommunal eiendomsskatt.

854 **Forskning**

855 Venstre vil ha mer og friere forskning. Vi har tiltro til den enkelte forskeren
856 og forskningsinstitusjonen og ønsker oss selvstendige og uavhengige
857 forskningsmiljøer. Kunnskapen vi trenger skapes best gjennom å hegne
858 om den akademiske friheten, satse på grunnforskningen, og sikre mer
859 internasjonalt samarbeid.

860 Kvaliteten i universitets- og høyskolesektoren har gått opp de siste
861 tiårene. Reformen har både hevet kvaliteten og økt antall publikasjoner, og
862 innskrenket institusjonenes frihet til å styre og regulere egen virksomhet.
863 Vi mener at det er viktig å ivareta institusjonenes frihet, og at denne ikke
864 kan innskrenkes ytterligere. Institusjonene må gis mer rom og tillit til selv å
865 finne de beste løsningene for å forbedre studie- og forskningskvaliteten.

866 Institusjonenes frihet er grunnleggende for å ivareta forskningens
867 uavhengighet. Den frie forskningen er viktig for å produsere ny kunnskap
868 og bedre rekruttering. Dette forutsetter solide og forutsigbare
869 grunnbevilgninger til universiteter og høyskoler. Venstre støtter også
870 opprettelsen av flere private stiftelser og fond for forskning, slik at
871 spesielt unge forskere får flere finansieringskilder.

872 Norske forskningsinstitusjoner konkurrerer på det internasjonale
873 markedet om de beste forskerne. Akademisk frihet gjør det attraktivt for
874 utenlandske forskere å etablere seg i Norge, noe som er med på å styrke
875 vår konkurransekraft. Aktiv deltakelse i internasjonalt
876 forskningssamarbeid er avgjørende for å løse felles utfordringer. Venstre
877 vil at Norge skal være en fullverdig deltaker i alle EUs rammeprogrammer
878 for forskning og innovasjon, og vil åpne for mer arbeidsinnvandring fra
879 land utenfor det europeiske økonomiske samarbeidsområdet (EØS). I
880 tillegg vil vi innføre en ordning med forskervisum for å gi flere
881 akademikere muligheten til å arbeide i Norge.

882 Klimakrisen er vår største globale utfordring, og Venstre vil at neste
883 nasjonale langtidsplan for forskning og høyere utdanning skal koble
884 Norges klimautslippsmål med norsk forskning og innovasjon.

885 Kunnskap må gjøres så tilgjengelig som mulig for alle. Vi vil gi mer åpen
886 tilgang til forskningsresultater, slik at både folk og bedrifter kan få tilgang
887 på offentlig finansierte forskningsresultater.

888 **Venstre vil:**

- 889 ● Hegne om den frie forskningen og den akademiske ytringsfriheten.
- 890 ● Grunnlovsfeste den akademiske friheten.
- 891 ● Øke de statlige bevilgningene til grunnforskning.
- 892 ● Innføre nye modeller og spleiselag for forskning som skjer i
893 samarbeid med bedrifter.
- 894 ● Bidra til at mer forskning kommersialiseres til nye bedrifter som
895 skaper jobber og verdier.
- 896 ● Styrke norsk som fagspråk.
- 897 ● At minst 3 % av BNP skal gå til forskning, hvorav 1,25 % fra staten.
- 898 ● Sikre flere faste jobber for forskere.
- 899 ● Legge til rette for flere finansieringskilder for norske forskere, for
900 eksempel private fond og stiftelser.
- 901 ● Utvide tilgangen på offentlig finansierte forskningsresultater for folk
902 og bedrifter.
- 903 ● Opprette et statlig forskningssenter for alternativer til dyreforsøk.
- 904 ● Styrke SkatteFUNN-ordningen.

905 **Kapittel 3 – Arbeid og velferd**

906 **Arbeid gir økonomisk frihet og mulighet til å utvikle seg som menneske**
907 **og medborger. Gjennom arbeid bidrar vi til fellesskapet og til egen og**
908 **andres velstand. For mange er arbeidsplassen det viktigste fellesskapet**
909 **vi deltar i utenfor familien. Fordi det i årene framover vil bli mangel på**
910 **arbeidskraft, må veien inn i arbeidslivet bli så enkel som mulig. Samtidig**
911 **må vi sørge for å ha et godt velferdstilbud med et sosialt sikkerhetsnett**
912 **for de som av ulike årsaker faller utenfor eller ikke har mulighet til å delta**
913 **fullt ut i arbeidslivet.**

914 **Arbeidsliv**

915 En av de største utfordringene i dagens arbeidsliv er utenforskap. Altfor
916 mange blir stående utenfor arbeidslivet, selv om de er arbeidsføre og
917 ønsker å bidra. Venstre vil kjempe for et trygt og fleksibelt arbeidsliv som
918 er tilpasset ulike behov og dermed gir plass til flere.

919 Arbeidstakere skal beskyttes mot useriøse arbeidsgivere. For å oppnå
920 dette er det behov for både sterke fagforeninger og et lovverk som sikrer
921 gode lønns- og arbeidsvilkår for alle som jobber i Norge. Det er spesielt
922 viktig for å beskytte de som utsettes for sosial dumping i arbeidslivet,
923 fordi de i mange tilfeller ikke har en fagforening å støtte seg på.

924 Samarbeid og konfliktløsning mellom partene i arbeidslivet har bidratt til
925 at Norge har et lavere konfliktnivå om lønnsforhandlinger og andre
926 arbeidsvilkår enn andre land. For at trepartssamarbeidet mellom stat,
927 arbeidsgiver og arbeidstaker skal fungere godt, er det viktig at
928 arbeidstakere har frihet til å organisere seg i de fagforeningene de ønsker
929 å være medlem i. Samtidig er det viktig å verne om de ikke-organisertes
930 rettigheter.

931 Arbeidslivet er i stadig endring. Stadig flere arbeidstakere ønsker større
932 påvirkning over sin arbeidshverdag. Ny teknologi gjør det mulig for stadig
933 flere å jobbe hjemmefra, og dermed oppnå en mer fleksibel
934 arbeidshverdag. Dagens arbeidsmiljølov er lite tilpasset et slikt
935 arbeidsmarked, og Venstre vil derfor justere Arbeidsmiljøloven for å gi økt
936 fleksibilitet for både arbeidstakere og arbeidsgivere og redusere barrierer
937 mot et mer stedsnøytralt arbeidsliv. Vi vil også oppdatere
938 yrkesskadelovgivningen slik at skader i forbindelse med arbeid utenfor

939 arbeidsplassen dekkes. Flere offentlige stillinger bør lyses ut uten krav til
940 fysisk tilstedeværelse på et gitt geografisk område.

941 Det er viktig for et trygt og godt arbeidsliv at arbeidstidens lengde er
942 regulert. Hovedregelen om tillatt arbeidstid per dag og uke bør ligge fast.
943 Flere yrker og sektorer har imidlertid behov for en større fleksibilitet enn
944 det dagens arbeidsmiljølov åpner for. Dette gjelder for eksempel
945 arbeidsplasser der langvakter kan være gunstig, eller der aktivitetsnivået
946 er konjunktur- og sesongbasert. Venstre ønsker å beholde dagens ordning
947 med at avvik fra arbeidsmiljøloven må forhandles frem i tariffavtaler, men
948 utvide adgangen til å inngå slike avtaler lokalt på den enkelte arbeidsplass.
949 Vi vil også modernisere dagens regelverk når det gjelder mulighet til å
950 dispensere fra hovedregelen og se arbeidstiden samlet over en lengre
951 periode (såkalt gjennomsnittsberegning).

952 Faste ansettelser skal være hovedregelen i det norske arbeidslivet. I en del
953 tilfeller er det likevel behov for å ansette mennesker midlertidig, for
954 eksempel i forbindelse med nyetableringer, omstillinger og
955 innovasjonsprosjekter. For mange vil dette også kunne fungere som en
956 inngangsport til arbeidslivet, spesielt for grupper som har utfordringer
957 med å få innpass.

958 Venstre mener derfor at det bør gjeninnføres en generell adgang til
959 midlertidig ansettelse, under strenge vilkår. Arbeidstakers rett til fast
960 stilling etter å ha vært midlertidig ansatt bør inntre etter to år i stedet for
961 dagens regel om tre år.

962 Eldre har mye erfaring og er en ressurs for samfunnet. Venstre ønsker eldre
963 velkommen til å stå lengre i arbeidslivet. Vi ønsker å myke opp
964 begrensningene blant annet knyttet til aldersgrense i sykelønnsordningen,
965 opptjening av alderspensjon og oppsigelsesvern, slik at eldre
966 arbeidstakere ikke mister rettigheter ved å stå lengre i jobb. Ordningen
967 med «pensjonistlønn» og andre regler for avkorting av pensjon som følge
968 av lønnsarbeid bør gjennomgås med tanke på å gjøre det mer attraktivt å
969 stå lenger i jobb. Særaldersgrenser bør som hovedregel legges på
970 bestemte oppgaver, og ikke hele sektorer eller yrkesgrupper.

971 Alt arbeid skal skje innenfor lovlige rammer. Da må det være enkelt å drive
972 seriøst og arbeidslivskriminalitet må bekjempes. Venstre vil gjøre det så
973 enkelt og sikkert som mulig for varslere å stå fram om lovstridige eller
974 uetiske forhold i arbeidslivet. Ofrene for arbeidslivskriminalitet utsettes

975 ofte for lønnstyveri, risikofylt arbeid og innkvartering i helsefarlige boliger.
976 I tråd med at kriminaliteten blir stadig mer kompleks, må innsatsen som
977 gjøres styrkes og profesjonaliseres.

978 **Venstre vil:**

- 979 ● Åpne for mer bruk av lokale forhandlinger om arbeidstid.
- 980 ● Utrede hvordan man kan lage avtaler om individuelle tidskontoer for
981 å legge bedre til rette for fleksible arbeidstidsløsninger.
- 982 ● Motarbeide ufrivillig deltid, samtidig som medarbeidere med
983 redusert arbeidsevne og andre som ønsker det får tilbud om
984 deltidsstillinger.
- 985 ● Gjennomgå regelverket for fjernarbeid for å gjøre det mer tilpasset
986 dagens muligheter til hjemmekontor m.m..
- 987 ● Gjeninnføre adgang til innleie ved arbeid av midlertidig karakter og
988 legge til rette for at regelverket ikke hindrer konsulent- og
989 rådgivernæringen i å tilby sine tjenester.
- 990 ● Innføre en generell adgang til midlertidig ansettelse og gi rett på
991 fast stilling etter to år som midlertidig ansatt.
- 992 ● Oppheve det geografiske forbudet mot innleie i byggebransjen.
- 993 ● At særaldersgrenser skal knyttes til oppgaver, ikke yrkesgrupper.
- 994 ● Styrke ansattes rett til å logge av etter arbeidstid.
- 995 ● Styrke arbeidet med å bekjempe arbeidslivskriminalitet, slik at flere
996 forhold avdekkes og får konsekvenser.

997 **Velferd**

998 Det viktigste vi kan gjøre for å sikre et bærekraftig og solid
999 velferdssamfunn for fremtiden, er å gi flere muligheten til å delta i
1000 arbeidslivet. Mangel på riktig kompetanse og helseutfordringer er to av de
1001 viktigste årsakene til at folk står uten jobb. Alt for mange personer med
1002 funksjonsnedsettelse og kronisk sykdom eller deres pårørende står
1003 ufrivillig utenfor arbeidslivet. Selv om mange av disse er godt kvalifiserte,
1004 kan de møte barrierer som manglende tilrettelegging, holdninger og
1005 arbeidsgivere som mangler kunnskap om og trygghet for å ansette. For at
1006 flere skal kvalifisere seg til arbeid, vil Venstre gjøre det enklere å

1007 kombinere deltidsarbeid og studier, og samarbeide med partene i
1008 arbeidslivet om kvalifiserende tiltak.

1009 For å gi flere med helseproblemer muligheten til å arbeide, vil Venstre
1010 videreføre ordningen med gradert uføretrygd og jobbe for at det skal bli
1011 enklere å kombinere deltidsarbeid og arbeid som selvstendig
1012 næringsdrivende med trygdeytelser. Lønnstilskudd til bedrifter som
1013 ansetter unge arbeidsledige og personer med funksjonsnedsettelse kan
1014 også bidra til at flere får muligheter i arbeidslivet. Venstre vil beholde
1015 grensen på 3 år for å motta arbeidsavklaringspenger (AAP), men fortsatt gi
1016 mulighet for utvidelse hvis avklaringen ikke er fullført samt utvide
1017 adgangen til opptrapping innenfor ordningen.

1018 Sykefravær kan være en stor belastning både for dem som er syke, og for
1019 samfunnet. Norge har både verdens mest generøse sykelønnsordning og
1020 verdens høyeste sykefravær. Derfor vil Venstre gjennomføre endringene
1021 som ble foreslått av Sysselsettingsutvalgets ekspertgruppe. Venstre
1022 mener en slik omlegging av systemet for sykemeldinger vil kunne styrke
1023 arbeidslinjen, øke verdiskapingen og inkludere flere i arbeidslivet.
1024 Sykepengesatsen skal som i dag være 100 prosent for alle, men bare de
1025 første seks månedene av sykemeldingsperioden. Ved 100 prosent
1026 sykmelding blir satsen satt ned til 80 prosent etter seks måneder. Ved
1027 bruk av gradert sykmelding vil satsen forbli 100 prosent i inntil 12
1028 måneder. Venstre ønsker videre at arbeidsgiver får et
1029 medfinansieringsansvar gjennom hele sykeforløpet, men at satsen settes
1030 slik at den totale belastningen for arbeidsgiver ikke økes.
1031 Skjermingsordningen for småbedrifter i sykelønnsystemet bør utvides og
1032 tilpasses den nye ordningen.

1033 **Venstre vil:**

- 1034 ● Gjøre det enklere å kombinere arbeid med uføretrygd og andre
1035 ytelser, slik at flere får brukt restarbeidsevnen sin i arbeidslivet.
- 1036 ● Fjerne urimelige krav om tilbakebetaling av trygd for personer som
1037 kommer tilbake i arbeidslivet.
- 1038 ● Reformere sykelønnsordningen etter modell foreslått av
1039 ekspertgruppen til Sysselsettingsutvalget 2019.

- 1040 ● Øke andelen VTA-O plasser slik at flere personer med
1041 funksjonsnedsettelse kan få muligheter til varig tilrettelagt arbeid i
1042 ordinært arbeidsliv.
- 1043 ● Gjennomgå håndhevelsen av diskrimineringsloven, med mål om at
1044 flere med funksjonsnedsettelse kalles inn til jobbintervju.
- 1045 ● Stille krav til universell utforming av arbeidsplasser og IKT-systemer
1046 i likestillings- og diskrimineringsloven.
- 1047 ● Opprette et sosialt investeringsfond med særskilt ansvar for å
1048 forebygge utenforskap og bidra til arbeidsinkludering.
- 1049 ● Sikre at universell utforming er et grunnleggende krav i alle
1050 offentlige anbud.
- 1051 ● Sørge for at hjelpemidler fortsatt er hjemlet i folketrygden, redusere
1052 saksbehandlingstiden og sikre fullgod tilgang til akuttreparasjon av
1053 hjelpemidler.
- 1054 ● Fjerne det statlige bidraget til AFP-ordningen.
- 1055 ● Forenkle rapportering av inntekt for de som mottar trygdeytelser.

1056 NAV

1057 NAV skal være et sikkerhetsnett for folk som i kortere eller lengre perioder
1058 har behov for økonomisk støtte fra fellesskapet. NAV arbeider også med
1059 dem som er varig utenfor arbeid eller utdanning. Denne gruppen er
1060 dessverre i vekst. Spesielt bekymringsfullt er det at stadig flere unge blir
1061 uføre. Det er viktig alle får en sjanse til å delta i arbeidslivet, også i tilfeller
1062 der det trengs mye tilrettelegging.

1063 Mange familier med barn har sammensatte problemer og bruker mye tid
1064 og krefter på å forholde seg til NAV, skole, barnevern og ulike deler av
1065 helsevesenet. Det trengs mye bedre samarbeid og samordning, og det
1066 trengs stor vekt på forebyggende arbeid. NAV må åpne seg opp, arbeide
1067 helhetlig og vri arbeidet mer mot sosialt arbeid. Barn og unge må få
1068 muligheten til å delta i fritidsaktiviteter og andre fellesskap, uavhengig av
1069 familiens økonomiske forutsetninger.

1070 **Venstre vil:**

- 1071 ● At både den statlige og den kommunale delen av NAV i større grad
1072 tar i bruk hele virkemiddelapparatet for å hjelpe folk til aktivitet og
1073 et bedre liv.
- 1074 ● Gi NAV lokal handlefrihet til å teste ut arbeidsorientert uføretrygd i
1075 samarbeid med lokale arbeidsgivere, bl.a. ved å gi tilskudd til lønn.
- 1076 ● At NAV ansetter helhetskoordinatorer som kan hjelpe familier med
1077 sammensatte problemer uavhengig av ytelse.
- 1078 ● Gjøre de lokale NAV-kontorene mer tilgjengelige.
- 1079 ● Forenkle språket i brev som NAV sender ut slik at folk forstår hva
1080 som står der.
- 1081 ● Forenkle ordningene i NAV.
- 1082 ● Styrke NAVs arbeidsformidling rettet mot mennesker over 55 år.
- 1083 ● At NAVs digitale tjenester også skal gjelde for barn og unge under 18
1084 år som mottar sosialstønad.
- 1085 ● Styrke sikkerheten for de som jobber i NAV.

1086 **Sosial boligpolitikk**

1087 Å ha et sted å bo er grunnleggende for trygghet, velferd og frihet. Venstre
1088 vil ha et boligmarked som er mer tilgjengelig for nyetablerte uten arv og
1089 formue. Vi vil bygge flere boliger tilpasset førstegangskjøpere slik at flere
1090 har mulighet til å komme inn på boligmarkedet.

1091 Noen har større vanskeligheter på boligmarkedet enn andre, enten på
1092 grunn av helse, fattigdom eller fordi de er i en livsfase der de har spesielle
1093 behov. Derfor trenger vi en sosial boligpolitikk. Venstre vil sørge for at
1094 Husbanken har tilstrekkelige lånerammer for startlån og bostøtte for
1095 vanskeligstilte på boligmarkedet, og at kommunene har gode rammer for
1096 tilpassede boliger for folk med funksjonsnedsettelse, folk med
1097 rusproblemer og/eller psykiske lidelser, flyktninger og andre. Vi vil også
1098 legge til rette for flere boligkjøpsmodeller som leie-til-eie, ettersom det
1099 gir lettere tilgang til boligmarkedet for enkelte grupper.

1100 Venstre vil fjerne egenkapitalkravet for førstegangskjøpere slik at det blir
1101 enklere for unge å komme inn på boligmarkedet. BSU-ordningen er med
1102 på å forsterke sosiale forskjeller, og bør derfor avvikles.

1103 **Venstre vil:**

- 1104 ● Øke låne- og tilskuddsrammene til Husbanken.
- 1105 ● Legge til rette for flere boligkjøpsmodeller som leie-til-eie.
- 1106 ● Sørge for flere tilrettelagte boliger for mennesker med
1107 funksjonsnedsettelse og andre grupper med særskilte behov.
- 1108 ● Gjøre det enklere å få tidlig tildeling av studieplass for studenter
1109 som trenger tid for å skaffe tilpasset bolig i en ny kommune.
- 1110 ● Fjerne egenkapitalkravet for førstegangskjøpere og fase ut BSU-
1111 ordningen.
- 1112 ● Sørge for at det statlige bostøttetaket i bostøtteordningen i større
1113 grad er tilpasset storbyene.

1114 **Integrering**

1115 Arbeidsinnvandring er et gode både for de som får mulighet til å skape seg
1116 et nytt liv i et annet land, og for samfunnet som får tilgang på arbeidskraft
1117 og kompetanse det behøver. Deltakelse i arbeidslivet er dessuten det
1118 viktigste virkemiddelet for integrering av mennesker som kommer til
1119 Norge som flyktninger eller asylsøkere. Venstre vil derfor videreføre
1120 dagens satsing på integrering gjennom arbeidsdeltakelse, og åpne det
1121 norske arbeidslivet for grupper som i dag står utenfor.

1122 Norge har i flere tiår vært avhengig av, og nytt godt av, å være del av det
1123 europeiske systemet der det er mulig å bosette seg der man selv ønsker. I
1124 dag ser vi imidlertid at arbeidsinnvandringen fra EU- og EØS-landene
1125 avtar. For å sikre at vi også i fremtiden skal ha tilgang på kompetansen og
1126 arbeidskraften vi trenger, ønsker Venstre å utvide adgangen til at
1127 statsborgere fra land utenfor EU og EØS enklere skal få muligheten i det
1128 norske arbeidsmarkedet og samfunnet.

1129 Å lære seg norsk er avgjørende for å bli en del av arbeids- og samfunnsliv.
1130 Mange, særlig arbeidsinnvandrere, får til tross for dette ikke
1131 norskopplæring i dag. Venstre vil derfor bedre muligheten til

1132 norskopplæring også for de som i dag ikke kommer under
1133 integreringsloven, typisk arbeidsinnvandrere og familiegjenforente. En
1134 måte å gjøre dette på, er å innføre en prøveordning hvor arbeidstaker,
1135 arbeidsgiver og staten går sammen om å dekke kostnaden for deltakelse
1136 på modulbasert norskopplæring eller et tilpasset introduksjonsprogram.

1137 En utfordring for alle innvandrere er å få tilstrekkelig og god nok
1138 informasjon om hvilke rettigheter og plikter en har i Norge og i norsk
1139 arbeidsliv. For å tilgjengeliggjøre denne informasjonen ønsker vi å utvikle
1140 en nasjonal veileder for hvordan man på best måte kan ta imot
1141 arbeidsinnvandrere og deres familier.

1142 Mye av integreringen skjer i møte med mennesker, og frivilligheten spiller
1143 en stor rolle i dette arbeidet. Venstre ønsker derfor å styrke
1144 tilskuddsordningen til integreringsarbeid i regi av frivilligheten. Vi vil også
1145 styrke de statlige områdesatsningene og samarbeidet mellom stat og
1146 kommuner om integreringsarbeid, særlig der det er økende
1147 integreringsutfordringer.

1148 I et liberalt land er det viktig å stille krav til de vi gir opphold. Det skal være
1149 et tydelig krav å lære norsk, krav til å delta i integrerings- og arbeidstilbud,
1150 og et tydelig krav om å respektere norsk lov, f.eks. når det gjelder
1151 likestilling, skeives rettigheter og kvinnesyn.

1152 **Venstre vil:**

- 1153 ● Åpne for større grad av arbeidsinnvandring fra land utenfor EU og
1154 EØS ved å gjøre det lettere å få arbeidstillatelse.
- 1155 ● La studenter fra land utenfor EU og EØS som har studert i Norge få
1156 jobbe i inntil 1 år på studentvisum slik at de kan komme raskt inn i
1157 arbeidslivet.
- 1158 ● Gjøre det enklere for utenlandske arbeidstakere som skatter i Norge
1159 i over 6 måneder i året å melde flytting til Norge og få
1160 fødselsnummer, og sikre personer med D-nummer tilgang til Bank-
1161 ID.
- 1162 ● Redusere saksbehandlingstiden for familiegjenforening kraftig,
1163 også for norske statsborgere som flytter til Norge sammen med en
1164 utenlandsk partner.

- 1165 • Innføre en ordning med kjærestevisum som gir norsk-utenlandske
1166 par muligheten til å bo 12 måneder sammen i Norge.
- 1167 • Gjøre generell helseopplysning lettere tilgjengelig på flere språk,
1168 både digitalt og fysisk.
- 1169 • Gi papirløse arbeidstillatelse og tilgang til helsehjelp.
- 1170 • Styrke dagens tilskuddsordning til integreringsarbeid i regi av
1171 frivilligheten.
- 1172 • Øke bruken av tolk i det offentlige og unngå at foreldre med
1173 begrenset norskkunnskaper bruker skolebarn som tolk.
- 1174 • At enslige mindreårige asylsøkere skal være under
1175 barnevernstjenestens ansvar frem til fylte 18 år med medfølgende
1176 etterverntilbud til fylte 25 år.
- 1177 • At barn som søker asyl skal få rett til barnehage og videregående
1178 opplæring på linje med grunnopplæring.
- 1179 • Bidra til fortsatt spredt bosetting av flyktninger ved å gi sterkere
1180 insentiver til distriktskommuner for å bosette flere og gjøre det mer
1181 attraktivt å bli boende, samt vurdere ytterligere tilskudd til
1182 kommuner med stor sekundærbosetting.

Kapittel 4 – Helse og omsorg

1183

1184 **Helsetjenestene står overfor store utfordringer i årene som kommer.**
1185 **Kombinasjonen av flere eldre og færre i arbeidsfør alder vil sette**
1186 **tjenestene under sterkt press. Det vil derfor bli nødvendig å øke den**
1187 **samlede ressursbruken til helse og omsorg framover. Samtidig må vi**
1188 **bruke ressursene mest mulig effektivt, ta i bruk ny teknologi i stor skala**
1189 **og tenke nytt om organisering og samarbeid mellom private, frivillige og**
1190 **offentlige tjenester. Vi må forebygge sykdom der det er mulig, og vi vil**
1191 **sørge for at alle tiltak i hele bredden av tjenester og innen det**
1192 **forebyggende arbeidet er basert på solid forskning.**

1193 **Venstre vil ha en sterk offentlig helsetjeneste. Samtidig mener Venstre at**
1194 **frivillige og private aktører kan være et viktig supplement for å sikre**
1195 **valgfrihet og gi folk tjenester som utfyller det offentlige tilbudet og**
1196 **bidrar til mangfold og nytenking. For å få fagfolk til å stå i jobb i den**
1197 **offentlige helsetjenesten, må vi først og fremst sørge for å gi**
1198 **helsepersonell i offentlige tjenester faglig handlingsrom og gode**
1199 **rammer.**

1200 **Verdien i at folk har god helse må i større grad anerkjennes og legges til**
1201 **grunn for helsepolitikken og ressursbruken i helsesektoren.**
1202 **Investeringer i og ressursbruk på helse kan være et effektivt verktøy for å**
1203 **løse samfunnsutfordringer på andre områder og øke den samlede**
1204 **verdiskapingen. Det gjelder ikke minst innenfor helseforskning,**
1205 **helseinnovasjon, nye behandlingsmetoder og ny helseteknologi.**

1206 **Mange familier kan ha store omsorgsoppgaver som pårørende. Vi må**
1207 **tenke nytt og gi rom for å prøve ut nye modeller som gjør det lettere for**
1208 **pårørende å stå i omsorgsoppgaver for sine nærmeste over tid.**

1209 **Forebygging**

1210 **Alle mennesker har selv ansvaret for sin egen helse. Samtidig bidrar**
1211 **livsstilsykdommer til å legge press på de offentlige budsjettene, og gir**
1212 **folk lavere livskvalitet enn de ellers ville hatt. For Venstre handler**
1213 **folkehelsearbeidet om å innrette samfunnet slik at folk lettere kan holde**
1214 **seg selv friske, og ikke lage samfunn som gjør folk syke. Mesteparten av**
1215 **det forebyggende arbeidet skjer best i andre sektorer enn helse- og**
1216 **omsorgstjenestene. Det dreier seg om et bredt spekter av tiltak rettet mot**

1217 f.eks. kosthold, fysisk aktivitet, røyking, ulykker, vold og psykiske
1218 utfordringer, særlig blant unge.

1219 En av de største truslene mot god folkehelse er fedme. Fedme gir økt risiko
1220 for en lang rekke sykdommer, noe som er en stor belastning for den
1221 enkelte og for helsetjenestene. Venstre mener derfor overvekt og fedme
1222 må håndteres på samfunnsnivå, ikke bare på individnivå. Dette kan blant
1223 annet skje gjennom mer fysisk aktivitet i skolen, utvikling av lokalsamfunn
1224 der det er hyggelig og trygt å bevege seg til fots eller på sykkel og
1225 opplysningsarbeid innen kosthold og fysisk fostring.

1226 **Venstre vil:**

- 1227 ● Forske mer på forebygging slik at tiltakene treffer best mulig.
- 1228 ● Stille krav om at det tas hensyn til folkehelse i kommunenes
1229 reguleringsarbeid.
- 1230 ● Innføre et forbud mot markedsføring av spesielt usunn mat rettet
1231 mot barn.
- 1232 ● Innføre regler for plassering av spesielt usunn mat i butikker, og ha
1233 strengere markedsføringsregler for slike produkter.
- 1234 ● Gjennomgå avgiftssystemet for mat med sikte på å gjøre frukt og
1235 grønt billigere og usunn mat dyrere.
- 1236 ● Styrke helsestasjonenes evne til å fange opp barn og familier som
1237 har utfordringer med tilknytning, ernæring, søvn eller andre ting
1238 som går utover helsen deres.
- 1239 ● Stiller krav om at fysisk aktivitet i langt større grad brukes i
1240 behandling og forebygging.
- 1241 ● Forebygge og trappe opp forskningen på muskel- og
1242 skjelettlidelser.

1243 **Bemanning og utdanning**

1244 Helse- og omsorgstjenestene vil møte store utfordringer med å skaffe
1245 tilstrekkelig bemanning i tiden som kommer. Det trengs økt og endret
1246 utdanningskapasitet for helsepersonell for å møte behovet for mer
1247 kvalifisert arbeidskraft i fremtiden. For å rekruttere og beholde ansatte i

1248 helse- og omsorgstjenestene må de tilbys konkurransedyktige lønns- og
1249 arbeidsvilkår.

1250 Venstre vil organisere tjenesteutøvelsen slik at vi ikke sløser med
1251 kompetanse, men bruker rett person til rett oppgave. Dette kan innebære
1252 at enkelte oppgaver kan utføres av personell med lavere kompetanse. Det
1253 er behov for en gjennomgang av lovverk som kan være til hinder for
1254 nyskaping i tjenestene.

1255 Det må gjøres mer for at arbeidstakere som nærmer seg pensjonsalder
1256 fortsatt skal ønske å bidra med sin kompetanse og arbeidskraft. For mange
1257 distriktskommuner er det krevende å rekruttere tilstrekkelig ansatte til å
1258 tilby tjenestene befolkningen deres har krav på.

1259 Frivilligheten spiller en viktig rolle i det norske helse- og
1260 omsorgssystemet, og kan både frigjøre kapasitet for fagutdannede og
1261 tilby et omsorgsnivå som går utover det lovpålagte. Venstre vil legge til
1262 rette for mer bruk av frivilligheten i samarbeid med det offentlige
1263 tjenestetilbudet der det er hensiktsmessig.

1264 **Venstre vil:**

- 1265 ● Satse mer på kvalifisering av voksne i helsetjenestene.
- 1266 ● Gi mer målrettet, jobb-nær opplæring og etterutdanning.
- 1267 ● Forenkle dokumentasjonskrav og i stedet ha flere
1268 kvalitetsindikatorer.
- 1269 ● Ettergi deler av studielånet for helsepersonell som tar arbeid i
1270 distriktskommuner.
- 1271 ● Gjennomgå helsetjenestelovene for å gjøre det mulig med en mer
1272 hensiktsmessig arbeidsdeling mellom faggruppene.
- 1273 ● Forsterke de desentraliserte utdanningsløpene i legeutdanningen.
- 1274 ● Stimulere eldre til å stå lenger i jobb ved blant annet å la eldre
1275 arbeidstakere få delta i kompetanseutvikling og tilby
1276 deltidsstillinger med avgrensede oppgaver.
- 1277 ● Arbeide for å harmonisere spesialiseringsløp for leger i Norden.
- 1278 ● Øke antall studieplasser på medisinstudiet.

1279 • Sikre kandidatmåltall for utdanning av helsesykepleiere.

1280 • Øke grunnbemanningen i deler av helsetjenesten.

1281 **Fastleger**

1282 Fastlegeordningen er grunnmuren i et godt helsevesen. På sitt beste sikrer
1283 ordningen et stabilt forhold til en kompetent fastlege, og dette langvarige
1284 forholdet gir helsegevinster for pasienten. Ordningen har imidlertid vaklet
1285 de siste årene, og vært preget av underfinansiering, slitne fastleger,
1286 sviktende rekruttering og lister uten lege. Mange steder har det ikke vært
1287 mulig å bytte lege. I noen kommuner har vaktbelastningen vært for stor.
1288 Hvis fastlegen mangler, øker presset på spesialisthelsetjenesten, og vi
1289 risikerer å få mer fragmenterte helsetjenester hvor det blir større forskjell
1290 på folk som har ressurser til å navigere i systemet og de som ikke har det.
1291 Venstre vil derfor sikre fastlegeordningen.

1292 **Venstre vil:**

1293 • Ha en god finansiering av fastlegeordningen.

1294 • Utvide ALIS-ordningen (Allmennleger i spesialisering) slik at det blir
1295 lettere å starte som fastlege.

1296 • Tilby både kommunale stillinger og hjemler med næringsdrift.

1297 • Begrense vaktbelastningen til fastlegene.

1298 • Legge til rette for at andre yrkesgrupper og helseteknologi kan
1299 avlaste fastlegen med enkelte oppgaver.

1300 **Kjønn, seksualitet og helse**

1301 Venstre mener vi trenger en helt annen systematikk i arbeidet med
1302 kvinnehelse. Det må settes av penger til kvinnehelse i forskning,
1303 folkehelsepolitikk og behandling, og kvinnehelse må inn i rammeplanene
1304 for helsefagutdanningene.

1305 Det er krise i føde- og barseltilbudet mange steder. Venstre vil derfor
1306 utdanne flere jordmødre og prioritere tiltak som bidrar til å beholde de
1307 som jobber i det offentlige helsevesenet. Jordmødre er våre beste
1308 fødselshjelpere og bør konsentrere innsatsen nær kjerneoppgavene.

1309 Venstre vil få på plass en bedre, mer sammenhengende og helhetlig
1310 svangerskaps-, fødsels- og barselomsorg.

1311 Retten til selvbestemt abort er en viktig og hardt tilkjempet rettighet. Det
1312 er kvinnen som skal bestemme om hun vil bære fram barn. Derfor vil
1313 Venstre utvide retten til selvbestemt abort til uke 18, og sikre adgangen til
1314 god rådgiving og oppfølging.

1315 Kvinner med minoritetsbakgrunn er spesielt utsatt i forbindelse med
1316 graviditet og fødsel. Venstre vil derfor tilgjengeliggjøre informasjon om
1317 seksuell og reprodutiv helse på flere språk.

1318 Transpersoner og ikke-binære sliter mer med dårligere levekår knyttet til
1319 blant annet psykisk helse, livstilfredshet og erfaringer med diskriminering
1320 sammenliknet med den øvrige befolkningen. Venstre mener dette er en
1321 utfordring som må tas på alvor. Venstre vil derfor jobbe for et mest mulig
1322 kjønnsnøytralt og inkluderende lovverk som også sikrer transpersoner og
1323 ikke-binæres rettigheter.

1324 **Venstre vil:**

- 1325 ● Prioritere kvinnehelse i forskning, helsefagutdanning og
1326 folkehelsearbeidet.
- 1327 ● Styrke fødsels- og barselomsorgen, blant annet ved å tilby
1328 svangerskaps-, fødsels- og barselomsorg i en helhetlig
1329 omsorgsmodell med kontinuitet og mer valgfrihet.
- 1330 ● Legge til rette for flere delte stillinger mellom kommune og sykehus
1331 for jordmødre, slik at familier kan følges av samme jordmor før,
1332 under og etter fødsel.
- 1333 ● Sikre tilrettelegging for flerkulturelle hjelpere (doula) i forbindelse
1334 med svangerskap, fødsel og barsel.
- 1335 ● Tillate selvbestemt abort fram til uke 18.
- 1336 ● At retten til selvbestemt abort inkluderes i retten til å bestemme
1337 over egen kropp og anerkjennes som en menneskerettighet.
- 1338 ● Gi kvinner med endometriose, adenomyose og vulvasmerter god
1339 behandling raskere, og innføre nasjonale faglige retningslinjer som
1340 sikrer lik behandling i hele landet.

- 1341 ● Innføre nasjonale retningslinjer for rask utredning og oppfølging
1342 etter spontanabort.
- 1343 ● Utarbeide en egen stortingsmelding om kvinnehelse, bygd på
1344 Kvinnehelseutvalgets arbeid
- 1345 ● Opprette et forskningsrådprogram på kvinnehelse.
- 1346 ● Sikre kompetanse på kjønns mangfold i primærhelsetjenesten slik at
1347 de kan følge opp hormonbehandling
- 1348 ● Jobbe for lik rett til helsehjelp uavhengig av kjønnsidentitet og
1349 kjønnsuttrykk
- 1350 ● Utarbeide en nasjonal kompetanseplan for å styrke kunnskap om
1351 seksuell og reproduktiv helse, samt kjønns mangfold, i primær- og
1352 spesialisthelsetjenesten.
- 1353 ● Få transhelse inn i rammeplanene for helsefagutdanningene.
- 1354 ● Utrede et nasjonalt screeningprogram for prostatakreft.
- 1355 ● Nedsette et Mannshelseutvalg.

1356 **Psykisk helse**

1357 Psykisk sykdom og uhelse er et økende problem, spesielt blant ungdom.
1358 Årsakene til dette er sammensatte, men alle må være trygge på at de kan få
1359 kvalifisert hjelp når de trenger det. Samtidig er det viktig å ikke
1360 sykeliggjøre hverdagsproblemer. Venstre mener at lavterskeltilbudene i
1361 kommunene må styrkes, og at samarbeidet mellom
1362 spesialisthelsetjenesten og kommunene må utvides.

1363 God forebygging rettet mot familier, barn og ungdom er viktigere enn
1364 noen gang. Psykisk helse må prioriteres innenfor førstelinjetjenesten, og
1365 hjelpen må gjøres mer tilgjengelig. Venstre vil styrke rådgivningstjenester
1366 og ideelle aktører som jobber forebyggende innenfor psykisk helse, og ha
1367 flere psykologer med offentlig avtale for å få ned ventetiden til
1368 psykologtjenester.

1369 Det må bli lettere å få hjelp uten å måtte stå på venteliste i mange
1370 måneder. Venstre vil øke legevaktjenestens kompetanse innenfor
1371 psykiatri og samtidig øke antall behandlingsplasser, spesielt for å

1372 forebygge selvmord. Skal vi få ned selvmordstallene i Norge, må
1373 forebygging og oppfølging starte tidlig.

1374 De aller sykeste psykisk syke har et altfor dårlig tilbud, både når det gjelder
1375 behandling og andre velferdstilbud som tilpasset bolig. Dette haster det
1376 med å ta tak i. Det trengs blant annet mer kapasitet i FACT-teamene, som
1377 gir oppsøkende, samtidige og helhetlige tjenester til mennesker med
1378 alvorlige psykiske lidelser. De med de mest alvorlige utfordringene må
1379 prioriteres høyere, og få egne, statlig finansierte bo- og
1380 behandlingstilbud.

1381 Vi har for utilstrekkelig kunnskap om hvilke behandlingsformer som virker
1382 innen psykisk helse, og forskningen på behandling og forebygging av
1383 psykisk sykdom må derfor trappes kraftig opp. Særlig trengs det mer
1384 forskning på hvorfor forekomsten av psykiske lidelser blant unge har økt
1385 de senere årene. Skeive unge har ofte dårligere psykisk helse. Det er et
1386 stort behov for både bedre kunnskap om hvilke utfordringer skeive
1387 ungdommer møter, og tiltak som treffer.

1388 Psykisk helsehjelp skal som all annen helsehjelp som hovedregel gis
1389 frivillig. Venstre anerkjenner at personer med alvorlige psykiske lidelser
1390 kan ha et særskilt behov for beskyttelse i kritiske sykdomsperioder, og vi
1391 vil legge til rette for at behovet for beskyttelse blir ivaretatt. Rettsvernet til
1392 pasienter under tvunget psykisk helsevern må ivaretas bedre, slik at man
1393 jevnlig får en reell faglig overprøvingsmulighet for bruken av tvang.

1394 **Venstre vil:**

- 1395 ● Sørge for flere lavterskeltilbud og rådgivningstjenester, blant annet
1396 med digital oppfølging og andre nye behandlingsmetoder.
- 1397 ● Satse på forskning slik at vi kan få mer treffsikre
1398 behandlingsmetoder av god kvalitet
- 1399 ● Øke antall døgnplasser i spesialisthelsetjenesten.
- 1400 ● Øke kapasiteten i FACT-team og andre samarbeid mellom
1401 spesialisthelsetjenesten og kommunene om enkeltpasienter.
- 1402 ● Skape tilpassede botilbud med god behandling for de sykeste med
1403 psykisk sykdom, også der det kan være behov for å bruke tvang.
- 1404 ● Gi et bedre tilbud til eldre med dårlig psykisk helse.

- 1405
- Utvikle tiltak for å sikre god rekruttering også utenfor storbyene.
- 1406
- Sørge for tilstrekkelig finansiering av tilbudet til mennesker som er
- 1407 dømt til psykiatrisk behandling.

1408 Rus

1409 En god rusomsorg tar utgangspunkt i den enkelte rusavhengiges
1410 situasjon. Veien til hjelpeapparatet må være så kort som mulig for dem
1411 som trenger hjelp med problematisk rusbruk. Derfor vil Venstre
1412 avkriminalisere bruk og besittelse av mindre mengder narkotika til eget
1413 forbruk. Dette må følges opp med en opptrappingsplan som gir økt
1414 kompetanse og bemanning i primærhelsetjenesten. Denne bør dels være
1415 øremerket og dels fordeles til kommuner som søker om det.

1416 Alle som gjennomgår avrusning må sikres et tilbud om videre
1417 rusbehandling senest etter 24 timer, samt tilbud om ettervern.
1418 Legemiddelassistert rehabilitering (LAR) må videreføres, men ordningen
1419 må endres slik at den blir mer fleksibel, i større grad skjer på brukernes
1420 premisser og at det tillates flere medikamenter. Prøveordningen med
1421 heroinassistert behandling (HAB) må utvides til flere byer og gjøres
1422 permanent som et tilbud for dem med tyngst rusavhengighet. Begge
1423 ordningene må gjøres mer fleksible enn de er i dag. Venstre vil også tilby
1424 alle kvinner med rusmiddelavhengighet gratis langtidsvirkende
1425 prevensjon. Det er nødvendig å styrke sikkerheten til personell i
1426 kommunal rushelsetjeneste og psykisk helsetjeneste.

1427 Dagens forbudspolitikkk fører til at lettere stoffer blir omsatt uten kontroll,
1428 noe som er en døråpner inn i kriminelle miljøer og til tyngre narkotiske
1429 stoffer. Vi vil derfor redusere skadevirkningene gjennom forebygging og
1430 helsehjelp, ikke forbud og stigmatisering. En av de største inntektskildene
1431 til organiserte kriminelle, er ulovlig salg av cannabis. Internasjonal erfaring
1432 med legalisering av cannabis tyder flere steder på at bruken ikke øker i så
1433 stor grad at ulempen overveier fordelene med legaliseringen. Venstre er
1434 derfor for strengt regulert omsetning av cannabis.

1435 **Dissens:**

1436 *Et mindretall i programkomiteen, Solveig Schytz, Elisabeth Hals og Stig*
1437 *Vaagan, vil endre siste setning i avsnittet over til: «Venstre vil derfor følge*
1438 *nøye med på utviklingen i disse landene og på sikt vurdere å åpne for*

1439 strengt regulert omsetning av cannabis.» *samt stryke tilhørende*
1440 *kulepunkt nedenfor.*

1441 Alkohol er det mest brukte rusmiddelet i Norge i dag, og kan ha store
1442 skadevirkninger for individer og samfunnet ved overforbruk. Venstre vil i
1443 hovedsak videreføre dagens alkoholpolitiske virkemidler. Samtidig bør
1444 det gjennomføres enkelte liberaliseringer i tilfeller der regelverket
1445 fremstår utdatert og forhindrer næringsvirksomhet. Det bør bli enklere for
1446 produsenter å selge produktene fra eget utsalgssted, forbudet mot
1447 markedsføring bør ikke være til hinder for nøktern informasjon om
1448 produktene man tilbyr, og kommunene bør ha stort rom til å bestemme
1449 lokale skjenke og salgstider - inkludert for Vinmonopolet.

1450 **Venstre vil:**

- 1451 ● Gjennomføre en rusreform med avkriminalisering av besittelse av
1452 ulovlige rusmidler til eget bruk.
- 1453 ● Tillate strengt regulert omsetning av cannabis.
- 1454 ● At flere store byer skal etablere brukerrom og utvide åpningstidene.
- 1455 ● Innføre garanti om videre rusbehandling senest 24 timer etter
1456 gjennomført avrusning.
- 1457 ● Tilpasse ordningen med legemiddelassistert rehabilitering (LAR) så
1458 flere medikamenter kan brukes.
- 1459 ● Utvide heroinassistert behandling (HAB) til flere byer, og åpne for
1460 forsøk med flere alternativer til injisering.
- 1461 ● Tilby alle kvinner med rusmiddelavhengighet gratis langtidsvirkende
1462 prevensjon.
- 1463 ● Legge til rette for rusmiddelanalysetjenester der brukere kan få
1464 testet rusmidler som er kjøpt ulovlig.
- 1465 ● Sørge for bedre ivaretagelse av psykisk og somatisk helse hos
1466 pasienter med rusproblemer.
- 1467 ● Støtte kommuner som ønsker å utvide spesialiserte, kommunale
1468 tilbud på rusfeltet.

1469 Tannhelse

1470 God tannhelse er viktig for velvære og for helsen som helhet. De fleste
1471 sykdommer og tilstander i munnhulen kan forebygges, og dette krever et
1472 samspill mellom myndigheter, helsetjenestene og den enkelte borger.
1473 Forebygging og helsefremming bør derfor være hovedprioritet, også i
1474 tannhelsetjenesten.

1475 De fleste evner å ta vare på tannhelsen sin, men det er noen som faller
1476 utenfor. Disse bør få bedre oppfølging, og Venstre vil gi mer til de som
1477 trenger det mest. Ved endringer i rettigheter til tannhelsetjenester for
1478 personer over 18 år er det viktig for Venstre at folk selv kan bestemme om
1479 de ønsker å behandles ved en offentlig eller privat tannklinikk.

1480 Venstre vil:

- 1481 ● Sikre fortsatt gratis tannhelsetjenester for alle barn under 18 år i den
1482 offentlige tannhelsetjenesten
- 1483 ● Prioritere at sårbare grupper får gratis tannhelseoppfølging
- 1484 ● At eldre i sykehjem og hjemmesykepleie skal ha tilgang på
1485 tannhelsetjenester, og forsøke ut ordninger med tannpleiere i
1486 kommunal helse- og omsorgstjeneste
- 1487 ● Sikre likebehandling av private og offentlige tannklinikker for
1488 innbyggere over 18 år som har rett på reduserte priser for
1489 undersøkelse og behandling

1490 Eldre

1491 Venstre mener det trengs større oppmerksomhet på alderdom. En stadig
1492 større andel av befolkningen blir eldre, og arbeidet med utvikling av
1493 aldersvennlige lokalsamfunn må bli en integrert del av folkehelsearbeidet
1494 på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Venstre mener de beste løsningene
1495 kommer når sosiale entreprenører, frivilligheten og det offentlige går
1496 sammen og ser på eldrepolitikken med nye, innovative øyne.

1497 For Venstre er det viktig at eldre har samme frihet som andre grupper til å
1498 velge hvordan de vil innrette sine liv. Folk må kunne stå i jobb om de kan
1499 og vil, få vurdert sin restarbeidsevne og få den omsorgen og pleien de
1500 ønsker når de trenger det. Venstre vil sørge for gode tjenester i en fremtid

1501 med mindre tilgang på arbeidskraft enn i dag. Boligløsninger som fremmer
1502 trygghet og reduserer ensomhet er en vesentlig del av fremtidens
1503 eldrepolitikk.

1504 Et aktivt liv gir sosial støtte. Vi må få inn flere trinn i omsorgstrappen og
1505 eldre må kunne velge mellom ulike tilbydere av omsorgstjenester der det
1506 ligger til rette for det. God rehabilitering etter sykdom og funksjonsfall
1507 gjør at flere kan leve aktive liv hjemme lenger. Rehabiliteringen må komme
1508 raskt i gang, gjerne under sykehusoppholdet. Flere trenger hjelp til å holde
1509 seg friske og mestre daglige aktiviteter, uten at det samtidig blir flere til å
1510 utføre disse tjenestene. Vi må tenke nytt og gi rom for at kommunene
1511 prøver ut nye arbeidsmetoder.

1512 **Venstre vil:**

- 1513 ● Legge til rette for generasjonsboliger, senior- og eldrekollektiv og
1514 andre boformer som gir sosial støtte ved å bruke insentiver i
1515 Husbanken og krav i reguleringsplaner.
- 1516 ● Utvikle nye konsepter for samspill mellom generasjoner i
1517 eldreomsorgen, for eksempel ved å etablere boliger og botilbud for
1518 eldre i tilknytning til barnehager, skoler eller studentboliger.
- 1519 ● Ta i bruk trygghetsskapende teknologi og bedre hjelpemidler.
- 1520 ● Sørge for at det etableres flere fellesarealer i offentlige og private
1521 boligbygg.
- 1522 ● At eldre skal ha bedre tilgang på psykisk helsehjelp.
- 1523 ● Gi et bedre tilbud om rehabilitering i kommunene og sørge for at det
1524 omfatter både døgnerhabilitering og hverdagsrehabilitering.
- 1525 ● Ha flere forsterkede demensplasser, og en differensiert bolig- og
1526 institusjonsplanlegging.
- 1527 ● Tilby fleksibel avlastning for hjemmeboende.
- 1528 ● Styrke sykehusenes satsning på geriatri.
- 1529 ● Forsterke forskning på demens og andre sykdommer hos eldre.
- 1530 ● Satse mer på helsefremmende og forebyggende aktiviteter.

- 1531 • Satse på universell utforming, inkl. et demensvennlig samfunn, når
1532 flere skal bo hjemme lenger.
- 1533 • Redusere digitalt utenforskap blant eldre, ved å gjøre digital
1534 informasjon lettere tilgjengelig.
- 1535 • Styrke kompetansen på kjønns- og kulturmangfold i eldreomsorgen.

1536 **Sykehus og spesialisthelsetjeneste**

1537 Sykehusene skal levere tjenester av god kvalitet til riktig tid for
1538 pasientene, og samtidig være en god arbeidsplass for fagfolk. Alle som av
1539 ulike årsaker må behandles på et sykehus, skal bli møtt med verdighet og
1540 få tilstrekkelig oppfølging og behandling av høy kvalitet. For å oppnå
1541 dette, vil Venstre gjøre det mer attraktivt for kvalifiserte helsearbeidere å
1542 jobbe i den offentlige helsetjenesten. Venstre mener det er viktig å
1543 prioritere pasientnært arbeid.

1544 Mange som jobber i det offentlige helsevesenet opplever uholdbare
1545 arbeidsforhold og bytter til privat virksomhet. For å unngå at dette går
1546 utover sykehusenes evne til å gi alle pasienter god og forsvarlig
1547 behandling, vil Venstre vurdere arbeidsdelingen mellom faggruppene og
1548 se på om flere faggrupper skal inn i sykehusene, samt utvide retten til
1549 medbestemmelse på arbeidsplassen. For det spesialiserte personellet på
1550 sykehusene er det nødvendig å frigjøre tid, slik at de kan prioritere det de
1551 er best til og som ikke kan utføres av andre ansatte. Vi bør derfor gå tilbake
1552 til ordningene med medisinsk kontorpersonale som avlastning for leger
1553 og sykepleiere.

1554 Størrelsen på sykehusene har betydning for faglighet og fornuftig styring.
1555 Venstre vil sikre sykehus som er store nok til at de kan rekruttere
1556 personalet de trenger og har et pasientgrunnlag som gir jevnlig trening på
1557 kritiske prosedyrer, samtidig som sykehusene ikke må bli så store at
1558 avstanden mellom ledelsen og det faglige personellet blir for stor. Vi vil
1559 jobbe for et medisinsk forsvarlig, desentralisert akutttilbud i indremedisin,
1560 generell kirurgi, ortopedi og fødetjenester.

1561 **Venstre vil:**

- 1562 • Gå gjennom arbeidsdeling mellom faggrupper og la flere faggrupper
1563 komme inn i sykehusene.

- 1564 • Ha en kritisk gjennomgang av arbeid som stjeler tid fra
1565 kjerneoppgavene til fagfolkene.
- 1566 • Gjennomgå arbeidsdelingen mellom spesialisthelsetjenesten og
1567 kommunene for å få til bedre samhandling.
- 1568 • Innføre formaliserte samarbeidsmodeller for høy-spesialisert
1569 medisin i Norden.
- 1570 • Gi et lønnsloft til dem som jobber i turnus.
- 1571 • Styrke palliativ behandling.
- 1572 • Forbedre nasjonal sykehusplan slik at Stortinget deltar aktivt i store
1573 investeringsbeslutninger.
- 1574 • Forbedre finansieringen knyttet til bygg og investeringer.
- 1575 • Forbedre helseforetaksmodellen for å sikre større demokratisk
1576 styring og kortere beslutningslinjer.

1577 **Private og ideelle helsetjenester**

1578 Behovet for et sterkt offentlig helsevesen står ikke i motstrid til å ta alle
1579 gode krefter i bruk for å løse de mange oppgavene helsetjenestene våre
1580 må løse framover. Det norske helsevesenet er avhengig av et godt samspill
1581 mellom offentlige og private tilbud for å fungere optimalt. Ideelle
1582 organisasjoner med innslag av frivillighet er avgjørende for at
1583 velferdssamfunnet skal fungere. Helsenæringen bidrar med valgfrihet til
1584 pasientene og sikrer et mangfold av tilbud som det offentlige ikke ellers
1585 ville prioritert.

1586 De siste årene har det vært en vekst av kommersielle, private
1587 helsetjenester, særlig i de store byene. Bruken av private helseforsikringer
1588 er også økende. Disse tjenestene avlastet det offentlige helsevesenet,
1589 men gir også utfordringer med en helhetlig prioritering og god styring av
1590 ressursene i helse- og omsorgssektoren. Spesielt er det bekymring
1591 knyttet til at det er stor mangel på helsepersonell.

1592 Tilgang på private helsetjenester og forsikringsordninger kan i noen
1593 tilfeller føre til overbehandling og virke kostnadsdrivende for det
1594 offentlige helsebudsjettet. Økt innslag av kommersielle tilbud kan gi
1595 større ulikhet i helse, både mellom økonomiske grupper og mellom

1596 sentrale strøk og utkantkommuner. Venstre vil derfor gjennomgå
1597 reguleringen av det private helsemarkedet, med sikte på å integrere
1598 tjenestene som gis av private aktører bedre i det helhetlige helsetilbudet
1599 til befolkningen.

1600 **Venstre vil:**

- 1601 ● At ideelle organisasjoner som driver helsetjenester skal ha
1602 forutsigbare rammebetingelser og kunne søke om forskningsmidler.
- 1603 ● Innføre krav til helprivate legetjenester om rapportering om
1604 virksomheten og om aktiviteten til nasjonale registre.
- 1605 ● Stille krav om at kommersielle helsetjenester kan kommunisere med
1606 den offentlige helsetjenesten.
- 1607 ● Utrede en hensiktsmessig regulering av markedet for privat
1608 helseforsikring, blant annet for å unngå overbehandling og økte
1609 forskjeller.

1610 **Etikk og bioteknologi**

1611 Norge har lavere tilgjengelighet og bruker lenger tid på å innføre nye
1612 legemidler i helsetjenesten enn de fleste europeiske land vi liker å
1613 sammenligne oss med. Det gjør at Norge går glipp av samfunnsnyttene nye
1614 behandlinger gir, særlig i form av at folk kommer raskere ut i/tilbake til
1615 arbeidslivet, men gir også en kraftigere todeling i helsetjenesten der
1616 lommeboka avgjør om man får tilgang til nye behandlinger.

1617 Eksisterende politikk er videre til hinder for innføring av persontilpasset
1618 medisin og avanserte behandlinger som gen- og celleterapi, fordi det ikke
1619 er tilstrekkelig rom for å kunne ta beslutninger under usikkerhet).
1620 Systemet er heller ikke tilpasset metoder basert på kunstig intelligens,
1621 medisinsk utstyr og annen ny teknologi som ikke passer inn i
1622 standardmalen. Venstre mener det er behov for en kraftig modernisering
1623 av systemet for Nye metoder slik at nye behandlinger og annen teknologi
1624 kan komme raskere til pasientene.

1625 Kliniske studier er avgjørende for utvikling av nye medisiner, behandlinger
1626 og medisinsk teknologi. Vi må sørge for at Norge er en attraktiv arena for
1627 kliniske studier, både nasjonalt og internasjonalt, og at vi bygger sterke
1628 samarbeidsstrukturer mellom helsesektoren, akademia og næringslivet.

1629 Bioteknologi og kunstig intelligens byr på særskilte muligheter og
1630 utfordringer i et helseperspektiv. Venstre vil ta i bruk de mulighetene disse
1631 teknologiene gir oss, innenfor etisk forsvarlige rammer.

1632 Venstre vil åpne for at infertile kvinner eller par skal kunne få barn ved
1633 samtidig egg- og sæddonasjon (embryodonasjon). Vi vil tillate regulert,
1634 ikke-kommersiell surrogati i Norge og sørge for juridisk vern av barn født
1635 av surrogatmor i utlandet. Vi vil også etablere klare rettigheter for
1636 surrogatmødre.

1637 Venstre ønsker å styrke både pandemiberedskapen og tiltak mot
1638 antibiotikaresistens gjennom en kombinasjon av forskning, innovasjon og
1639 internasjonal samhandling. Vi må bygge robuste helsesystemer som tåler
1640 fremtidige kriser, og samtidig jobbe langsiktig for å beskytte vår evne til å
1641 bekjempe infeksjoner.

1642 **Venstre vil:**

- 1643 ● Endre bioteknologiloven så den i større grad gjør det mulig å ta nye
1644 behandlingsmetoder og teknologier i bruk til pasientenes beste.
- 1645 ● At Norge skal være pådriver for et sterkere internasjonalt avtaleverk
1646 rundt pandemiberedskap og forebygging av antibiotikaresistens.
- 1647 ● Støtte miljøer som driver med forskningsbasert innovasjon og
1648 næringsutvikling på helsefeltet, i et samarbeid mellom offentlige og
1649 private aktører.
- 1650 ● Øke satsingen på forskning i kommunehelsetjenesten.
- 1651 ● Utvikle en mer ambisiøs antibiotikastrategi for Norge.
- 1652 ● Innføre regulering av kunstig intelligens som gjør at det kan tas mer i
1653 bruk i helsetjenesten.
- 1654 ● Sørge for kunnskapsoppsummeringer og kvalitetsvurderinger av
1655 digitale helseløsninger.
- 1656 ● Tillate regulert, ikke-kommersiell surrogati i Norge.
- 1657 ● Tillate samtidig donasjon av egg og sæd (embryodonasjon).
- 1658 ● Tillate å lagre eggstokkvev, egg og sæd på ikke-medisinsk grunnlag,
1659 så lenge det betales av brukeren.

- 1660 • Arbeide for en utredning av selvbestemt assistert livsavslutning i
1661 Norge.

1662 **Dissens:**

1663 *Et mindretall i programkomiteen, Solveig Schytz og Inger Noer, vil stryke*
1664 *det siste kulepunktet.*

1667

Kapittel 5 – Næring og skatt

1668

Næringspolitikken skal legge til rette for verdiskaping over hele landet, sørge for at norske bedrifter er konkurransedyktige på det

1669

internasjonale markedet og gjøre det mulig for flere som ønsker det å

1670

skape sin egen arbeidsplass. Venstre vil at lønnsomme og bærekraftige

1671

bedrifter skal møte færre byråkratiske hindringer og gjøre det mer

1672

attraktivt å satse på innovative og miljøvennlige løsninger.

1673

1674

De fleste arbeidsplassene i det private næringslivet skapes i små og

1675

mellomstore bedrifter. Ved å gjøre det enklere å satse på nye ideer

1676

gjennom gründerskap, gir vi også mennesker større frihet i livet.

1677

Mangfold i næringslivet gir Norge flere økonomiske bein å stå på, bidrar

1678

til gode lokalsamfunn og gir folk økonomisk trygghet i vanskelige tider.

1679

Samtidig er næringslivet helt avgjørende for det grønne skiftet vi skal

1680

gjennom. Venstre vil belønne bedrifter som gjennomfører en nødvendig

1681

omstilling til en mer bærekraftig drift, og gjøre det dyrere å drive

1682

forurensende og miljøskadelig virksomhet.

1683

Små og mellomstore bedrifter

1684

Venstre ønsker en nærings- og gründerpolitikk som oppmuntrer til

1685

innovasjon og som får fortgang i det grønne skiftet. Norge har potensial til

1686

å bli et kraftsentrum for innovasjon og grønn vekst dersom vi bruker

1687

skattepolitikken som et strategisk verktøy for å akselerere norsk

1688

næringsliv, og gir folk friheten til å skape og realisere sine visjoner

1689

gjennom økt gründerskap.

1690

Skattebyrden for norske bedriftseiere er i dag for høy. For hver gründer og

1691

bedriftseier som føler seg tvunget til å se utenfor landets grenser for å

1692

unngå å tappe bedriften for kapital for å betale formuesskatt eller andre

1693

særnorske skatter og avgifter, mister Norge verdifull risikokapital,

1694

kreativitet og arbeidsplasser. Vi mister samtidig muligheten til å utvikle en

1695

kultur hvor innovasjon og entreprenørskap blomstrer, hvor grønn

1696

teknologi akselererer, og hvor norsk næringsliv ikke bare overlever, men

1697

trives og vokser.

1698

De som vil skape en ny bedrift i Norge i dag, møter for mange økonomiske

1699

og byråkratiske utfordringer på veien mot lønnsom drift. Dette gjelder

1700 både virksomheter som er egnet til å vokse internasjonalt og virksomheter
1701 som bare har som mål å skape én enkelt arbeidsplass.

1702 En av de viktigste årsakene til at mange som egentlig ønsker å satse på
1703 noe nytt, velger å bli værende i et fast ansettelsesforhold, er tap av sosiale
1704 rettigheter som følger med gründerskapet. Venstre ønsker å sikre
1705 permanente inntektssikringsordninger for selvstendig næringsdrivende
1706 og gjennomgå de sosiale rettighetene for selvstendig næringsdrivende
1707 med mål om større grad av likebehandling. Selvstendig næringsdrivende
1708 bør kunne fradragføre opptil 12G i pensjonssparing.

1709 Reiselivsnæringen har utviklet seg til å bli en betydelig næring som er
1710 viktig for å opprettholde bosetting og lokal verdiskaping i hele landet.
1711 Venstre er opptatt av at næringen skal utvikle seg på en måte som spiller
1712 på lag med miljøet, og hvor Norge utvikles som et bærekraftig reisemål
1713 med betalingsvillige gjester. Vi må styrke Norge som helårlig reisemål og
1714 øke sysselsettingen ved satsing på produktutvikling og markedsføring i
1715 samarbeid mellom Innovasjon Norge og reiselivsbedriftene.

1716 **Venstre vil:**

- 1717 ● Gjøre det enklere for bedrifter å tilby opsjoner til ansatte.
- 1718 ● Innføre et minstefradrag for selvstendig næringsdrivende, for å
1719 redusere dokumentasjonsbyrden.
- 1720 ● Gjøre det enklere å tiltrekke kompetent arbeidskraft til Norge, blant
1721 annet gjennom innføring av et eget gründervisum og tilsvarende
1722 ordninger for investorer og arbeidskraft med spesialkompetanse.
- 1723 ● Gjøre det enklere for små og nystartede bedrifter å delta i
1724 anbudsprosesser hos store statlige selskaper og i kommunene.
- 1725 ● Innføre en reduksjon i antall MVA-terminer fra 6 til 2 for selskaper
1726 under 50 millioner kroner i omsetning.
- 1727 ● Styrke tilgangen til risikokapital i selskapers aller tidligste fase, blant
1728 annet ved å gi bedre skatteinsentiver og gi statlige fond større «fond
1729 i fond»-mandat.
- 1730 ● Gjøre skatteinnbetalinger enklere for enkeltpersonforetak blant
1731 annet ved å endre ordningen fra forskuddsbetaling til
1732 etterskuddsbetaling.

- 1733 • Sikre at bedrifter kun må rapportere inn til det offentlige de samme
1734 opplysninger én gang. Digitale fellesløsninger som Altinn, ID-porten
1735 og Brønnøysundregisteret må videreutvikles i samråd med
1736 næringslivet.
- 1737 • Styrke satsningen på Norge som reisemål, innenfor rammene av
1738 bærekraftig turisme.

1739 **Industri**

1740 Fremtidens fornybare energisystem er mer materialbasert enn dagens
1741 fossile løsninger. Norge må derfor omstilles fra å være en ren leverandør
1742 av fossil energi, til også å bidra med de nødvendige materialene til det
1743 grønne skiftet. Venstre vil også støtte opp om industriens egne
1744 ambisjoner om nullutslipp og sirkulære løsninger, og bidra til at
1745 næringslivet når målene det setter.

1746 I dag er Norge Europas største produsent av strategisk viktige råvarer som
1747 aluminium, silisium og manganlegeringer. Disse råvarene er essensielle
1748 byggesteiner i en fremtidsrettet grønn og digital økonomi. Venstre vil at
1749 Norge skal være en aktiv og strategisk partner i det felles europeiske
1750 industriløftet. Vår industripolitikk må derfor innrettes på en måte som
1751 bidrar til å nå målene europeiske land i fellesskap har satt seg.
1752 Rammebetingelsene for industrien må tilpasses den globale
1753 konkurransesituasjonen som industrien i Europa står overfor, og
1754 harmoniseres med våre viktigste handelspartnere og allierte. Dette gjelder
1755 også behovet for å utdanne og tiltrekke oss kompetent arbeidskraft.

1756 Det grønne skiftet krever en økt tilgang på mineraler. Venstre mener
1757 naturressursene som finnes i Norge må forvaltes godt gjennom lukkede
1758 materialkretsløp. Vi må ta i bruk de eksisterende ressursene som finnes i
1759 avfall og sidestrømmer. Venstre mener Norge må bidra til å utvikle våre
1760 landbaserte mineralressurser, og uttak må skje med minst mulig
1761 naturinngrep og miljøbelastning. Kunnskapsgrunnlaget for å utvinne
1762 mineraler fra havbunnen er foreløpig ikke godt nok til at Norge kan åpne
1763 for industriell virksomhet her. Venstre vil derfor gå mot gruvedrift på
1764 havbunnen og legge til rette for mer forskning på påvirkningen en
1765 eventuell industrialisering vil påvirke livet og økosystemene i havet.

1766 **Venstre vil:**

- 1767 ● Sikre nødvendige støtteordninger for å få realisert flere
1768 karbonfangstprosjekter i industrien.
- 1769 ● Sikre langsiktig krafttilgang for energikrevende industri.
- 1770 ● Bygge opp under næringsklynger som baserer seg på våre
1771 komparative fortrinn.
- 1772 ● Støtte opp om utvikling av grønne industriparker som baseres på
1773 industriell symbiose.
- 1774 ● Kartlegge norske mineralressurser og samtidig styrke satsningen på
1775 gjenvinning av mineraler.

1776 **Fiskeri og havbruk**

1777 Sjømatnæringen er den største og mest verdiskapende matproduksjonen
1778 i Norge. Venstre ønsker å videreutvikle Norge som en ledende havnasjon
1779 som tar hensyn til naturen og tåleevnen til de ville bestandene.

1780 Sjømatnæringen, både den den fangstbaserte og havbruksnæringen, er en
1781 viktig næring for nasjonen som har stor aktivitet langs hele kysten, hvor
1782 den bidrar til sysselsetting og bosetting. Samtidig er sjømatnæringen en
1783 viktig eksportnæring, og derfor avhengig av tilgang til verdensmarkedet.
1784 Venstre vil derfor jobbe for bedre handelsavtaler og tollfri adgang for
1785 bearbeidet fisk, og bidra til arbeidsplasser langs hele kysten.

1786 Venstre vil bidra til at bedrifter og fiskere som driver lønnsomt premieres,
1787 og at markedskreftene får virke innenfor forutsigbare rammer. Venstre
1788 ønsker økt bearbeiding i Norge. Fisken bør derfor i større grad gjøres
1789 tilgjengelig for norsk fiskeindustri. Det er viktig at særlovgivningen ikke
1790 skaper konkurransemessige forskjeller mellom fiskeribedriftene.

1791 For at fiskebestandene skal være bærekraftig, er det nødvendig at
1792 størrelsen på fiskekvotene settes basert på vitenskapelige råd, og at det
1793 føres effektiv kontroll med uregulert fiske og fiskerikriminalitet. Venstre vil
1794 stramme inn regelverket for bunntåling for å sikre det biologiske
1795 mangfoldet. Vi vil samtidig legge til rette for mer forskning om
1796 bærekraftig dyrking og innhøsting av tang og tare, samt bærekraftige
1797 fangstmetoder. Regelverket for sjømatnæringen må ta høyde for at
1798 virksomheten er sesongbasert.

1799 Havbruksnæringen er en av Norges viktigste næringer, og en industri som
1800 har stort potensial for videre vekst og utvikling. Strengt reguleringer og
1801 krav til havbruket er nødvendig for at næringen utvikles i riktig retning.
1802 Venstre vil bidra til fortsatt utvikling av havbruket ved å stille strenge
1803 miljøkrav, og med ordninger som belønner innovasjon og
1804 teknologimangfold. Det kystbaserte havbruket må over på mer
1805 bærekraftige driftsformer som lukkede anlegg, og det bør settes en
1806 tidsfrist for dette.

1807 Næringen står i dag overfor store utfordringer blant annet knyttet til
1808 rømming, sykdommer og avfall som må løses som en forutsetning for
1809 framtidig vekst. Venstre vil ha strengere standard for fiskehelse, og legge
1810 til rette for alternative driftsformer som havbruk til havs. Dødeligheten må
1811 reduseres, både for oppdrettsfisk og rensefisk, og fiskevelferden må bli
1812 betydelig bedre. Rømminger må begrenses og lakselus-nivåene holdes
1813 lave for å verne om villaksen.

1814 **Venstre vil:**

- 1815 • Videreutvikle og stramme inn trafikklyssystemet for hvor det kan
1816 komme vekst i oppdrettsnæringen.
- 1817 • Jobbe for lavere tollmurer for sjømatprodukter.
- 1818 • Sørge for effektiv kontroll med uregulert fiske og fiskerikriminalitet.
- 1819 • Stramme inn regelverket for tråling.
- 1820 • Stimulere til økt bruk av lukkede anlegg og havbruk til havs.

1821 **Landbruk**

1822 Jordbrukets hovedoppgave er å produsere trygg og sunn mat. Maten skal
1823 produseres med lavest mulig miljøbelastning, med god dyrevelferd og på
1824 en måte som ivaretar kulturlandskap og et jordbruk over hele landet.

1825 Vi spiser mer kjøtt og mindre frukt, grønt, grovt og sjømat enn de offisielle
1826 kostholdsrådene anbefaler. Et mer helsemessig kosthold krever at vi øker
1827 produksjonen av frukt, grønt, korn og frø til menneskemat.

1828 Vårt levevis med stort forbruk av fossil energi gjør at karbonbalansen er
1829 ødelagt og at alle må ta et krafttak for å redusere utslipp og øke opptak og
1830 lagring av karbon. Jordbruket binder mye karbon, men utgjør også en

1831 betydelig utslippskilde. Det er viktig at jordbruket stimuleres til å gjøre alt
1832 en kan for både å redusere tapet og øke bindingen. Venstre støtter tiltak
1833 som reduserer matsvinn, styrker dyre- og plantehelsen og hindrer
1834 nedbygging av matjord.

1835 Bønder får for liten andel av verdien de skaper. Venstre vil stille tydelige
1836 krav til at alle i verdikjeden må ta et ansvar og bidra til en økonomisk
1837 omstilling av landbruket, ved å ta i bruk ny teknologi og nye
1838 dyrkingsmetoder. Venstre vil støtte opp under produksjon av kvalitets- og
1839 nisjeprodukt som kan skape et mer eksportrettet landbruk. Den
1840 økonomiske støtten til jordbruket må være innrettet på en bærekraftig
1841 måte som stimulerer til miljøvennlige driftsformer, god dyrevelferd, å ta
1842 vare på kulturlandskapet, redusere klimagassutslipp og å bruke
1843 jordbruksressursene over hele landet. Matproduksjonen må være styrt av
1844 det lokale areal- og ressursgrunnlaget. Husdyrproduksjon og beitebruk
1845 må styres til arealer hvor grønnsak og kornproduksjon ikke er
1846 gjennomførbart.

1847 Skogbruket er en viktig næring som produserer fornybare materialer til
1848 bygg og andre produkter. Skogen binder klimagasser, og bærekraftig
1849 forvaltning av skog ivaretar nøkkelbiotoper og biologisk mangfold.
1850 Venstre vil styrke utviklingen av norsk tre- og bioindustri, blant annet ved
1851 å legge til rette for at biomasse som ikke er egnet til andre formål kan
1852 utnyttes til bioenergi for å bidra i den norske energiforsyningen.

1853 **Venstre vil:**

- 1854 ● Doble produksjonen av frukt og grønt innen 2030.
- 1855 ● Styrke jordvernet og redusere tapet av dyrket jord.
- 1856 ● Belønne og stimulere miljøvennlig drift og god dyrevelferd.
- 1857 ● Ha mål om 10 prosent økologisk areal og produksjon.
- 1858 ● Redusere bruken av antibiotika, medisiner og plantevernmidler i
1859 jordbruket.
- 1860 ● Øke satsningen på klimatilpasning i jordbruket.
- 1861 ● Følge opp og bidra til at målene for utslippsreduksjoner som
1862 jordbruket selv har forpliktet seg til nås.

- 1863 ● Øke støtten til tiltak som bygger på regenerative og agroøkologiske
- 1864 prinsipper i jordbruket.
- 1865 ● Legge til rette for økt konkurranse i meierisektoren.
- 1866 ● Vri landbruksstøtten over til mer plantebasert og miljøvennlig
- 1867 produksjon.
- 1868 ● Sikre forutsigbarhet i bevilgningene til frivillig skogvern.
- 1869 ● Stille krav for å få mer bruk av lukket hogst og mindre flatehogst.
- 1870 ● Oppdatere Genteknologiloven i tråd med forslag fra
- 1871 Genteknologiutvalget.
- 1872 ● Tillate dyrking av hamp som kan erstatte andre materialer som plast.

1873 Skatt

1874 Skattesystemet vårt skal både bidra til å få flere i arbeid, skaffe

1875 tilstrekkelig inntekter til velferdsstaten og samtidig utjevne forskjeller, og

1876 ikke minst gi insentiver til å gjennomføre det grønne skiftet vi skal

1877 gjennom. Systemet må derfor være forutsigbart, rettferdig og målrettet.

1878 Venstre vil ha lavere skatt på det vi vil ha mer av – som arbeid,

1879 næringsutvikling og innovasjon – og høyere avgifter på det vi vil ha mindre

1880 av, som forurensning, naturinngrep og unødvendig energiforbruk.

1881 Klimakrisen kommer til å kreve en kraftig omstilling av store deler av norsk

1882 økonomi, som fortsatt er svært avhengig av olje- og gasssektoren.

1883 Omstillingen vil kreve nye private og offentlige investeringer. Dette vil øke

1884 behovet for nye typer kompetanse, og redusere behovet for andre. Mange

1885 bedrifter vil måtte omstille seg om de skal overleve. Det stiller krav både til

1886 satsing på kunnskap og omskolering, og at det blir enklere å starte og

1887 videreutvikle nye bedrifter.

1888 Med dette bakteppet er det særlig viktig å endre skatte- og

1889 avgiftssystemet i grønnere retning, sikre brede skattegrunnlag for å holde

1890 satsene lave og gjøre det lønnsomt å jobbe og skape arbeidsplasser.

1891 Venstre ønsker å redusere det samlede skatte- og avgiftstrykket, og

1892 mener det er et særlig behov for å tilgodese næringslivet og de som

1893 investerer i arbeidsplasser.

1894 Dagens formuesskatt bidrar til å gjøre norsk eierskap til en utgiftspost for
1895 mange norske bedrifter, og kan virke urettferdig fordi den ilegges
1896 uavhengig av bedriftens lønnsomhet og overskudd. Særlig utfordrende
1897 kan dette være for familieeide virksomheter, som i mange tilfeller er
1898 hjørnesteinsbedrifter og dermed store og viktige arbeidsplasser for hele
1899 lokalsamfunn. Venstre vil fjerne formuesskatten på arbeidende kapital
1900 over en fireårsperiode, og delvis kompensere inntektsbortfallet gjennom
1901 en gradvis økning av selskapsskatten og CO₂-avgiften, samt med
1902 inntektene fra grunnrenteskatten på havbruk.

1903 **Dissens:**

1904 *Et mindretall i programkomiteen, Marit Vea, Even Aronsen og Omar*
1905 *Svendsen-Yagci, vil endre avsnittet over til: «Formuesskatten er viktig for*
1906 *å sikre omfordeling og et skattesystem der alle bidrar etter evne. Samtidig*
1907 *er det betydelig rom for gjøre formuesskatten bedre og mer treffsikker.*
1908 *Dagens formuesskatt kan virke belastende for noen oppstartsbedrifter og*
1909 *små familieeide foretak, fordi den ilegges eierne uavhengig av bedriftens*
1910 *overskudd. Venstre vil derfor kutte i formuesskatten ved å heve*
1911 *bunnfradraget kraftig. Det vil drastisk redusere andelen som betaler*
1912 *formuesskatt. Venstre vil også unnta reelt fysiske driftsmidler fra*
1913 *formuesskattegrunnlaget. Vi vil også vurdere utvidelser av hva som*
1914 *omfattes av immaterielle verdier, som i dag er unntatt fra*
1915 *formuesskattegrunnlaget. Den ordinære selskapskatten skal ikke øke.»*
1916 *samt stryke tilhørende kulepunkt nedenfor.*

1917

1918 Venstre vil også utrede en avvikling av differensiert arbeidsgiveravgift i
1919 distriktskommuner, mot at tilsvarende beløp rettes inn mot å gjøre det
1920 mer attraktivt å bosette seg i spredtbygde strøk. Tiltak som lavere
1921 inntektsskatt og økte avskrivninger av studielån, samt utbedring av sosiale
1922 velferdstilbud som barnehage og helsetjenester, bør vurderes i denne
1923 sammenhengen.

1924 **Venstre vil:**

- 1925 ● Vri dagens skattegrunnlag ved å senke skattene på inntekt, særlig de
1926 laveste inntektene, og øke skatter på fast eiendom og forbruk,
1927 grunnrente og miljøskadelig atferd.
- 1928 ● Innføre et skattefradrag for folk i arbeid.

- 1929 ● Fjerne formuesskatten på arbeidende kapital.
- 1930 ● Innføre en arveavgift med bunnfradrag på 20 millioner kroner per
1931 arving.
- 1932 ● Trappe opp CO₂-avgiften til 3000 kroner innen 2030 og innføre en
1933 negativ CO₂-avgift for biogene utslipp og direkte fangst fra luft.
- 1934 ● Avvikle ordningen med CO₂-kompensasjon for industrien i takt med
1935 innføringen av grensejusteringsavgift for karbon (CBAM).
- 1936 ● Utrede og innføre en arealavgift som bremser nedbyggingen av
1937 natur.
- 1938 ● Fjerne de nye EXIT-skattereglene.
- 1939 ● Styrke reguleringene og tilsynet med store multinasjonale selskaper,
1940 så vi sikrer at de betaler en rettferdig andel av skatt, og bidrar til et
1941 mer rettferdig skattesystem.
- 1942 ● Innføre et aksjeeierregister i sanntid.
- 1943 ● Gjøre det mer lønnsomt å reparere og gjenbruke i stedet for å
1944 produsere nytt gjennom å gi skattefordeler for dette.
- 1945 ● Avvikle ordningen med tax-free ved ankomst på flyplasser, og
1946 kompensere Avinor for den delen av inntektene som går til
1947 finansiering av distriktsflyplasser.
- 1948 ● Øke flypassasjeravgiften.
- 1949 ● Øke avkorting av pensjon for gifte og samboende pensjonister til 15
1950 prosent.

1951 **Statsfinanser, statlig eierskap og fondsforvaltning**

1952 Sunne statsfinanser er viktig for å sikre et bærekraftig velferdssamfunn og
1953 en vekstkraftig økonomi. Norge er landet i OECD med høyest offentlig
1954 pengebruk per innbygger. Framover vil vi i mindre grad kunne lene oss på
1955 økte oljeinntekter, samtidig som lave fødselstall og flere pensjonister vil
1956 sette generasjonskontrakten under alvorlig press. Venstre vil forsvare et
1957 raust velferdssamfunn. Dette forutsetter en sterk reformvilje, tydelige
1958 prioriteringer og en mer ansvarlig offentlig pengebruk. Det er nødvendig å

1959 øke trykket på effektivisering, digitalisering og fjerning av unødvendig
1960 byråkrati i offentlig sektor.

1961 Handlingsregelen gir mulighet for økt offentlig pengebruk under
1962 nedgangskonjunkturer. Det er en stor fordel at staten kan stimulere den
1963 norske økonomien når det er behov for det, men for å beholde denne
1964 muligheten i fremtiden, er vi nødt til å holde mer igjen på pengebruken når
1965 økonomien går godt. Fondsverdien av Statens pensjonsfond utland (SPU)
1966 er også ventet å svinge mer framover, siden en stadig større del av
1967 inntektene vil komme fra aksjemarkedet, noe som ytterligere understreker
1968 behovet for å holde fondsuttaket i normalår moderat og stabilt. Samtidig
1969 mener Venstre det er viktig at handlingsrommet som uttak fra SPU gir,
1970 rettes inn mot tiltak som styrker vekstkraften i økonomien: Satsing på
1971 forskning og utvikling, vekstfremmende skattelettelser og investeringer i
1972 infrastruktur. Forvaltningen av SPU må skje innen bærekraftige rammer –
1973 både økonomisk, etisk og miljømessig – selv om dette skulle gi noe lavere
1974 avkastning på kort sikt. Fondet bør være ledende innen grønn forvaltning,
1975 og legge klima- og naturmålene til grunn for sin porteføljeforvaltning.

1976 Staten er inne på eiersiden i en rekke norske bedrifter, inkludert de aller
1977 største. Venstre ønsker en eierskapspolitikk som sikrer nasjonal eierskap i
1978 grunnleggende infrastruktur, som sikrer hovedkontorfunksjoner i
1979 strategisk viktige selskaper og som fremmer hensynene til nasjonal
1980 sikkerhet. Statlig eierskap for eierskapets skyld, også i lønnsomme
1981 bedrifter, bidrar bare til å gjøre det offentliges grep om økonomien
1982 unødvendig stort. I tillegg kan det hindre bedrifter i å hente finansiering i
1983 kapitalmarkedet og frarøve dem et potensial for global ekspansjon.

1984 **Venstre vil:**

- 1985 ● At det settes en øvre grense på 25 prosent for hvor stor del av
1986 statens utgifter (unntatt petroleumsvirksomhet) som kan finansieres
1987 ved uttak fra SPU.
- 1988 ● At offentlig sektors andel av brutto nasjonalproduktet (BNP) ikke
1989 skal øke fra dagens nivå.
- 1990 ● Utvikler nye referanseindekser for SPU, som sikrer en forvaltning i
1991 tråd med klima- og naturmålene.
- 1992 ● Redusere det statlige eierskapet i selskaper som eies med en rent
1993 forretningsmessig motivasjon (kategori 1), som for eksempel Aker

1994

Solutions, eller som kan lykkes bedre gjennom å få inn private eiere helt eller delvis, for eksempel Statkraft.

1995

1996

Kapittel 6 – Justis og beredskap

1997

Det liberale demokratiet er avhengig av en sterk og rettferdig rettsstat som beskytter innbyggernes frihet og garanterer for rettssikkerheten.

1998

Uten en sterk rettsstat kan ikke mennesker leve trygge og frie liv.

1999

2000

Rettsstaten skal sikre likhet for loven, sette grenser for maktutøvelse og verne om enkeltmenneskets rettigheter. Samfunnet skal ikke straffe eller forby mer enn nødvendig, men sørge for trygghet og rettferdig behandling for alle.

2001

2002

2003

2004

Politiet, påtale og kriminalitetsforebygging

2005

Politiet og påtalemyndigheten skal sørge for effektiv håndheving av rettsstatens lover, og fremme trygghet og rettssikkerhet for alle. Derfor er Venstre opptatt av at politiet har tydelige mandat, klare rammer og tilstrekkelige ressurser, og at påtalemyndigheten er uavhengig.

2006

2007

2008

2009

Utviklingen i politiet må følge samfunnsutviklingen. En økning i saker som dreier seg om overgrep på nett, miljøkriminalitet og økonomisk kriminalitet utfordrer politiets arbeid. Et endret kriminalitetsbilde krever at politiet rekrutterer ansatte med annen eller mer spesialisert kompetanse enn dagens politiutdanning gir, og at politiet har en organisering som gjør dem rustet til å møte slik kriminalitet.

2010

2011

2012

2013

2014

2015

Politiets forebyggende og hjelpende arbeid er viktig for å skape tillit mellom politiet og borgerne. For å bygge tillit er det viktig å at politiet rekrutterer bredt, slik at politiet gjenspeiler befolkningen. Forebyggende og tverrfaglig arbeid i politiet er særlig viktig for å hindre at ungdom rekrutteres til kriminelle miljø. Generell bevæpning av politiet bidrar ikke til tillit og trygghet i tjenestehverdagen, men våpen skal være tilgjengelig i politibilene og kunne brukes i skarpe situasjoner.

2016

2017

2018

2019

2020

2021

2022

Venstre vil:

2023

- Skille påtalemyndigheten fra politiet og grunnlovsfeste dens uavhengighet.

2024

2025

- Utvide etter- og videreutdanningstilbudet for politiet.

2026

- Styrke Spesialenheten for politisaker.

- 2027 ● Styrke Nasjonalt cyberkrimsenter.
- 2028 ● Flytte registreringsordningen for EØS-borgere fra Politiet til
- 2029 Skatteetaten.
- 2030 ● Prioritere politiresurser dit kriminalitetsbildet tilsier det.
- 2031 ● Ikke åpne for generell bevæpning av politiet.
- 2032 ● Sikre øremerking av midler til dyrepolitifunksjonene.
- 2033 ● Styrke Barnehusene og utvide bruken av tilrettelagte avhør.
- 2034 ● Etablere tverrfaglige team rundt barn og unge som har høy risiko for
- 2035 å begå alvorlige lovbrudd, etter modell fra Danmark, med bla en
- 2036 mentorordning.
- 2037 ● Sikre en bufferkapasitet innen psykisk helsevern for å kartlegge
- 2038 psykisk og fysisk helse for barn og unge som har høy risiko for å
- 2039 begå alvorlige lovbrudd.

2040 **Domstolene**

2041 Det er avgjørende for rettsstaten at domstolene er uavhengige, upartiske
 2042 og effektive, og har tilgang på nok kompetanse i alle rettskretsene i landet.
 2043 Venstre vil bidra til å opprettholde et ryddig skille mellom domstolene og
 2044 de andre statsmaktene.

2045 Alle borgere har krav på en rettssikker behandling i tråd med loven. I dag
 2046 fattes mange tvangsvedtak i forvaltningen som ikke blir prøvd for retten.
 2047 Venstre mener at flere bør få muligheten til å føre slike saker for en
 2048 domstol.

2049 Forliksrådene er viktige for å få prøvd en sak innen rimelig tid og uten
 2050 store kostnader, og kan bidra til å dempe saksmengden til domstolene. I
 2051 dag er det for lang saksbehandlingstid og for få saker som ender med en
 2052 avgjørelse i forliksrådene. For å styrke rettssikkerheten i forliksrådene vil
 2053 Venstre sikre bred rekruttering av god kompetanse.

2054 En fungerende rettsstat er viktigst for de svakeste i samfunnet, slik at alle
 2055 får mulighet til å motta juridisk bistand uavhengig av hvor mye penger
 2056 man har. Venstre vil at flere skal ha muligheten til å få fri rettshjelp i og
 2057 utenfor domstolene.

2058 **Venstre vil:**

- 2059 ● Øke salærsatsene for å sikre at advokater tar på seg offentlige
2060 oppdrag.
- 2061 ● Utvide rettshjelpsordningen til flere områder, blant annet
2062 lønnstysteri og tvangsinngrep under straffegjennomføring.
- 2063 ● Øke inntektsgrensen for fri rettshjelp, slik at også de med lav inntekt
2064 sikres tilgang på rettspleie.
- 2065 ● Opprette et førstelinjetilbud, etter modell fra førstelinjeutvalget, for
2066 rask vurdering av om en sak bør føres for retten.
- 2067 ● Revidere reglene for innsyn i straffesaker slik at de harmonerer mer
2068 med praksis og med regelverket i sivile saker og i forvaltningen.

2069 **Straff og soning**

2070 Straffenivået i samfunnet bør fastsettes ut fra allmenn- og
2071 individualpreventive hensyn, ikke et ønske om hevn eller for å løse sosiale
2072 problemer. Samfunnet bør kun straffe handlinger som fører til skade eller
2073 fare for skade, på andre enn den som utfører handlingen. Straff bør ikke
2074 brukes til å påvirke folk til å ta andre moralske valg enn det et flertall i
2075 befolkningen vil.

2076 Hovedformålet med straffereaksjoner og soning skal være å rehabilitere
2077 den straffedømte til samfunnet. Derfor må soningstilbudet gi innsatte
2078 gode forutsetninger for livet etter soning, blant annet gjennom å tilby et
2079 godt psykisk helsetilbud og muligheter for utdanning og arbeid. Samtidig
2080 må innsatte tilbys gode og varierte aktiviteter, og et godt tilbud om
2081 ettervern etter soning. Kvinners soningsforhold er kritisk dårlige i Norge i
2082 dag og må bedres.

2083 Vold i nære relasjoner er et betydelig folkehelseproblem og
2084 samfunnsproblem, og må forebygges og bekjempes systematisk.

2085 Voldsofre må få et bedre hjelpetilbud og reell beskyttelse. Den norske stat
2086 må ivareta menneskers grunnleggende rett til å være trygg, fri og retten til
2087 å ha et liv og ei fremtid i større grad enn det det er i dag.

2088 Mindreårige bør ikke være i fengsel med mindre alle andre tilbud og
2089 reaksjonsformer er forsøkt uten hell, og barn skal ikke skal sone sammen

2090 med voksne. Venstre vil bruke ungdomsstraff der det er mulig, og etablere
2091 et tilstrekkelig antall ungdomsenheter ved norske fengsler.

2092 **Venstre vil:**

- 2093 ● Redusere bruken av minstestraffer og gi domstolene et større
2094 handlingsrom for skjønnsutøvelse når det gjelder straffeutmåling,
2095 for å unngå at vi straffer folk lenger enn det som er nødvendig for å
2096 oppnå de preventive hensynene.
- 2097 ● Styrke kriminalomsorgen.
- 2098 ● Styrke ungdomsreaksjonene ungdomsstraff og
2099 ungdomsoppfølging.
- 2100 ● Lovfeste en rett til 8-timers utlåsning fra cella.
- 2101 ● Øke bruken av omvendt voldsalarm, slik at det er voldsutøverens
2102 frihet, ikke offerets, som begrenses.
- 2103 ● Oppdatere voldtektslovgivningen med mål om å innlemme fravær av
2104 samtykke som en del av voldtektsbegrepet.
- 2105 ● Oppheve sexkjøpsloven og endre hallikparagrafen, samt øke støtten
2106 til frivillige aktører som bistår sexarbeidere og ofre for
2107 menneskehandel.
- 2108 ● At krisesentre og overgrepsmottak for alle kjønn sikres økonomisk
2109 gjennom statlig støtte med nødvendig faglig kvalitet og likeverdig
2110 tilbud om voldsutsatte.
- 2111 ● Ha en ny og bedre ordning for voldsoffererstatning og sikre rett til
2112 bistandsadvokat for ofre som søker erstatning.

2113 **Beredskap**

2114 Å sørge for innbyggernes trygghet er en av statens viktigste oppgaver. I et
2115 åpent demokrati vil det likevel aldri kunne garanteres fullt og helt mot alle
2116 trusler. Det gjør det enda viktigere å ha en god beredskap mot trusler fra
2117 andre land og terrororganisasjoner, samt i tilfelle naturkatastrofer eller
2118 epidemier og pandemier.

2119 I møte med alvorlige hendelser er det viktig at de ulike delene av
2120 samfunnet vårt med ansvar for beredskap samhandler slik at ressurser

2121 finner hverandre, og at det finnes en tydelig nasjonal kriseledelse.
2122 Samtidig må bevisstheten om sikkerhet i samfunnet heves, og vi må lære
2123 av de hendelsene vi har vært gjennom. Nasjonal matproduksjon er en
2124 viktig del av totalberedskapen. Fysisk aktivitet og skyttersaken er viktig for
2125 å opprettholde Norges forsvarsevne.

2126 Gode og operative varslingsystem og tilstrekkelig med tilfluktsrom er
2127 avgjørende for å verne sivile under krise- og krigssituasjoner. Kommunen
2128 må sikre en tilstrekkelig dekningsgrad av tilfluktsrom, og det bør vurderes
2129 strengere krav til etablering av slike ved nye byggeprosjekter.

2130 At folk faller utenfor samfunnet, utgjør i seg selv en risiko for tryggheten. Å
2131 bekjempe ufrivillig utenforskap og inkludere flere, er derfor en viktig del av
2132 en helhetlig beredskap. Venstre mener at dette bør gjøres gjennom
2133 tillitsbyggende arbeid, og ikke gjennom overvåking av borgerne.

2134 **Venstre vil:**

- 2135 ● At alle virksomheter må sikres nok informasjon om trusselbildet til å
2136 vite hva de skal beskytte seg mot.
- 2137 ● Ikke bruke teknologi fra selskap med koblinger til autoritære
2138 regimer for å ivareta nasjonale sikkerhetsinteresser i Norge.
- 2139 ● Revitalisere totalforsvaret så blant annet næringslivets, frivilliges og
2140 industriens rolle tydeliggjøres og knyttes sterkere til strukturene for
2141 nasjonal beredskap og krisehåndtering.
- 2142 ● Sørge for at kommunene forbedrer sine beredskapsplaner, blant
2143 annet med flere tilfluktsrom.
- 2144 ● Koble Norge tettere på nordisk og europeisk beredskapssamarbeid.
- 2145 ● Utrede etablering av en selvstendig forsynings- og
2146 beredskapsorganisasjon etter mønster fra Finland (NESA).
- 2147 ● Styrke klima- og naturberedskapen.
- 2148 ● Støtte opp under arbeidet til Det frivillige skyttervesen.

2149 **Mennesker på flukt**

2150 Frihet og menneskerettigheter stopper ikke ved Norges landegrenser.
2151 Mennesker på flukt har krav på rettssikkerhet i møte med den norske

2152 rettsstaten. Venstre vil føre en liberal og human asyl- og
2153 innvandringspolitikk som tar vare på dem som har behov for beskyttelse.
2154 Alle som kommer til Norge skal få sine asylsøknader behandlet på en
2155 skikkelig måte og innen rimelig tid. De som har behov for beskyttelse, skal
2156 få opphold, samtidig som de som ikke har et slikt behov, raskt skal
2157 returneres. Det er uansvarlig å sende mennesker tilbake til land der de
2158 risikerer å bli utsatt for krig, dødsstraff, tortur, forfølgelse eller annen
2159 umenneskelig og nedverdiggende behandling.

2160 Aldri før har flere mennesker i verden vært på flukt fra krig,
2161 klimaforandringer, nød og elendighet. Flyktningsspørsmål løses best
2162 gjennom internasjonalt samarbeid. Derfor bør Norge bidra mer i globalt
2163 og europeisk samarbeid og koordinering av flyktning- og asylpolitikken.
2164 Norge har gode forutsetninger for å ta en større del av ansvaret for folk på
2165 flukt, særlig for de mest sårbare flyktningene.

2166 Barn på flukt er særlig sårbare og har et særskilt behov for beskyttelse.
2167 Derfor er det viktig at de får muligheten til å leve så normale liv som mulig
2168 når de ankommer Norge. Når asylsøknader behandles, skal barnas beste
2169 alltid veie tyngst. Venstre mener at enslige mindreårige flyktninger skal få
2170 permanent opphold og følges opp av barnevernet i stedet for å bo på
2171 mottak. Barn som søker asyl skal få rett til barnehage og videregående
2172 opplæring på samme måte som de i dag har rett til grunnopplæring, og
2173 retten til videregående opplæring skal også gjelde for mennesker over 18
2174 år som foreløpig ikke har fått innvilget opphold.

2175 Mennesker som har fått opphold i Norge må ses på som en ressurs for
2176 samfunnet. Norge har behov for flere folk, og en vellykket
2177 integreringspolitikk kan bidra til å løse viktige samfunnsutfordringer.
2178 Venstre vil at folk som har rett på beskyttelse, raskt skal integreres i det
2179 norske samfunnet.

2180 Dessverre er det fortsatt slik at enkelte flyktninger blir sittende lenge i
2181 mottak, selv om de har fått oppholdstillatelse og skal bosettes. Dette
2182 gjelder særlig mennesker med funksjonsnedsettelse og andre utsatte
2183 grupper. Venstre vil styrke kommunenes insentiver for å bidra til at disse
2184 menneskene ikke blir sittende på mottak over mange år, og åpne for at
2185 integrerings- og mangfoldsdirektoratet kan peke ut bosettingskommuner
2186 for mennesker som blir sittende lenge på mottak, mennesker med
2187 funksjonsnedsettelse og andre utsatte grupper, hvis det ikke lykkes å finne
2188 bosettingskommune. Vi ønsker insentiver for at flyktninger blir boende i

2189 bosettingskommuner med behov for arbeidskraft og økt befolkning, og
2190 tiltak for å forhindre sekundærflytting til områder med
2191 integreringsutfordringer.

2192 Levekårsundersøkelser og forskningsrapporter viser at skeive med
2193 flyktningbakgrunn oftere rapporterer om psykisk uhelse, trakassering og
2194 mobbing, negativ sosial kontroll, og utrygghet med å bo i Norge. Venstre
2195 vil jobbe for et asyl- og innvandringssystem som har kompetanse og
2196 ressurser til å møte mennesker med flere minoritetsidentiteter på en
2197 verdig måte.

2198 **Venstre vil:**

- 2199 ● Sikre tilstrekkelig hjelp og bistand til mennesker som flykter fra
2200 naturkatastrofer og klimaflyktninger.
- 2201 ● At Norge skal ta imot minst så mange kvoteflyktninger som FN ber
2202 oss om, i tillegg til å bistå i nærområdene.
- 2203 ● Tillegge barnets beste større vekt i saker om oppholdstillatelse og
2204 utvisning.
- 2205 ● At flere saker i Utlendingsnemnda skal behandles i nemnd med
2206 personlig fremmøte.
- 2207 ● At flyktninger med lovlig opphold i Norge, men uavklart identitet, får
2208 enklere tilgang til nasjonalt ID-kort.
- 2209 ● At likekjønnede par må få samme mulighet til familieinnvandring
2210 som andre.
- 2211 ● Gjeninnføre et rimelighetsvilkår for å returnere til internflukt, for å
2212 hindre at mennesker blir returnert til land der tryggheten deres ikke
2213 kan garanteres.
- 2214 ● Styrke rettssikkerheten ved at flere blir hørt muntlig i
2215 utvisningssaker, spesielt der barn er involvert.
- 2216 ● Lovfeste en foreldelsesfrist på 10 år for tilbakekall av
2217 statsborgerskap.

2218 **Kapittel 7 – Kultur, idrett og** 2219 **frivillighet**

2220 **Kunst og kultur er ytringer med samfunnsbyggende kraft. Kulturen skal**
2221 **være fri, med personlig engasjement og frivillighet som grunnlag.**
2222 **Kulturlivet og sivilsamfunnet er avgjørende for en opplyst offentlighet**
2223 **og er dermed en investering i demokratiet vårt. For at kulturlivet skal**
2224 **være relevant og representativt for hele befolkningen, må vi legge til**
2225 **rette for at enkeltmennesket har frihet og mulighet til å uttrykke seg.**
2226 **Venstre ønsker derfor en kulturpolitikk som sprer makt, bygger**
2227 **samfunnet nedena og bygger på ytringsfrihet, toleranse og mangfold.**
2228 **Kulturlivet skal kunne utvikle seg mest mulig på egne premisser uten**
2229 **statlig overstyring.**

2230 **Idretten står sterkt i norsk kulturliv, og er et viktig samlingspunkt både**
2231 **for utøvere og de som ser på. På den måten bygger idretten samhold og**
2232 **felleskap, og gir mennesker mulighet til å møtes og utveksle meninger**
2233 **på tvers av kulturer, verdenssyn og økonomisk bakgrunn. For at idretten**
2234 **skal kunne være en slik arena er det viktig at den er tilgjengelig for alle,**
2235 **og at man har frihet til å velge blant ulike idretter og aktiviteter.**

2236 **Kultur**

2237 For at samfunnet skal gi rom for et mangfold av uttrykk, kreves det
2238 motkrefter mot ensretting. Det offentlige har et særlig ansvar for at
2239 kulturell makt spres slik at flere blir sett og at flere stemmer blir hørt. Da
2240 må det finnes flere kilder for finansiering av kunstuttrykk enn offentlig
2241 støtte.

2242 Venstre vil legge til rette for at scenekunst og visuell kunst gjennom sine
2243 uttrykk og opplevelser har gode vilkår i Norge. Et mangfold av
2244 institusjoner, mindre scener, gallerier, plattformer og miljøer er viktig for
2245 at kunsten skal utvikle seg og være tilgjengelig for mange. Nasjonale,
2246 lokale, større og mindre institusjoner er til sammen avgjørende for den
2247 kulturelle infrastrukturen.

2248 Det har en egenverdi å få medvirke til å skape kunst- og kulturopplevelser.
2249 Venstre vil at flere skal få oppleve å ta del i kunst og kultur fra en tidlig

2250 alder, og ønsker derfor å styrke kulturskolene over hele landet.
2251 Kulturskolene bør få større frihet til å bestemme egne satsingsområder.

2252 Norsk kreativ næring er i verdensklasse. Samtidig får ikke talentene våre
2253 den støtten de trenger til å bygge seg opp og lykkes i et internasjonalt
2254 marked. Skal vi lykkes med å bygge en større og sterkere kreativ næring i
2255 Norge og ta en større posisjon i den globale innholdsindustrien, er det
2256 nødvendig med et kraftig kreativt løft og en satsning på økt kultureksport.
2257 Venstre vil legge bedre til rette for etablering av og vekst i kulturnæringer,
2258 slik at flere får muligheter til å skaffe seg stabil inntekt fra eget arbeid.

2259 Film, dataspill og andre audiovisuelle produksjoner er viktige deler av
2260 norsk kulturbransje som har stort nasjonalt og internasjonalt nedslagsfelt.
2261 For å utløse potensialet i både norsk filmbransje og dataspillbransje må
2262 ordningene på feltet forenkles, forbedres og forsterkes. Dette vil styrke
2263 norsk film- og dataspillproduksjon, skape flere bedrifter og
2264 arbeidsplasser, og kunne løfte fram Norge som en destinasjon for
2265 filmproduksjon.

2266 Språk er grunnlaget for frie ytringer. Venstre vil styrke norsk som
2267 samfunnsbærende språk og ta vare på det norske språkmangfoldet. Begge
2268 de to norske skriftspråkene, bokmål og nynorsk, skal være bredt
2269 representert i samfunnet, slik at det er like enkelt å bruke det ene som det
2270 andre. Venstre vil styrke de nasjonale minoritetsspråkene, samiske språk
2271 og norsk tegnspråk.

2272 Lesing fremmer demokrati, dannelse og kritisk refleksjon. Derfor har
2273 fellesskapet et ansvar for at det også i framtida blir skrevet, oversatt og
2274 utgitt bøker på norsk. Venstre ønsker et bredt utvalg av litteratur på alle
2275 norske skriftspråk og vil opprettholde mangfoldet i
2276 bokhandelen. Samtidig er det viktig at litteraturen er tilgjengelig for flest
2277 mulig, både med tanke på pris og gjennom tilgang på offentlige bibliotek.

2278 Venstre ønsker at bibliotekene skal være møteplasser i lokalsamfunnene
2279 som bygger opp under samhold og en god offentlig debatt. Bibliotekene
2280 spiller en større rolle i det moderne samfunnet enn bare utlån av bøker, og
2281 bør utvikles til tilgjengelige møteplasser med et bredt tilbud av utlån,
2282 fellesverksted og debattforum. Litteraturformidling er en viktig døråpner
2283 til leseglede i hele livsløpet, fra barnehage til sykehjem.

2284 Uavhengige, redaktørstyrte medier er et av våre viktigste vern mot
2285 feilinformasjon, desinformasjon, konspirasjonsteorier og
2286 påvirkningsforsøk. Venstre ønsker å sikre et mangfold av utgivelser med
2287 norsk, journalistisk innhold, og ønsker derfor en forutsigbar og nøytral
2288 mediestøtte. Staten skal derfor ikke peke ut enkelte medier som mer
2289 meningsbærende enn andre. Mediepolitiske virkemidler må være
2290 plattformnøytrale. Venstre vil videreføre modellen med
2291 allmennkringkasting, som inkluderer en kommersiell allmennkringkaster
2292 med hovedkontor utenfor Oslo. NRK skal bidra til mangfoldet av
2293 nyhetskilder og debattarenaer, samt dekke geografiske tematiske
2294 områder som ikke treffes av andre, uten å fortrenge andre aktører.

2295 Kulturarv og kulturminner utgjør en del av mangfoldet i kulturlivet, og
2296 danner en viktig felles historie og identitet. De er også en inspirasjon for
2297 nye kulturuttrykk og en kilde til kunnskap. Venstre ønsker derfor å ta godt
2298 vare på vår felles kulturarv, enten den gir seg uttrykk i bygninger, fartøy,
2299 gjenstander, tekster eller som immateriell kulturarv.

2300 Museene samler, forsker på og formidler vår felles historie og identitet, og
2301 er en viktig arena for refleksjon rundt vårt eget samfunn. Selv om det er
2302 investert mye i museums-sektoren de siste tiårene, står det svært dårlig til
2303 med mange museer. Blant annet de kulturhistoriske museene har dårlige
2304 vilkår, og Venstre ønsker å prioritere et løft for disse.

2305 **Venstre vil:**

- 2306 ● Styrke støtteordningen for regionale kulturbygg og kulturrom.
- 2307 ● Gjeninnføre gaveforsterkningsordningen og øke skattefradraget for
2308 private givere for å gjøre det mer attraktivt å tiltrekke seg privat
2309 kapital til kulturinstitusjoner.
- 2310 ● Gjøre næringsrettede tiltak mer tilpasset kulturnæringer for å gjøre
2311 det enklere å etablere seg og leve som kunstner.
- 2312 ● Styrke virkemiddelapparatet for kultureksport.
- 2313 ● Innføre plattformnøytral mediemoms.
- 2314 ● Stimulere leselyst og leseevne ved å styrke litteraturformidlingen i
2315 hele landet.
- 2316 ● Øke tilskuddet til medier på minoritetsspråk.

- 2317 ● Styrke nynorsk skriftkultur og andre kulturuttrykk.
- 2318 ● At allmennkringkastere som NRK og TV2 skal ha like og skjerpede
2319 språkkrav, også på nett.
- 2320 ● At samiske barn sikres tilgang på flere bøker, spill, digitale
2321 plattformer og filmer på sitt eget språk.
- 2322 ● Styrke støtteordningene for kulturminnevern for å kompensere
2323 eierne av felles kulturminner bedre.
- 2324 ● Innføre skattefradrag for vedlikeholds- og restaureringskostnader
2325 knyttet til verneverdige bygninger og kulturmiljøer i privat eie.
- 2326 ● Sanksjonere ødelegging og spekulativt forfall av vernede bygg og
2327 kulturmiljøer hardere.
- 2328 ● Sikre planer for vern om kulturminner, også i krise og krig.
- 2329 ● Følge opp Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport.
- 2330 ● Støtte etablering av Verdenshavsenteret.

2331 **Idrett**

2332 For Venstre er breddetilbudet i idretten det viktigste, enten man er aktiv i
2333 idrettsforeninger eller driver med egenorganisert idrett. Det må legges til
2334 rette for idrettsarenaer som kan brukes av mange idretter og aktiviteter på
2335 ulike nivå.

2336 I dag opplever vi en frivillighetskrise i idretten med en økende mangel på
2337 trenere for barne- og ungdomsidretten. Dette er en av de viktigste
2338 oppgavene å løse framover. Venstre gjøre det lettere å være frivillig ved å
2339 styrke rammevilkårene til idrettslagene. Digitale løsninger, flerårige
2340 søknader og forenklet rapportering er derfor viktige bidrag fra det
2341 offentlige.

2342 Idretten er i dag blant annet finansiert gjennom overskudd fra
2343 pengespillmarkedet gjennom de såkalte tippemidlene. Norsk Tipping er
2344 imidlertid bare én av flere aktører på spillmarkedet i dag. Målet om å
2345 redusere skadene som spillavhengighet fører med seg kan oppnås med
2346 andre virkemiddel enn spillmonopolet, og Venstre vil derfor evaluere
2347 norsk spillpolitikk.

2348 Dataspill og e-sport er i vekst, og unge spillere trenger møteplasser og økt
2349 anerkjennelse. Vi vil derfor at e-sport skal bli et eget valgfag i skolen. E-
2350 sporten mangler i dag lokaler, og vi vil derfor at flere offentlige bygg skal
2351 stilles til rådighet for samlinger. E-sportdeltakere får ikke idrettsvisum for
2352 å delta på turneringer i Norge. Vi vil endre denne regelen slik at de
2353 defineres som sportsutøvere med rett til visum.

2354 **Venstre vil:**

- 2355 ● Støtte utlånsordninger for utstyr og redusere barrierene for
2356 deltakelse.
- 2357 ● At idrettsarenaer og friområder utformes for å kunne brukes av et
2358 mangfold av aktiviteter, og være tilgjengelig for egenorganisert
2359 idrett.
- 2360 ● Styrke Paraidretten, både for bredden og toppen.
- 2361 ● Styrke stipendordningene for toppidrettsutøvere for å bidra til at
2362 flere utøvere, også i mindre idretter, får utøve idretten på toppnivå.
- 2363 ● At e-sportdeltakere skal defineres som idrettsutøvere med rett til
2364 idrettsvisum.

2365 **Frivillighet, tro og livssyn**

2366 Det har en selvstendig verdi at ikke alt i samfunnet er organisert gjennom
2367 det offentlige eller det private markedet. Frivilligheten er en viktig del av
2368 sivilsamfunnet, og frivillighet har en sterk plass i norsk kultur. Det
2369 offentlige skal ikke styre frivilligheten, men legge til rette for den.

2370 Innsatsen til de frivillige organisasjonene utgjør en stor verdi, men iveren
2371 etter frivillig arbeid blir mindre av å møte byråkratiske og dårlig tilpassede
2372 ordninger. Venstre vil gjøre hverdagen deres lettere ved å forenkle
2373 registreringsordninger og rapporteringskrav for frivillige organisasjoner.

2374 Venstre vil ha et livssynsåpent samfunn. I dag får ulike tros- og
2375 livssynssamfunn ulik finansiell støtte fra staten. Vi mener at alle individers
2376 valg av tro- og livssyn er likeverdige, og vil derfor også likestille støtten.
2377 Respekt for menneskerettigheter må stilles som krav for å motta offentlig
2378 støtte. Trossamfunn må i større grad finansieres av medlemmene.

2379 Tro og livssyn er dypt personlig, og samfunnet skal sikre og ivareta full
2380 trosfrihet. Venstre vil ha bedre tilgang på livssynsnøytrale seremonirom
2381 som kan brukes til begravelser og andre høytidelige anledninger.

2382 **Venstre vil:**

- 2383 ● Legge til rette for flere møteplasser og lokaler som er tilgjengelig for
2384 frivillig arbeid.
- 2385 ● Sikre full momskompensasjon til idrett og frivillighet gjennom en
2386 regelstyrt ordning.
- 2387 ● Likebehandle tros- og livssynsamfunn i offentlige
2388 tilskuddsordninger.
- 2389 ● Øke tilgangen til livssynsnøytrale seremonirom i hele landet.

2390 **Kapittel 8 - Barn, familie og** 2391 **likestilling**

2392 **Alle barn skal ha en trygg oppvekst, og alle familier skal få hjelpen og**
2393 **støtten de trenger fra det offentlige til å skape seg gode liv, uavhengig av**
2394 **hvordan de er sammensatt. Ingen skal oppleve diskriminering på grunn**
2395 **av hvem de er, hvordan de ser ut eller hvor de kommer fra. Det finnes**
2396 **fremdeles systematiske skjevheter mellom menn og kvinners muligheter**
2397 **i samfunnet, som vi trenger aktiv politikk for å motvirke. Barns beste vil**
2398 **alltid være den viktigste prioriteringen i Venstres familiepolitikk.**

2399 **Oppvekst**

2400 Barn og unge som lever i lavinntektsfamilier får ikke de samme
2401 mulighetene som sine jevnaldrende. Mange mister muligheten til å delta
2402 på viktige sosiale arenaer på lik linje som andre. De opplever oftere
2403 mobbing, får i snitt dårligere karakterer og de faller i større grad ut av
2404 videregående opplæring. En oppvekst i vedvarende lavinntekt kan
2405 resultere i lavere deltakelse i barnehage og fritidsaktiviteter, dårligere
2406 boforhold, svakere skolerresultater, mindre utdanning og dårligere helse.
2407 Dette gjør at de i langt større grad enn sine jevnaldrende opplever
2408 utenforskap. Selv om alle kan oppleve å få psykiske helseplager i løpet av
2409 livet, er det likevel en klar sammenheng mellom fattigdom som barn og
2410 negative følger for psykisk og fysisk helse.

2411 For mange barn som vokser opp i Norge i dag opplever ufrihet som følge
2412 av vold og overgrep, negativ sosial kontroll og fattigdom. Vi mangler
2413 koordinert oppfølging av utsatte barn. Derfor vil Venstre etablere
2414 møteplasser for fagfolk fra barnevern, skole, barnehage og kommune der
2415 de kan jobbe med langsiktig oppfølging av disse barna, og styrke
2416 samarbeidet mellom hjem, politi, skole, barnehage, barnevern,
2417 helsestasjoner og frivillige organisasjoner. Vi vil også styrke tilgangen til
2418 barnekoordinator for familier som vil ha behov for langvarige og
2419 sammensatte eller koordinerte helse- og omsorgstjenester og andre
2420 velferdstjenester. Familier der foresattes forutsetninger gjør at barna er
2421 ekstra utsatt trenger mer oppmerksomhet fra det offentlige. Vi vil derfor
2422 etablere egne innsatsgrupper i skolehelsetjenesten som kan følge opp
2423 slike familier.

2424 Arbeidet for å forebygge og bekjempe negativ sosial kontroll må styrkes,
2425 og barn og unge som etterlates i utlandet mot sin vilje, må få hjelp. Venstre
2426 vil styrke rettsvernet for dem som utsettes for tvangsekteskap og
2427 illegitime ekteskap. For å gi flere mulighet til å snakke med en
2428 mangfoldsrådgiver, vil vi utvide mangfoldsrådgiverordningen til flere
2429 videregående skoler og ungdomsskoler.

2430 Alle barn trenger foreldre. Vi trenger flere foster- og adoptivforeldre for å
2431 sikre alle barn en så trygg og stabil familiesituasjon som mulig. For å
2432 rekruttere foster- og adoptivforeldre må vi styrke både foreldrenes og
2433 barnas rettigheter. Venstre vil sikre reell likestilling mellom enslige og
2434 heterofile og skeive par, og øke rekrutteringen blant minoriteter. Vi vil
2435 også doble adopsjonsstøtten og sikre adoptivforeldre samme
2436 permisjonsrettigheter som de som føder egne barn.

2437 Det er i dag en utfordring at kvaliteten på SFO/AKS varierer mye fra
2438 kommune til kommune. Vi vil sikre jevn og høy kvalitet på tilbudet.
2439 SFO/AKS skal stimulere til både lek og læring. Det er også viktig at tilbudet
2440 gir barna et godt kreativt, praktisk og estetisk tilbud. Mer samarbeid med
2441 ulike frivillige aktører er viktig for å heve kvaliteten på tilbudet.

2442 Alle har rett til et privatliv, også på sosiale medier. Barn er særlig utsatt for
2443 personvernbrudd. Det er de voksnes ansvar å ta hensyn til og sikre barns
2444 personvern. Vern av barns digitale privatliv må styrkes.

2445 **Venstre vil:**

- 2446 ● Innføre et fritidskort for barn mellom 6 og 18 år i familier med lav
2447 inntekt.
- 2448 ● Sikre gode frifondordninger for barne- og ungdomsorganisasjoner.
- 2449 ● At Norge skal ratifisere barnekonvensjonens individuelle
2450 klageordning.
- 2451 ● Styrke familievernkontorene.
- 2452 ● Rekruttere flere fosterhjem, gi bedre støtte og økonomiske
2453 rammevilkår til fosterhjem og sørge for bedre ettervern til
2454 fosterbarn.
- 2455 ● Sikre jevn og høy kvalitet på SFO/AKS.

2456 Barnevern

2457 Ikke alle barn har gode liv i hjemmet. Noen familier trenger veiledning og
2458 støtte, i andre tilfeller er det nødvendig å ta barnet ut av hjemmet.

2459 Barnevernstjenestene gjør vanskelige vurderinger som har stor
2460 innvirkning på enkeltpersoners liv. Familier kan oppleve møtet med
2461 barnevernet som skremmende. Derfor er det vesentlig at barnevernet
2462 evner å rekruttere og holde på kvalifisert personale. For å redusere
2463 konfliktnivået, ønsker Venstre å styrke kompetansen i barnevernet og
2464 helsestasjonenes rolle i å tilby hjelp og veiledning til familier.

2465 Mange barn opplever mange flyttinger mellom ulike institusjoner og
2466 fosterhjem og dermed nye brudd. Barn må forholde seg til mange
2467 fagpersoner og forklare seg mange ganger om det samme. For noen er
2468 barndommen preget av en lang rekke rettssaker, som gjør at de aldri får
2469 fred. Det er behov for å se saker om omsorgsovertakelse og tilbakeføring i
2470 sammenheng med foreldretvistaker.

2471 Venstre mener at jo større grad av myndighet som utøves på en
2472 institusjon, desto mer taler for at den skal driftes av det offentlige.
2473 Samtidig kan private barnevernsinstitusjoner være et viktig supplement til
2474 det offentlige.

2475 Venstre vil:

2476 ● Sikre at barnets beste alltid skal være det overordnede prinsippet i
2477 saker som involverer barn.

2478 ● Styrke helsestasjonenes rolle i foreldreveiledning og andre
2479 hjelpetiltak til familier.

2480 ● At omsorgsovertakelse som hovedregel ikke vedtas før det
2481 foreligger et konkret tilbud om plassering av barnet.

2482 ● Utvide Barneverns- og helsenemndas kompetanse i
2483 omsorgsovertakelsessaker til å også omfatte fast bosted etter
2484 barneloven.

2485 ● At institusjoner skal være mindre spesialiserte, slik at barn ikke må
2486 flytte i like stor grad som nå.

2487 ● Gi barn og unge i institusjon nødvendig helsehjelp i institusjonen.
2488 Det må bli en klarere ansvarsdeling mellom barnevernet og

- 2489 helsetjenesten.
- 2490 ● Gjøre en grundig vurdering av muligheten for tilbakeføring ved
2491 omsorgsovertakelse og i de første par årene. De biologiske
2492 foreldrenes anledning til å reise rettssaker bør av hensyn til barnet
2493 begrenses mer enn i dag.
- 2494 ● Gi fosterforeldre partsrettigheter og slik at de kan høres i rettssaker
2495 om tilbakeføring. Rettighetene til besteforeldre og søsken må også
2496 forbedres i alle barnerettssaker.
- 2497 ● Sørge for god overgang mellom ungdoms- og voksenlivet ved å gi
2498 reell mulighet til ettervern fram til 25 års alder.
- 2499 ● Gjennomgå tildelingen til Oslo kommune på barnevernsfeltet for å
2500 sikre en forholdsmessig finansering.

2501 Familie

2502 Familien er for de fleste det viktigste sosiale og økonomiske fellesskapet
2503 man er en del av. Samtidig har familiebegrepet blitt kraftig utvidet de
2504 senere tiårene, og omfatter i dag langt flere konstellasjoner enn det
2505 tradisjonelle «mor, far og barn». Det er særlig viktig for barn, men også for
2506 voksne, at samfunnet anerkjenner ulike former for
2507 familiesammensetninger, inkludert aleneforsørgere, likekjønnede par og
2508 foreldre og enkeltpersonhusholdninger.

2509 Lave inntekter kan gi svært negative konsekvenser for familier og barn.
2510 Venstre vil derfor øke og skattlegge barnetrygden, slik at familier med lav
2511 inntekt får mer enn de gjør i dag, mens familier med høy inntekt får noe
2512 mindre (etter skatt). Vi vil samtidig at barnetrygden holdes utenfor
2513 grunnlaget for beregning av sosialhjelp og fjerne kommunenes anledning
2514 til å redusere utbetalingene til familier som mottar barnetrygd.

2515 Venstre vil ha sosiale støtteordninger som gir barn flere muligheter og
2516 bedre forutsetninger til å leve selvvalgte liv. Barnehagen er en viktig arena
2517 for fellesskap og utvikling. Kontantstøtten innebærer at fellesskapet
2518 bidrar med økonomisk støtte for at foreldre skal kunne holde barnet sitt
2519 borte fra barnehagen. Venstre mener dette er feil prioritering av
2520 fellesskapets ressurser og vil derfor prioritere full barnehagedekning og
2521 avvikle kontantstøtten.

2522 Venstre vil gi alle foreldre større muligheter til å delta i egne barns liv helt
2523 fra fødselen. Derfor stod vi bak omleggingen av foreldrepermisjonen til
2524 dagens tredelte ordning der mor og far har rett til 15 uker permisjon hver,
2525 og 16 uker til fri fordeling mellom seg. Vi ser at dette har ført til at familier
2526 har fordelt permisjonstiden jevnere, og vil derfor videreføre ordningen slik
2527 den er i dag. Retten til foreldrepermisjon skal være individuell, og derfor
2528 vil vi at far skal få selvstendig uttaksrett til farspermisjon og
2529 adopsjonspermisjon.

2530 Stadig flere av oss bor alene i større deler av livet. Aleneboende opplever
2531 at mange levekostnader kan bli uforholdsmessig høye fordi de er beregnet
2532 for å deles på flere. Dette gjelder særlig utgifter som kommunale avgifter,
2533 som beregnes pr. husstand, ikke pr. person. Venstre vil gjennomgå de
2534 økonomiske vilkårene for aleneboende og utrede om det er mulig å knytte
2535 flere husholdningsutgifter som offentlige avgifter til personer i stedet for
2536 til husholdninger. Vi ønsker også å innføre flere familierabatter for enslige
2537 forsørgere.

2538 Forbruksgjelden har økt formidabelt de senere år, med brutale
2539 konsekvenser for de mest sårbare husholdningene, ikke minst dem med
2540 barn. Venstre vil derfor innføre et tak for forbrukslånsrenter og forby
2541 aggressiv markedsføring av forbrukslån.

2542 **Venstre vil:**

- 2543 ● Kraftig øke barnetrygden og skattlegge den.
- 2544 ● Avvikle kontantstøtten.
- 2545 ● At begge foreldrene skal få selvstendig uttaksrett til foreldre- og
2546 adopsjonspermisjon.
- 2547 ● Utrede om flere husholdningsutgifter som offentlige avgifter kan
2548 knyttes til personer i stedet for husholdninger.

2549 **Likestilling og mangfold**

2550 Frihet handler også om likestilling. I et liberalt demokrati skal alle kunne
2551 være seg selv og leve det livet de selv ønsker. I en kultur preget av
2552 likestilling blir alle mennesker respektert og kan føle seg trygge uavhengig
2553 av blant annet kjønn, seksuell orientering og funksjonsevne.

2554 Det er en grunnleggende, liberal verdi at det skal være likestilling mellom
2555 kjønnene. Selv om Norge er et veldig likestilt samfunn, er vi ikke i mål før
2556 alle kjønn har like muligheter. Vi har fortsatt et veldig kjønnsdelt
2557 arbeidsmarked, hvor flere kvinner jobber deltid og hvor mange fag
2558 domineres av ett kjønn. Gutter lykkes i mindre grad enn jenter i skole og
2559 høyere utdanning, og ulikhetene mellom menn er store i den forstand at en
2560 del menn har dårlige levekår. Venstre vil gjennomgå alle regler og
2561 ordninger med tanke på å avdekke og fjerne systematisk diskriminerende
2562 tiltak.

2563 Alle skal ha retten til å bestemme over egen hverdag. Venstre ser på
2564 universell utforming som et essensielt verktøy for å sikre likestilling for alle
2565 mennesker. Det er majoritetens plikt å sørge for at minoriteter blir godt
2566 ivaretatt og får utfolde seg. Funksjonsnedsettelse skal ikke hindre adgang
2567 til og aktiv deltakelse i utdanning, arbeidsliv eller fritidsaktiviteter.
2568 Ordningen med Brukerstyrt personlig assistanse må reguleres bedre slik
2569 at ordningen praktiseres mer enhetlig og at det blir lettere for brukere av
2570 ordningen å flytte mellom kommuner. Norsk tegnspråk er under press.
2571 Venstre vil følge opp dette med en handlingsplan.

2572 Det er i tråd med grunnleggende liberale verdier at alle skal kunne leve
2573 åpent med sitt kjønnsuttrykk og sin seksuelle orientering. Dessverre er det
2574 fortsatt mange i LHBT+-befolkningen som opplever diskriminering, vold
2575 og hets for å være seg selv. Venstre vil arbeide for at alle skal kunne være
2576 trygge og frie. Vi vil ha en bred tilnærming til seksualitetsopplæring slik at
2577 barn og unge opplever skolen som en trygg arena for å lære om kropp og
2578 helse, integritet og grensesetting, lyst og mangfold.

2579 **Venstre vil:**

- 2580 ● At Norge skal inkorporere hele FN-konvensjonen om mennesker
2581 med nedsatt funksjonsevne (CRPD), med valgfrie protokoller, i den
2582 norske menneskerettsloven.
- 2583 ● At BPA-ordningen gis en mer samlet, tydelig og utførlig regulering.
- 2584 ● Innføre en tredje juridisk kjønnskategori, kombinert med en
2585 gjennomgang av relevant lovgivning.
- 2586 ● Styrke ordningen for aktivitetshjelpemidler til personer over 26 år
2587 med funksjonsnedsettelser.

- 2588 ● At barn skal lære at det finnes et mangfold av seksuelle
2589 orienteringer, kjønnsidentiteter og kjønnsuttrykk, og at alle har rett
2590 til å være seg selv.
- 2591 ● Styrke helsetilbudet til transpersoner og personer med ikke-binære
2592 kjønnsuttrykk.
- 2593 ● Opprettholde forbud mot konverteringsterapi.

2594 **Kapittel 9 - Demokrati og** 2595 **medborgerskap**

2596 **Venstre mener at makten skal ligge hos individet. Derfor er vi opptatt av**
2597 **å styrke enkeltmenneskets rettigheter og å forsvare og utvide det**
2598 **liberale demokratiet. Ytringsfrihet, rettssikkerhet og stemmerett for alle**
2599 **er sentrale bærebjelker i det norske samfunnet. Venstre vil bekjempe all**
2600 **diskriminering og rasisme og stå opp mot undertrykkelse og autoritært**
2601 **tankegods.**

2602 **Det er de unge som må leve med de politiske beslutningene som fattes,**
2603 **både i dag og i fremtiden. Venstre mener at 16-åringer bør få lov til å**
2604 **stemme og stille til valg, både nasjonalt, regionalt og kommunalt.**

2605 **Dissens:**

2606 *Et mindretall i programkomiteen, Elisabeth Hals og Stig Vaagan, vil stryke*
2607 *«og stille til valg» fra den siste setningen i avsnittet over.*

2608 **Lokaldemokratiet**

2609 Venstre er opptatt av lokaldemokratiet og vil ha åpne og sterke
2610 kommuner. Vi har alltid vært en sterk forsvare av det kommunale
2611 selvstyret, desentralisering av makt, folkelig deltakelse i styringen av
2612 samfunnet og begrensnng av statens rolle. Venstre vil derfor at statlige
2613 overføringer til kommunene skal skje på en måte som gjør det mulig med
2614 lokale prioriteringer. Bruken av øremerking fra staten bør reduseres, og
2615 kommunene bør få en større andel av bevilgningene som frie inntekter.

2616 Det er i dag ikke samsvar mellom det ansvar kommunene er pålagt, de
2617 statlige overføringene og de reelle politiske påvirkningsmuligheter
2618 lokaldemokratiet har. Venstre vil gi kommunene mer ansvar, men det
2619 forutsetter større enheter. Enkelte kommuner kan fint håndtere oppgaver
2620 som i dag ligger på et regionalt eller statlig nivå. Vi vil derfor gå bort fra
2621 prinsippet om at alle kommuner må gjøre det samme.

2622 Mange av dagens kommuner er imidlertid for små til å tilby faglig
2623 forsvarlige tjenester på alle områder til sine borgere. Venstre har som mål
2624 at vi skal ha større og sterkere kommuner som kan gi et fullverdig tilbud til

2625 sine innbyggere. Kommuner som allerede er sammenslått i forbindelse
2626 med den forrige kommunereformen bør få ro til å la den nye
2627 organiseringen sette seg og skape resultater, men Venstre vil gjeninnføre
2628 og kraftig styrke insentivene til frivillige kommunesammenslåinger for å
2629 skape et bedre tilbud til befolkningen over hele landet.

2630 Kommunene står oppe i store endringer, bl.a. som følge av endringer i
2631 befolkningssammensetningen. Det blir flere eldre, og mange av dem
2632 trenger tjenester fra kommunene. Samtidig er det mangel på arbeidskraft.
2633 For at kommunene skal kunne gi gode tjenester, må de få større frihet til å
2634 prøve ut nye arbeidsmåter og ny arbeidsdeling mellom yrkesgrupper.
2635 Dette forutsetter en gjennomgang av lovverk som begrenser denne
2636 handlefriheten.

2637 Nærhet til offentlige tjenester er viktig for innbyggerne. Venstre støtter
2638 etableringen av «Statens hus» i flere større distriktskommuner, der
2639 statlige kontorer kan samles og gjøres lettere tilgjengelig for innbyggerne.
2640 Nye statlige arbeidsplasser bør som hovedregel legges utenfor Oslo-
2641 området. I tillegg bør det vurderes å flytte enkelte eksisterende statlige
2642 arbeidsplasser ut av Oslo etter en konkret vurdering.

2643 **Dissens:**

2644 *Et medlem i programkomiteen, Marit Vea, vil stryke den siste setningen i*
2645 *avsnittet over.*

2646 Venstre mener at borgerne og mediene skal ha innsyn i hvordan
2647 folkevalgte organer og administrasjon arbeider og fatter beslutninger.
2648 Derfor vil vi innføre et lobbyregister – en oversikt over hvordan organiserte
2649 interesser påvirker politiske prosesser. Det er også behov for større
2650 åpenhet rundt habilitet i forbindelse med aksjeeierskap for folkevalgte og
2651 ellers i det offentlige. Venstre vil derfor utrede et nytt regelverk for dette
2652 som også skal gjelde kommuner og fylkeskommuner.

2653 Norsk suverenitet på Svalbard er avgjørende for norsk
2654 nordområdepolitikk, og vi vil bygge videre på denne. Vi vil legge til rette
2655 for fornybar energibruk på Svalbard og øke forskningsaktiviteten. Vi vil
2656 også sette strenge krav til bærekraftig utvikling og sikre større mangfold
2657 og lokal forankring i næringslivet på Svalbard. Svalbard bør også gjøres til
2658 en egen valgkrets som velger én representant til Stortinget.

2659 Venstre vil:

- 2660 ● Senke stemmerettsalderen til 16 år i alle valg.
- 2661 ● Gjøre demokrati til et større tema i introduksjonsprogrammet for
2662 mennesker som er nye i Norge.
- 2663 ● Gjeninnføre og forsterke insentiver til frivillige
2664 kommunesammenslåinger.
- 2665 ● Gjeninnføre hovedstadstillegget.
- 2666 ● Etablere «Statens hus» i flere større distriktskommuner.
- 2667 ● Innføre sanksjonsmuligheter for brudd på offentleglova.
- 2668 ● Legge til rette for fornybar energibruk på Svalbard og øke
2669 forskningsaktiviteten.
- 2670 ● Sette strenge krav til bærekraftig utvikling og sikre større mangfold
2671 og lokal forankring i næringslivet på Svalbard.
- 2672 ● Gjøre Svalbard til en egen valgkrets som velger én representant til
2673 Stortinget.

2674 Teknologi

2675 Teknologiutviklingen går stadig raskere, og det er i mange tilfeller svært
2676 krevende for politiske myndigheter å holde følge. Store, multinasjonale
2677 selskaper samler daglig inn enorme mengder informasjon om oss. Å ha
2678 kontroll over sine egne data innebærer å ha full oversikt over hva som
2679 samles inn, og hva opplysningene brukes til. Det innebærer også å kunne
2680 trekke tilbake tillatelse om bruk og videresalg av data.

2681 Det hersker ikke lenger tvil om at kunstig intelligens (KI) vil spille en sentral
2682 rolle i framtidens samfunn, og at teknologien vil ha store konsekvenser for
2683 både økonomi og arbeidsliv. KI vil kunne spille en viktig rolle for å løse
2684 store samfunnsutfordringer i årene som kommer. Samtidig må
2685 teknologien reguleres, slik at man unngår og minimerer eventuelle
2686 skadelige effekter, slik som diskriminering, overvåkning, negative
2687 konsekvenser for person- og rettsvern og uthuling av
2688 åndsverksbeskyttelse.

2689 For å sikre trygg utvikling av KI, må det reguleres på en måte som svarer til

2690 utfordringene, uten å bremse verdiskapning og positiv utvikling. Vi må
2691 også videreutvikle Norges nasjonale strategi for kunstig intelligens, slik at
2692 vi kan dra nytte av de store mulighetene som finnes. Det er også
2693 nødvendig å styrke forskningen på KI og betydningen og påvirkningen det
2694 har på samfunnet.

2695 Kunstig intelligens kan gjøre offentlige prosesser mer effektive, men
2696 beslutningene som blir tatt med hjelp av kunstig intelligens, må kunne
2697 etterprøves. Kunstig intelligens bør ikke under noen omstendighet tillates
2698 brukt til kategorisering av mennesker etter religion, etnisitet, politisk
2699 ståsted eller andre sensitive personopplysninger, overvåking av
2700 arbeidstakere på arbeidsplasser eller såkalt «*predictive policing*» (forsøk
2701 på å drive kriminalitetsforebygging ved å «forutse» hvilke grupper eller
2702 individer som utfra gitte kriterier har større sannsynlighet for å bryte
2703 lover). Enhver bruk av kunstig intelligens innen justisfeltet må underlegges
2704 streng domstolskontroll og ivareta rettssikkerhetsprinsippene.

2705 Det mest oppdaterte regelverket for digitalisering, kunstig intelligens,
2706 databehandling og andre nye teknologier utvikles i dag av EU. Dette til
2707 tross for at det meste av teknologiutviklingen skjer i USA og i Asia. Venstre
2708 mener det er nødvendig at regulering av teknologi skjer i samarbeid
2709 mellom land, også fordi det bare er på den måten markedene blir store nok
2710 til at teknologiselskapene blir nødt til å forholde seg til lovgivningen som
2711 innføres. Venstre vil derfor sørge for at Norge raskt implementerer
2712 regelverk som vedtas av EU, herunder *Artificial Intelligence Act*, og
2713 etablerer systemer for å håndheve disse.

2714 Et nært forhold til EU er imidlertid ikke til hinder for at Norge kan gå lenger
2715 på visse områder. For Venstre er særlig personvernet et slikt område.
2716 Personinformasjonen som samles inn om oss, er en handelsvare som
2717 brukes til omfattende målrettet markedsføring mot oss som forbrukere,
2718 ofte på individnivå. Venstre vil at Norge skal jobbe sammen med EU for å
2719 regulere dette markedet, og blant annet vurdere forbud mot datadrevet
2720 persontilpasset markedsføring.

2721 Vi mener at alle mennesker har rett på et rom som bare er sitt, og at det
2722 skal tungtveiende grunner til for å drive med overvåking av norske
2723 innbyggere. Vi sier derfor nei til alle former for digital masseovervåking av
2724 norske innbyggere, og vil sørge for at terskelen for at politiet får bruke
2725 skjulte tvangsmidler (for eksempel telefonavlytting, videoovervåking
2726 eller skjult ransakelse) er høy nok til at det bare skal brukes i de aller mest

2727 alvorlige sakene. Vi vil unngå lagring av IP-adresser og andre typer digitale
2728 masseovervåkinger der nytteverdien ikke rettferdiggjør inngrep i folks
2729 privatliv. Dette gjelder både nasjonalt og på tvers av landegrensene.

2730 Bruken av kontanter som en av de få anonyme betalingsmåtene er under
2731 sterkt press. Venstre vil arbeide for å få på plass gode anonyme digitale
2732 betalingsløsninger som er universelt tilgjengelige, men inntil slike
2733 løsninger er på plass, må vi fortsatt sikre muligheten til å kunne betale med
2734 kontanter. Vi vil også håndheve prinsippet om nettnøytralitet som
2735 forutsetning for å sikre god digital infrastruktur over hele landet.

2736 Offentlige virksomheter må sikre data og registre over data som
2737 virksomheten har rett til å samle inn om befolkningen på en bedre måte
2738 enn i dag. Kravene til sikkerhet må økes. EOS-utvalget, som kontrollerer de
2739 hemmelige tjenestene på vegne av Stortinget, må få tilstrekkelige
2740 ressurser til å følge med i den teknologiske utviklingen.

2741 **Venstre vil:**

- 2742 ● Utarbeide en langtidsplan for den digitale infrastrukturen.
- 2743 ● Ta i bruk kunstig intelligens i offentlig sektor.
- 2744 ● Etablere et eget algoritmetilsyn.
- 2745 ● Styrke forskningen på samfunnskonsekvensene av kunstig
2746 intelligens.
- 2747 ● Utrede hvordan blant annet åndsverksreglene,
2748 straffeprosessreglene, konkurranseretten og forvaltningsregelverk
2749 skal tolkes og anvendes i lys av bruk av kunstig intelligens.
- 2750 ● Innføre et forbud mot reklame som er basert på masseovervåking,
2751 sporing og profilering av enkeltpersoner.
- 2752 ● Regulere og eventuelt forby vanedannende og manipulerende
2753 algoritmer.
- 2754 ● Jobbe for rettighetsfestet tilgang til egne data, med krav til større
2755 selskaper og mekanismer for å sikre identiteten til den som ber om
2756 tilgang.
- 2757 ● At offentlige data må deles og tilgjengeliggjøres i større grad enn i
2758 dag, og på standardiserte formater.

2759
2760
2761

- Sikre at det offentlige bruker et eID-system som alle kan få tilgang til, og jobbe for at eID som det offentlige bruker er basert på åpne standarder.

2762

Kapittel 10 – Utenriks og forsvar

2763

Vår tids store utfordringer kan bare løses i fellesskap og gjennom

2764

internasjonalt samarbeid. Venstres utenrikspolitikk bygger på liberale

2765

og demokratiske verdier som individuell frihet, rettsstatsprinsippene og

2766

respekt for menneskerettighetene.

2767

Etter mange år med en langsom, men positiv utvikling i det liberale

2768

demokratiets utbredelse i verden, ser vi nå at utviklingen går i motsatt

2769

retning. Den internasjonale rettsordenen er under økende press, blant

2770

annet som følge av terror og krigføring, og aktører følger i stadig mindre

2771

grad krigens folkerett.

2772

Samtidig står verden overfor andre enorme felles utfordringer. Klima- og

2773

naturkrisen fører til verdensomfattende naturkatastrofer, sult og

2774

migrasjon. Dette forsterker spenninger og konfliktnivå nasjoner og

2775

regioner imellom. Vi må derfor styrke vårt arbeid for en sterk

2776

internasjonal rettsorden, humanitærretten og stabile internasjonale

2777

institusjoner som hegner om liberale verdier og menneskerettigheter for

2778

alle.

2779

Utenriks

2780

Norge er avhengige av å søke tettere samarbeid med likesinnede land, fra

2781

våre nærmeste naboer i Norden til andre demokratier verden over.

2782

Samtidig er det i Norges grunnleggende interesse å forsvare og styrke det

2783

multilaterale styringssystemet, inkludert FN-organisasjonene. Det er den

2784

eneste måten å samarbeide om globale utfordringer med land vi ikke deler

2785

verdisett med, og den eneste måten vi kan få en «plass ved bordet».

2786

Venstre vil bruke utenrikspolitikken til å bygge opp under et liberalt,

2787

demokratisk styre i verden, være uredde på vegne av verdens

2788

frihetsforkjempere og støtte deres kamp etter beste evne.

2789

Norge må bidra til at menneskerettighetene og andre mellomstatlige

2790

konvensjoner og traktater blir etterlevd. Forbrytelser mot menneskeheten,

2791

folkemord, krigsforbrytelser, brudd på menneskerettighetene og på

2792

internasjonal lov må få konsekvenser for de ansvarlige. Venstre vil derfor

2793

at Norge engasjerer seg aktivt for å øke støtten til, og respekten for, FNs

2794

internasjonale domstol (ICJ), Den internasjonale straffedomstolen (ICC)

2795

og Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD).

2796 Global frihandel har løftet millioner av mennesker ut av fattigdom.
2797 Økonomisk åpenhet mot verden har dessuten alltid vært viktig for Norge
2798 og norsk økonomi. For Venstre har også friheten til å selge, kjøpe, jobbe,
2799 og investere på tvers av landegrenser en stor egenverdi. Venstre ønsker en
2800 frihetsfremmende handelspolitikk som fordyper økonomiske bånd der det
2801 er mulig, og samtidig unngår at norske handelsinteresser bidrar til å
2802 undergrave demokrati, menneskerettigheter og kampen mot
2803 klimaendringer, hverken hjemme eller i landene vi handler med.

2804 Derfor mener vi at Norge skal avslutte forsøket på å inngå en
2805 frihandelsavtale med Kina. Dette er ikke tidspunktet for å gjøre oss mer
2806 strategisk avhengige av et autoritært regime. Til gjengjeld må vi handle
2807 desto mer med likesinnede økonomier. Norge må benytte muligheten til å
2808 vise seg som en trygg støttespiller for andre land i det grønne skiftet, fra
2809 bærekraftig utvinning av kritiske mineraler til rammevilkår for grønn kraft-
2810 og teknologiproduksjon.

2811 **Venstre vil:**

- 2812 ● At Statens pensjonsfond utland (SPU) ikke skal investere i selskaper
2813 som direkte eller indirekte bidrar til alvorlige brudd på folkeretten,
2814 menneskerettighetene eller til å opprettholde ulovlig okkupasjon.
- 2815 ● Prioritere å fremforhandle frihandelsavtaler med andre demokratier,
2816 oppdatere dem vi allerede har med henblikk på moderne
2817 tjenestehandel, og få inn sterkere forpliktelser rundt klima,
2818 menneskerettigheter og personvern.
- 2819 ● Støtte oppunder reformer av internasjonale institusjoner, inkludert
2820 FNs sikkerhetsråd, som bygger oppunder deres legitimitet og tillit.
- 2821 ● Støtte internasjonale rettsoppgjør etter brudd på folkeretten i krig
2822 og konflikter.
- 2823 ● Støtte opp om WTO og det multilaterale handelssamarbeidet, og ta
2824 initiativ til en egen handelsavtale for grønne teknologier og
2825 tjenester.
- 2826 ● At Norge ikke skal inngå en bilateral handelsavtale med Kina, og
2827 sørge for at normaliseringsavtalen ikke hindrer Norge i å ta opp
2828 menneskerettighetsbrudd med Kina.
- 2829 ● Forsterke det transatlantiske samarbeidet mellom norske og

- 2830 amerikanske aktører.
- 2831 ● At Norge skal tettere med våre nordiske naboland på alle områder
2832 der vi kan utrette mer sammen.
- 2833 ● Videreføre og styrke Nansen-programmet i tråd med Ukrainas
2834 behov.
- 2835 ● Støtte Taiwans rett til selvstyre, fordype Norges bilaterale forhold til
2836 Taiwan gjennom økt handel og kulturell utveksling og opprette et
2837 handelskontor etter mønster fra de andre nordiske landene.
- 2838 ● Arbeide for en tostatsløsning i konflikten mellom Israel og Palestina,
2839 hvor Palestinas rettigheter som selvstendig stat respekteres i tråd
2840 med folkeretten, Israel blir anerkjent av sine arabiske naboland og
2841 begge lands sikkerhet er garantert. Israels blokade av Gaza og
2842 ulovlige bosetninger på palestinske territorier må opphøre og de
2843 palestinske selvstyremyndigheter må etablere kontroll på Gaza og
2844 Vestbredden.
- 2845 ● At Norge skal bidra økonomisk til gjenoppbyggingen av Palestina.
- 2846 ● Fordømme Marokkos okkupasjon av Vest-Sahara, og anerkjenne
2847 Vest-Sahara som en selvstendig stat.

2848 Europa

2849 Etter tre tiår med fredelig samhandling og stabilitet på vårt kontinent, går
2850 vi nå en mer uforutsigbar fremtid i møte. Venstre mener Norges interesser
2851 best kan ivaretas innenfor EUs liberale verdifelleskap. EU er også vår
2852 nærmeste partner i å håndtere global klimaendring og migrasjon, og vår
2853 viktigste handelspartner. Derfor vil Venstre at Norge skal bli med i EU og ta
2854 plass ved forhandlingsbordet der våre naboland beslutter hvordan vi skal
2855 takle våre felles utfordringer. Medlemskapet må avgjøres etter
2856 folkeavstemming, det må lages gode løsninger for fiskeri og landbruk og
2857 tas en separat vurdering av eventuell inntreden i eurosonen.

2858 Som ikke-medlem har Norge alt for liten innflytelse på EU-politikken. Det
2859 er et demokratisk problem at viktige beslutninger som omfatter Norge
2860 treffes uten at norske folkevalgte har tatt del i behandlingen. Stadig mer
2861 forpliktende samarbeid og avtaler innenfor forsvars-, sikkerhets- og
2862 utenrikspolitikken skjer også i EUs regi. Dette dekkes ikke av EØS-avtalen.

2863 Uavhengig av spørsmålet om fullt medlemskap, er Norge tjent med å delta
2864 i et så bredt og dypt samarbeid med EU som mulig gjennom EØS-avtalen
2865 og andre avtaler. Venstre vil også styrke andre europeiske samarbeid som
2866 Europarådet, Det europeiske politiske fellesskap, EFTA, Den europeiske
2867 menneskerettighetskonvensjonen og Den europeiske
2868 menneskerettighetsdomstolen.

2869 **Venstre vil:**

- 2870 ● At Norge skal melde seg inn i EU.
- 2871 ● Sikre Norge fullverdig deltakelse i EUs felles utenriks- og
2872 sikkerhetspolitikk (FUSP), styrke det forsvarsindustrielle
2873 samarbeidet med EU, og bidra til Europas mobilisering og styrking
2874 av forsvarsindustrien.
- 2875 ● Samarbeide tett med EU om Migrasjonspakten, der man sikrer
2876 grensekontroll, ivaretar asylrettigheter og sørger for en
2877 byrdefordeling mellom mottakerlandene.
- 2878 ● Samarbeide med EU for å redusere avhengigheten av Kina og
2879 Russland innen kritiske råvarer og strategisk infrastruktur.
- 2880 ● Ikke gi EØS-midler til stater som ikke respekterer rettsstat- og
2881 demokratiske prinsipper, og heller støtte uavhengige
2882 organisasjoner i sivilsamfunnet.
- 2883 ● Støtte Ukrainas arbeid for å bli medlem i EU.

2884 **Sikkerhet**

2885 Russlands fullskala krig mot Ukraina markerer et tidsskille for norsk,
2886 europeisk og internasjonal sikkerhet. Dette skjer samtidig som Kina
2887 utfordrer omverdenen både når det gjelder menneskerettigheter, militær
2888 utvikling og handelspolitisk.

2889 Som nabo med felles grense i nord, er forholdet mellom Russland og
2890 vesten avgjørende viktig for norsk sikkerhets- og forsvarspolitik. Forholdet mellom Kina på den ene siden og Europa og USA på den andre, vil prege den globale sikkerhetssituasjonen de kommende tiårene. NATO er i dag Norges klart viktigste sikkerhetsgaranti, og vil fortsette å være det i overskuelig fremtid. Venstre støtter initiativer som vil bidra til å styrke

2895 NATOs samhold og kapasitet, herunder utvidelse med nye medlemsland
2896 som Ukraina og Georgia.

2897 Norge har i dag et forsvar som ikke er tilpasset den sikkerhetssituasjonen
2898 vi står overfor. Vi må derfor betydelig styrke vår egen forsvarsevne og vår
2899 evne til å bidra til våre allierte. Norge må bidra til utviklingen og
2900 oppskaleringen av en europeisk forsvarsindustri i lys av den internasjonale
2901 sikkerhetssituasjonen. Norsk forsvarsindustri må satses på som
2902 leverandør av våpen og ammunisjon til vårt eget forsvar og våre allierte
2903 under dagens krav til eksportkontroll.

2904 Venstre vil legge en oppdatert nasjonal sikkerhetsstrategi til grunn for
2905 fremtidige investeringer og prioriteringer innen forsvars- og
2906 beredskapsarbeidet, og vurdere å samle det overordnede ansvaret for
2907 sikkerhet og beredskap på tvers av sektorer, særlig justis, forsvar og de
2908 ulike EOS-tjenestene.

2909 Venstre vil redusere antall atomstridshoder i verden og bidra til mer
2910 sikkerhet rundt eksisterende våpensystemer. Vi vil prioritere Norges
2911 innsats for å styrke eksisterende avtaler der atomvåpenstatene også er
2912 parter. Vi mener at atomvåpen bør forbys på lik linje med kjemiske og
2913 biologiske våpen, og at Norge bør signere og ratifisere FNs forbud mot
2914 atomvåpen. Målet på sikt bør være en forpliktende forbudsavtale som
2915 inkluderer alle dagens atommakter.

2916 **Dissens:**

2917 *Et mindretall i programkomiteen, Jens Håkon Birkeland, Håvard Sandvik,*
2918 *Omar Svendsen-Yagci og Stig Vaagan, vil stryke leddsetningen «...og at*
2919 *Norge bør signere og ratifisere FNs forbud mot atomvåpen.»*

2920 Venstre vil også at Norge skal være pådriver for at helautonome
2921 våpensystemer forbys og jobbe for internasjonalt forpliktende regler for
2922 bruk av autonome systemer.

2923 **Venstre vil:**

- 2924 ● Jobbe for mest mulig tverrpolitisk enighet i norsk sikkerhets- og
2925 forsvarspolitik.
- 2926 ● Bidra til å styrke NATO som vår viktigste sikkerhetsgaranti og
2927 forsvarsallianse.

- 2928 ● Legge en oppdatert nasjonal sikkerhetsstrategi til grunn for
2929 fremtidige investeringer og prioriteringer innen forsvars- og
2930 beredskapsarbeidet.
- 2931 ● Bygge opp norsk forsvarsindustri for å kunne levere våpen og
2932 materiell til Forsvaret og til våre allierte.
- 2933 ● Styrke Sivilforsvaret.
- 2934 ● Utvikle Nord-Norge, Nord-Sverige og Nord-Finland som en mer
2935 integrert region, særlig innen forsvar og beredskap, kommunikasjon,
2936 infrastruktur og økonomi.

2937 **Utviklingspolitikk**

2938 Den liberale og regelstyrte verdensordenen og økt handel mellom land har
2939 historisk vært sterkt bidragsytende for fattigdomsbekjempelse og større
2940 frihet for alle. De siste årene har verden dessverre opplevd alvorlige
2941 tilbakeslag i utviklingsarbeidet. De humanitære behovene øker stadig, og
2942 klimaendringer forverrer levevilkår og er ofte en medvirkende årsak til økt
2943 konflikt. Behovet for humanitær bistand vokser. Dette gir Norge både
2944 ansvar og egeninteresse i å opprettholde og effektivisere
2945 utviklingshjelpen. Utviklingspolitikken må derfor sees som en del av den
2946 utenrikspolitiske helheten, og dra i samme retning som den øvrige
2947 utenrikspolitikken.

2948 Norsk bistand skal bidra til økonomisk vekst, grønn omstilling,
2949 demokratisering, likestilling og kvinners deltakelse, og til at land kan stå
2950 på egne ben blant annet gjennom en styrket satsning på utdanning.
2951 Venstre vil at bistanden skal bli mer resultatorientert og kostnadseffektiv,
2952 og vil derfor prioritere tiltak som gir størst effekt. Det er også nødvendig
2953 med færre og tydeligere mål og tydeligere tematisk og geografisk
2954 prioritering for hva bistanden skal oppnå, samt mer langsiktige
2955 investeringsstrategier.

2956 De store utfordringene verden står overfor kan ikke løses av offentlige
2957 budsjetter alene. Dersom vi skal nå bærekraftsmålene er det behov for
2958 store private investeringer. Venstre vil derfor bidra til at mer privat kapital
2959 mobiliseres til utviklingsland, både innenfor og utenfor det tradisjonelle
2960 bistandssystemet, blant annet gjennom bruk av garantier.

2961 Å styrke klimabistanden er viktig for å nå målene i Parisavtalen og
2962 mobilisere til felles innsats. Derfor vil Venstre styrke klima- og
2963 skogprosjektet og annen bistand som tar vare på natur, kutter
2964 klimagassutslipp og styrker fornybar energi. I tråd med Parisavtalen er det
2965 viktig at klimabistanden kommer i tillegg til, ikke går på bekostning av, den
2966 tradisjonelle bistanden.

2967 **Venstre vil:**

- 2968 ● Fastholde målet om at minst 1% av bruttonasjonalinntekten skal vies
2969 bistand.
- 2970 ● Støtte en todeling av bistanden i tråd med Sending-utvalget slik at
2971 en bruker minst 0,7 % av BNP på tradisjonell bistand og minst 0,3 %
2972 til globale fellesgoder som klima og natur, med mål om opptrapping
2973 på sikt.
- 2974 ● Oppheve tollmurer og andre handelsbarrierer som motvirker fattige
2975 land sin økonomiske vekst.
- 2976 ● Styrke FNs arbeid for barns rettigheter.
- 2977 ● Utvide bruken av direkte kontantutbetalinger til trengende
2978 mennesker og familier for å bekjempe fattigdom.
- 2979 ● Jobbe for å redusere gebyrene innvandrere som sender penger til
2980 hjemlandet må betale.
- 2981 ● Utvide land-for-land-rapporteringen og innføre enhetlig
2982 skattlegging av multinasjonale selskaper for å bekjempe
2983 skatteparadiser og kapitalflukt.
- 2984 ● Arbeide for å styrke internasjonale avtaler om minimumsbeskatning
2985 av selskaper.
- 2986 ● Arbeide for en fast, uavhengig global mekanisme for gjeldslette.
- 2987 ● Styrke klima- og skogsatsningen.
- 2988 ● Styrke det norske bidraget til gjennomføring av naturavtalen.
- 2989 ● Øke finansieringen av Norfund, og særlig Klimainvesteringsfondet.

2990 **Forsvar**

2991 Norge må være en troverdig og sterk alliert i NATO. Da må vi ha en
2992 troverdig forsvarsevne som til daglig ivaretar egen suverenitet og
2993 handlefrihet, som har evne til selvstendig å gjennomføre egne
2994 operasjoner, som er integrert i NATO, som har evne til å delta i
2995 internasjonale operasjoner, både under ledelse av FN og NATO, og som
2996 har evne til alliert mottak i krise og krig her hjemme. Venstre vil sørge for
2997 at Norge fortsetter å oppfylle NATO-forpliktelsen om å bruke minst to
2998 prosent av BNP på forsvar.

2999 Norge har et særskilt ansvar i nord. Som en maritim nasjon med store
3000 verdier å forsvare krever det også at vi har bedre evne til å operere på
3001 havet.

3002 Det norske forsvaret bygger på verneplikt. Venstre støtter en videreføring
3003 av verneplikten som rekrutteringsgrunnlag til Forsvaret.

3004 Det er en stor utfordring for forsvaret å holde på personell over tid.
3005 Venstre vil stanse personellflukten fra Forsvaret, blant annet ved å sikre
3006 bedre karrieremuligheter for personell som vil fortsette utover
3007 førstegangstjenesten, bedre lønnsutvikling, større muligheter til faglig
3008 utvikling og mulighet til å veksle mellom sivil og militær karriere, samt
3009 tilrettelegging for et moderne familieliv.

3010 Forsvaret skal sørge for at arbeidsforholdene og miljøet for vernepliktige
3011 og ansatte er godt med nulltoleranse mot mobbing og seksuell
3012 trakassering.

3013 **Venstre vil:**

3014 • Kraftig ruste opp Forsvarets operative evne gjennom en langsiktig
3015 satsning på investeringer i mannskap og materiell.

3016 • At Norge prioriterer å styrke vår evne til å ivareta
3017 suverenitetshevdelse på havet og kysten.

3018 • At Norge styrker landmakten, blant annet ved å fullføre
3019 oppbyggingen av Finnmark Landforsvar, Brigade Nord og Brigade
3020 Sør, og anskaffelse av langtrekkende artilleri.

3021 • Styrke Forsvarets cyberkapasiteter og forsvarssektorens IKT.

- 3022 • Sikre at Forsvaret er rustet og har operativ kapasitet og innsikt til å
3023 forsvare Norge mot hybrid og ukonvensjonell krigføring.
- 3024 • Øke kapasiteten for alliert mottak og øving i Norge.
- 3025 • Styrke nordisk forsvarssamarbeid i rammen av NATO og
3026 NORDEFECO, og styrker forsvarssamarbeidet med Baltikum.
- 3027 • Oppdatere basepolitikken for å åpne for større nærvær av allierte
3028 styrker på norsk territorium, særlig for å muliggjøre fast samarbeid
3029 med våre nye NATO-allierte i Norden.
- 3030 • At Norge er et foregangsland for vestlige land i FN, og stiller bidrag
3031 og kapasiteter også til de mer krevende FN operasjonene.
- 3032 • Sikre større fleksibilitet mellom sivil og militær arbeidsplass og
3033 verdsette sivil kompetanse høyere.
- 3034 • Sikre god behandling og oppfølging av veteraner.
- 3035 • Styrke forsvarsrettet forskning- og utvikling.

Prosesen videre:

- Programforslaget behandles i partilagene, med frist for endringsforslag **27. januar 2025**
- Programmet behandles og vedtas på Venstres landsmøde **7.-9. mars 2025**

